

Abhandlungen der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften

1775—1892

Periodický sborník, první vědecký časopis v Čechách, který byl kolektivním publikačním orgánem členů pražské vědecké společnosti. V své historické a přírodovědné části (a také v pozdější filologické) pojednával především o domácí problematice a téměř od počátku obsahoval i studie týkající se dějin české literatury.

Titul: (prvotní verze) 1775—84: Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen zur Aufnahme der Mathematik, der vaterländischen Geschichte und der Naturgeschichte; (tzv. 1. řada — 1. Folge) 1785—89: Abhandlungen der Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, auf das Jahr...; (tzv. 2. řada) 1790—98: Neuere Abhandlungen der K. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften; (tzv. 3. řada) 1802—23: Abhandlungen der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften; (tzv. 4. řada) 1824—36: Abhandlungen... der Wissenschaften. Neue Folge; (5. a 6. řada) 1837—66 a 1867—84: Abhandlungen... der Wissenschaften. 5. (6.) Folge (od 1882, sv. 11 a 12, s paralelním tit. Pojednání Královské české společnosti nauk); (7. řada) 1885—92: Abhandlungen der Classe für Philosophie, Geschichte und Philologie der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften — (paralelní tit.) Rozpravy třídy pro filozofii, dějepis a filologii Královské české společnosti nauk. — *Redaktor:* 1775—84 I. Born; od 1785 trvale bez redaktora. — *Nakladatel:* 1775—84 W. Gerle, Praha; 1785—89 K. S. Walther, Praha a Drážďany; 1790 v komisi knihkupce J. V. Degena, Vídeň (nákladem akcionářů z řad členů KČSN); 1795 J. G. Calve, Praha; od 1798 trvale nákladem KČSN, některé ročníky byly v komisi různých knihkupců. — *Periodicita:* (prvotní verze) 6 sv. 1775—84: 1. sv. 1775, 2. sv. 1776, 3. sv. 1777, 4. sv. 1779, 5. sv. 1782, 6. sv. 1784; (tzv. 1. řada) 5. sv. 1785—89: 1. sv. na rok 1785, 1. část (s vročením 1785), 2. sv. na 1785, 2. část (1786), 3. sv. na 1786 (1786), 4. sv. na 1787 (1788), 5. sv. na 1788 (1789); (tzv. 2. řada) 3 sv. 1790—98: 1. sv. 1790, 2. sv. 1795, 3. sv. 1798; (tzv. 3. řada) 8 sv. 1802—23: 1. sv. za léta 1802—04 (s vročením 1804), 2. sv. za 1805—09 (1811), 3. sv. za 1806—11 (1814), 4. sv. za 1809—13 (1814), 5. sv. za 1814—17 (1818), 6. sv. za 1818—19 (1820), 7. sv. za 1820—21 (1822), 8. sv. za 1822—23 (1824); (tzv. 4. řada) 5 sv. 1824—36: 1. sv. za léta

1824—26 (s vročením 1827), 2. sv. za 1827—30 (1830), 3. sv. za 1831—32 (1833), 4. sv. za 1833—36 (1837), 5. sv. za 1836 (1837); (5. řada) 14 (15) sv. 1837—66 (a 1878): 1. sv. za léta 1837—40 (s vročením 1841), 2. sv. za 1841—42 (1843), 3. sv. za 1843—44 (1845), 4. sv. za 1845—46 (1847), 5. sv. za 1847 (1848), 6. sv. za 1848—50 (1851), 7. sv. za 1851—52 (1852), 8. sv. za 1852—54 (1854), 9. sv. za 1854—56 (1857), 10. sv. za 1857—59 (1859), 11. sv. za 1860—61 (1861), 12. sv. za 1861—62 (1863), 13. sv. za 1863—64 (1865), 14. sv. za 1865—66 (1866), dodatečně za 15. sv. s vročením 1878 označeno dílo V. V. Tomek: Základy starého místopisu pražského, 1866—75; (6. řada) 12 sv. 1867—84: 1. sv. za rok 1867 (s vročením 1868), 2. sv. za 1868 (1869), 3. sv. za 1869 (1870), 4. sv. za 1870 (1871), 5. sv. za 1871—72 (1872), 6. sv. za 1873 (1874), 7. sv. za 1874 (1875), 8. sv. za 1875—76 (1877), 9. sv. za 1877—78 (1879), 10. sv. za 1879—80 (1881), 11. sv. za 1881—82 (1882), 12. sv. za 1883—84 (1885); (7. řada) 4 sv. 1885—92: 1. sv. za léta 1885—86, fakticky 1885—87 (s vročením 1886, vyšlo 1887), 2. sv. za 1887—88 (1888), 3. sv. za 1889—90 (1890), 4. sv. za 1890—91 (1892).

Sborník byl v své první verzi (s něm. tit. Pojednání soukromé společnosti v Čechách pro pěstování matematiky, dějepisu vlasti a přírodovědy) založen jako periodická publikace, v níž předkládala veřejnosti nejzávažnější práce svých členů soukromá společnost nauk, volně sdružení pražských učenců první osvícenské generace. Když se z tohoto sdružení ustavila 1784 Česká společnost nauk (od 1790 užívající názvu Královská česká..., zkratka KČSN), staly se A. jejím orgánem. Jednotlivé časově následné řady A., v nichž jsou svazky vždy znovu číslovány od č. 1, zhruba odpovídají časovým fázím v dějinách KČSN. Od 1837 (1841) jsou A. na titulu označeny jako 5. (a pak další) řada (5. Folge) a podle tohoto určení byly v bibliografických soupisech dodatečně označeny i předchozí řady jako 1.—4.; prvotní A. soukromé SN nejsou do toho pojaty. Od počátku byly A. zamýšleny jako ročenka, pravidelné vydávání jednoho svazku ročně se však málokdy uskutečnilo, i když byl tento požadavek vložen již do stanov ČSN; nepravidelnost ve vydávání byla většinou způsobena hospodářskými nebo organizačními potížemi, nikoli nedostatkem příspěvků. Od 1802 (od tzv. 3. řady) byly jednotlivé stati vydávány hned po schválení k tisku separátně (s vlastním titulem a stránkováním, s vročením skutečného roku vydání a s označením, že je stat' určena pro A.) a teprve dodatečně, obvykle po

několika letech, byl soubor těchto separátů doplněn úvodními zprávami o KČSN a shrnut do jednoho svazku A., který má své vnoření jako sborník a je obvykle označen jako Pojednání... za léta... (za rok...). Stati tak mnohdy mívají dvojí rozdílné vnoření, jedno dřívější jako separát, druhé pozdější jako součást svazku A.; v bibliografických soupisech jsou pak tyto stati někdy uváděny jako samostatné knižní publikace, někdy jako příspěvky v A., někdy jako obojí. 1885–92 vycházely A. (7. řada) paralelně jako dva časopisy, jeden určen třídě pro filozofii, historii a filologii, druhý třídě matematicko-přírodovědné. (Někdy jako 8. řada A. označované Rozpravy Královské české společnosti nauk — Travaux de la Société des sciences de Bohême, vydávané ve dvou oddílech od 1925, jsou knižní řada samostatných vědeckých monografií, nikoli sborník.) Funkci A. jako periodického, jednou ročně vydávaného sborníku statí převzal Věstník KČSN, vycházející od 1888 a rozdělený do dvou řad podle dvou tříd KČSN. — Prvotní verzi A. založil, zpočátku financoval a redigoval I. Born, organizátor soukromé SN; od 4. sv. (po Bornově odchodu do Vídně 1776) byl nejspíše jejich faktickým a nejmenovaným redaktorem Jan Mayer. Jako sborník (K)ČSN nemají A. redaktora, o přijetí práce rozhodovala po přednesení statí schůze společnosti (resp. její sekce), později se o přijetí k tisku jednalo na základě 2 posudků vypracovaných členy společnosti, od 1860 neprocházely práce řádných členů tímto posudkovým řízením. O vnější stránku tisku a vydání pečoval podle rozhodnutí společnosti její sekretář. A. soukromé SN vycházely v osmerkovém formátu o 350–400 str., 1. řada A. v kvartovém formátu o větším počtu stran (nejvíce 650, nejméně 420), 2. řada má rovněž kvartový formát a nestejný počet stran (389, 229, 266), 3. a 4. řada mají opět osmerkový formát a rozsah zhruba 100 tiskových archů, od 5. řady vycházejí A. v kvartovém formátu a jsou tištěny latinkou místo dřívější fraktury. A. soukromé SN vycházely v nákladu asi 1 tisíc výtisků, počínaje 1. řadou byl náklad 500, 1850 zvýšen na 550. Z toho dostával autor od 1802 (tj. od doby, kdy A. byly publikovány jako „soubor separátů“) 400 výtisků své práce jakožto honorář (od 1818 350 výtisků). Od 1862 mohl autor místo toho dostat peněžitý honorář a 50 výtisků, a protože většina autorů volila tuto možnost,

náklad klesl na 250, od 1869 byl 300, od 1876 400 výtisků (z toho pro autora 25). — Vědecké stati jsou v průběhu vydávání A. rozličně sestavovány co do pořadí podle oborů, někdy podle členství autorů (např. v 1. řadě jsou příspěvky nečlenů ČSN tištěny před příspěvky členů). A. soukromé SN mají (kromě 4. sv.) předmluvy, od 1. řady jsou svazky A. zahájeny přehlednou zprávou o činnosti, seznamem členů společnosti, nekrology apod. Autory zpráv o činnosti („dějin společnosti“) jsou mj. J. Dobrovský, B. Bolzano, F. Palacký; někdy jsou zprávy nahrazeny výpisy z protokolů, od 1876 vycházejí v samostatné ročence. 1840–58 jsou v úvodních partiích A. otiskovány zprávy o zasedání sekcí obsahující také výtahy konaných přednášek; od 1859 jsou tyto informace tištěny ve zvláštním periodiku Sitzungsberichte der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften (od 1873 s paralelním čes. tit. Zprávy o zasedání...).

Osobitý přínos české kultuře znamenaly A. v své osvícenské éře: shromažďovaly přední představitele vědy české (ve smyslu teritoriálním), orientovaly se v neteoretických disciplínách na domácí látku a problematiku a poskytovaly nové vědě, jejíž oborová specializace nahradila již neúnosný dřívější polyhistorismus, možnost vzájemné konfrontace a příležitost vyjádřit společné cíle poznávací i společensky funkční. Byly adresovány širšímu čtenářskému kruhu než pouze odborníkům; je to vyjádřeno i tím, že jsou publikovány německy (latinské příspěvky některých autorů byly pro tisk přeloženy do němčiny), tedy jazykem obecněji srozumitelným, než byla latina. Studie většinou postihují svými tématy dobově aktuální vědeckou problematiku; jejich diskusní charakter se projevuje v tom, že mnohdy jsou to první verze pozdějších knižních monografií (např. Dobrovského Dějiny české řeči v A. 1791) nebo vůbec průpravné studie k větším dílům (např. Dlabáčovo pojednání o osudech umění v Čechách v A. 1798). V A. publikovali především členové společnosti (v A. soukromé SN je 74 příspěvků od 17 členů a 22 příspěvků od 19 nečlenů, v 1. řadě A. je 69 příspěvků od 22 členů a 29 příspěvků od 15 nečlenů). Oborové složení společnosti se pak projevuje i v početní převaze přírodovědeckých statí (v A. soukromé SN je z 96 prací 29 z matematiky a astronomie, 44 z přírodních věd, 23 z historie, v 1. řadě A. je z 98 prací 24

z matematiky a astronomie, 56 z přírodních věd, 18 z historie, v 2. řadě A. je z 59 prací otištěno 41 v matematicko-fyzikální a přírodovědné části a 18 v části „diplomaticko-historicko-literární“. V historických studiích (zvláště v A. soukromé SN a v 1. řadě) se zřetelně ozývají osvícenské ideje a dobové společenské tendence (kriticismus, humanita, náboženská a národnostní tolerance, uctívání zdravého rozumu a věku osvěty, zamítání předsudků a pověr, odpor proti středověku). Stati z historie publikovali v A. soukromé SN: G. Dobner (6 příspěvků), J. Dobrovský (3), F. M. Pelcl (7), F. Steinski (1), L. Šeršník (1), K. R. Ungar (1), M. A. Voigt (5); v 1. a 2. řadě A.: I. Cornova (3), J. B. Dlabáč (2), G. Dobner (6), J. Dobrovský (8), J. B. Heyrenbach (1), J. Mader (1), J. V. Monse (2), F. M. Pelcl (7), O. Steinbach (2), K. R. Ungar (4). — V 19. století se rozšířil okruh oborů v A., začaly tu být otiskovány i stati z filozofie a filologie, nakonec byly v A. zastoupeny všechny vědní disciplíny, jak to odpovídalo složení a zaměření KČSN; ani ve Společnosti, ani v A. nikdy nebyla zastoupena teologie. Za situace, kdy vedle A. vycházely v Praze (většinou s častější periodicitou) další odborné a vědecké časopisy (z českých např. od 1821 Krok, od 1827 ČČM, od 1851 Živa, od 1854 Památky archeologické a místopisné, od 1862 Časopis lékařů českých), byly v A. otiskovány hlavně rozměrnější stati, syntetické studie a materiálové práce; drobnější studie literární, jazykové a dějinné, které byly předneseny v sekci KČSN, byly pak publikovány jinde, nejčastěji v ČČM. Podobu filologické a historické části ovlivnil od 30. let příchod mladší české vědecké generace do KČSN (F. Palacký, J. Jungmann, V. Hanka, P. J. Šafařík aj.); důsledkem toho bylo i pronikání češtiny do A., ojedinele od 40. let, ve větší míře po 1860. — Příspěvky týkající se dějin české literatury odpovídají zhruba až do poloviny 19. století stavu české literární historie, tj. jejímu pomezímu postavení mezi kulturními dějinami a filologií a její převažující tendenci k shromažďování a prověřování věcných údajů. Literárněhistorické práce v A. z 2. poloviny 19. století představují jen tradiční větev této české disciplíny, její novou orientaci problémovou a metodologickou (kterou znamená např. dílo V. B. Nebeského) vůbec nepostihují. Ze statí otištěných v A. v 18. století se k dějinám české literatury vztahují hlavně práce Dobrovského (O zavedení a roz-

šíření knihtisku v Čechách, studie z dějin českého překladu bible, první verze Dějin české řeči a literatury aj.), Voigtovy (o církevním zpěvu v Čechách, o předbělohorských mecenáších české literatury), Ungarova (popis českých inkunabulí), Šeršníková (o klementinské knihovně). Jako relativně samostatné publikace (od 3. řady) vyšly v A. z prací literárněhistorických nebo k české literatuře se vztahujících např. díla: J. Dobrovský: Kritische Versuche, die ältere böhmische Geschichte von spätern Erdichtungen zu reinigen 1—3 (1803—19) + Mährische Legende von Cyrill und Method (1826); J. B. Dlabáč: Nachricht von den in böhmischer Sprache verfassten und herausgegebenen Zeitungen (1803) + Biographie des ... M. Johann Campanus von Wodnian (1819); M. Kalina: Nachrichten über böhmische Schriftsteller und Gelehrte ... (1818, 1819, 1827); F. Palacký: J. Dobrovský's Leben und gelehrtes Wirken (1833); P. J. Šafařík a F. Palacký: Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache (1840); Rozbor české literatury ... 1—2 (1842, 1845, autoři: F. L. Čelakovský, V. Hanka, J. Jungmann, P. J. Šafařík); I. J. Hanuš: Život a působení F. L. Čelakovského (1855) + Literární působení J. Dobrovského (1867) + Quellenkunde und Bibliographie der böhmisch-slovenischen Literaturgeschichte ... 1348—1868 (1868); J. Jireček: O českém prvotním překladu sv. evangelií a o obměnách jeho až do 15. stol. (1859) + Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého ... (1878) + Jan Hodějovský z Hodějova ... (1884); V. Hanka: Čtenie Nikodemovo ... (1860); J. Dastich: Rozbor filozofických náhledů Tómy ze Štítného ... (1862); K. J. Erben: Dvě zpěvů staroruských ... (1869, orig. text, překlad a komentář); F. Menčík: Konrad Waldhauser ... (1881); V. E. Mourek: Tandarius a Floribella (1887).

BIBLIOGRAFIE: J. Wegner: Obecný rejstřík ke spisům Král. č. společnosti nauk 1784—1884 (1884) + Obecný rejstřík spisů Král. č. společnosti nauk 1884—1904 (1906). ■ LITERATURA: J. Kalousek: Děje Král. české společnosti nauk (1885); F. J. Studnička: Bericht über die mathematischen und naturwissenschaftlichen Publikationen der Kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften ... (1885); J. Prokeš: Počátky České společnosti nauk do konce 18. století (1938); B. Ryba: KČSN a společenské vědy, Věstník KČSN, třída filoz.-hist.-filologická, 1951.

Jakub Acanthido-Mitis

* kolem 1580 *Velká Polom* u Opavy

† po 1623

Latinský humanistický básník a autor českých prozaičských spisů náboženského obsahu.

Příjmení převzal po otci (který byl duchovním novoutravvistického směru a psal se Pavel Acanthis Horažďovický), později k němu připojoval i jméno Mitis (v podobě Acanthido-Mitis nebo Acanthida-Mitis) z vděčnosti k strýci, velvarskému primasu Janu Mitisovi. Vzdělání získal na školách v Opavě, Velvarech, Rakovníku, Lounech a Klatovech, až přešel z pražské jindřišské školy na univerzitu. Během studií vypomáhal jako učitel na školách. Když se stal 1603 bakalářem, byl svým příznivcem Henyem z Valdštejna povolán vést školu v Dobrovici (u Ml. Boleslavi). 1605 odešel na přání tohoto příznivce pokračovat ve studiích na univerzitu do Wittenbergu, kde byl 1608 vysvěcen na kněze. Po návratu uzavřel sňatek a od 1609 působil jako duchovní správce na různých místech ve středních Čechách (Říčany, Kounice u Čes. Brodu, Dřínov u Kralup, Královice u Uhřetěvsi). V době českého povstání byl farářem ve Skramníkách (u Čes. Brodu), odkud také po Bílé hoře odešel 1623 do exilu. Další údaje o jeho životě chybějí.

J. A.-M. psal latinsky i česky, postupně však jeho česká tvorba nabývala převahy. Latinsky skládal vesměs příležitostné veršované projevy, v nichž používal většinou elegického disticha, české práce vedle příležitostných veršů jsou obsahu náboženského, psané prózou. Ke školským účelům přeložil z latiny heidelberský katechismus pod titulem Katechismus náboženství pravého křesťanství.

KNIŽNĚ: In natalem ... Ioannis Mitis Horazdiovini, patru cariss., Ioannis Bartae Brandensis, Ioannis Lipniczky etc., civium ac senatorum reipublicae Velvariensis ... (1602); Corona recenti hymenaeo lectissimorum coniugum ... Isaiae Gigenii Planiceni, sponsi, et ... virginis Sophiae, filiulae ... Georgii Tessacii Mossovini, ... sponsae ... (1602); In honorem dicatum ... generoso ac magnifico dn ... Henricio de Waldstein in Dobrowicz, Kunstbergk et Chotiesicz etc. (1603); Genethliacon nobili ... viro ... Martino Dentulino a Turtltsstein, ... professori verbi Dei ecclesiae Dobrovicenaе ... (1604); Vinš

křesťanský ku poctivosti sňátku ... Tomášovi Vlaškovi ... a Dorotě, dcerce Nikodéma Outraty (1604); Carmen ad novas nuptias iambico-rythmicum ... Ioanni Miti Horazdiovino, civi ac primati rei-pub. Belvarianaе ... (1611); Cunae Theantropi mundo nati, to jest: Spis krátký ... o velmi poníženém ... Syna božího ... na tento svět narození ... (1612); Ara exequiis ... Ioannis Mitis Horazdiovini, civis ac primatis Velvariensium ... (1613); Asylum piorum, to jest: Traktátek ... o pravém utočišti lidí pobožných ... (1613); Vinš pobožný šťastně ... narozenému pacholátku, ... synu ... Tobiáše Štefka z Koloděj (1616); Lessus funebris, to jest: Pláč ... nad smrtí ... Albrechta Jana Smiřického z Smiřic ... (1619). — (*Překlad*.) Catechesis religionis verae Christianae pro pueris in scholis ... lingua vernacula exposita ... — Katechismus náboženství pravého křesťanského ... (1619); mimoto drobné verš. příspěvky ve sbornících a pracích jiných autorů. ■

BIBLIOGRAFIE: Rukověť human. básnictví 1 (1966); Knihopis č. 97—103, 2 344. ■ LITERATURA: F. Hrejsa in Česká konfese (1913); K. Hrdina, F. Bařha: Drobnosti životopisné, LF 1936.

ep

Acta litteraria Bohemiae et Moraviae
viz in Mikuláš Adaukt Voigt

Daniel Adam z Veleslavína

* 31. 8. 1546 *Praha*

† 18. 10. 1599 *Praha*

Historik, slovníkář, knihtiskař, popularizátor humanistické vzdělanosti, nejvýznamnější dobový organizátor literárního života v Čechách.

Syn Štěpána A., nájemce pražských staroměstských mlýnů, a Reginy, dcery Jakuba sochaře z Kutné Hory. Studoval na pražské univerzitě (1568 bakalář a 1569 mistr). Od 1572 byl na univerzitě profesorem historie jako nástupce

svého učitele P. Lupáče z Hlaváčkova, účastnil se univerzitního života a neztratil s ním styk ani později, když po sňatku (1576) s Annou, dcerou J. Melantricha z Aventina, profesorské místo opustil a podílel se na řízení tchánovy tiskárny. 1578–80 ji vedl prakticky sám ještě za tchánova života, od 1580 ji spravoval za nezletilého švagra, J. Melantricha ml.; 1584 mu ji předal. Po švagrově smrti 1586 řídil tiskárnu opět sám, zpočátku za značných finančních nesnází, vyplývajících ze sporu o Melantrichovo dědictví, zatížené dluhy. Od 1576 byl pražským měšťanem, 1578 získal erb a šlechtický přídomek, nabýval stále větší společenské vážnosti, jejímž výrazem byly i funkce ve veřejném životě: od 1583 mj. zastupoval Staré Město pražské na zemském sněmu, kde jako přívrženec a pravděpodobně tajný člen jednoty bratrské vystupoval v její prospěch.

Z oblasti Veleslavínovy původní profese vyšlo i jeho jediné originální dílo, český *Kalendář historický*, příznačně zaměřené v prvním vydání (1578) na dějepisné poučení širokého okruhu zájemců čtoucích jen česky, v druhém vydání (1590) rozšířené spíš se zřetelem k zájmům vzdělaného patriciátu. Ostatní Veleslavínova literární činnost se omezovala na práci překladatelskou, pořadatelskou a komentátorskou. Propagaci historických znalostí sloužil jeho nový překlad Karionovy Kroniky světa, opřený o starší překlad B. Sobka z Kornic a obsahující Veleslavínovo vlastní vypsání vlády Maximiliána II., a spis Kroniky dvě o založení země české, slučující po jednotlivých kapitolách příbuzného obsahu do jediné knihy proslulou Historii českou Eneáše Silvia (ve Veleslavínově novém překladu a s komentářem otupujícím Silviovo protihusické ostří) a kroniku M. Kuthena. Vydavatelova předmluva k dílu je výrazem jeho patriotického zaujetí pro minulý i současný osud národa a formuluje program historiografické práce jako zdroje aktuálního poučení. Potřeby současné společnosti bezprostředně sledoval Veleslavínův překlad a úprava německého Regentenbuchu G. Lauterbecka v příručce pro úředníky Politia historica, vymezující vztahy mezi vrchností a poddanými a propagující smysl pro řád a spravedlnost v mezích existujícího uspořádání společnosti. Důležitým příspěvkem ke kodifikaci humanistické češtiny byly vedle Veleslavínových jazykově vytríbených překladů a úprav (aplikujících hlavní zásady klasického

latinského stylu na stylistické možnosti češtiny) i jeho vícejazyčné slovníky, které vycházely vesměs z vynikajících děl soudobého humanistického slovníkářství (*Dictionarium linguae latinae*, podle Basilia Fabera Sorana; *Nomenclator tribus linguis*, věcně uspořádaný latinsko-česko-německý slovník podle Junia Adriana, *Silva quadrilinguis*, česko-latinsko-řecko-německý slovník abecedního řazení podle Helfrica Emmelia, a věcně řazený protějšek *Nomenclator quadrilinguis*). Byly určeny studentům latinských škol, ale obohacovaly i českou jazykovou kulturu zřetelem k synonymice, frazeologii a k příslovím. — Snahy uplatňované ve vlastním díle podněcoval Veleslavín i u svých přátel, kteří spolupracovali s jeho tiskárnou, J. Kocína z Kocinětu, A. Hubera z Ryseňpachu, M. Hozia Vysokomýtského, V. Plácela z Elbinku, A. z Gynterrodu, P. Kristiána z Koldína a Trojana Heřmanoměstského. Jejich povětšinou překladovým pracím, vznikajícím často z jeho podnětu, věnoval Veleslavín péči jazykovými úpravami, někdy spoluprací na překladech i připojováním vlastních předmluv. Stal se tak organizátorem významného okruhu propagátorů humanistické vzdělanosti a tvůrcem nejvýznamnějšího dobového centra světské literární kultury v Čechách. Podobná tendence se uplatňovala ve většině produkce Veleslavínovy tiskárny, řízené s velkým kulturním rozhledem a usilující o vysokou typografickou úroveň zejména u náročných tisků. Kulturně politický význam Veleslavínova vzdělávatelského programu učinil z něho reprezentativní osobnost české měšťanské literatury v období popularizace humanistické kultury. Vynikající jazyková úroveň děl, která upravil, byla vzorem soudobým literátům i později literatuře národního obrození. — Tiskárna, vedená po Veleslavínově smrti jeho vdovou (a od 1605 jejím druhým manželem Jonatou Bohutským) a 1613–20 samostatně jeho synem Samuelem Adamem z V. († po 1641), pracovala sice zpočátku dál ve Veleslavínových intencích, ale ztrácela postupně na významu. 1621 propadla konfiskaci pro horlivou účast S. A. z V. na stavovském povstání.

KNIŽNĚ: *Kalendář historický* (1578, přeprac. 1590); (*slovníky*;) *Dictionarium linguae latinae*... (1579); *Nomenclator omnium rerum propria nomina tribus linguis, Latina, Boiémica et Germanica explicata continens* (1586, přeprac. 1598 s tit. *Nomenclator*

Adam z Veleslavína

quadrilinguis Bohemicolatinograecogermanicus...); Sylva quadrilinguis vocabulorum et phrasium Bohemicae, Latinae, Graecae et Germanicae linguae... (1598). — (*Překlady a úpravy*.) Pseudoaugustinus: Knížka sv. Augustýna, již dal titul Soliloquia animae ad Deum, to jest Samotné rozmlouvání duše křesťanského člověka s Bohem... (1583) + Knížka sv. Augustýna, kterouž nazval Manuale, to jest Rukověť... (1583); G. Lauterbeck: Politia historica. O vrchnostech a správcech zemských knihy patery (1584); J. Carion: Kronika světa... (1584); Aeneas Silvius — M. Kuthen ze Šprinsberka: Kroniky dvě o založení země české a prvních obyvatelích jejích... (1585); Tabule sedmi zlých a sedmi dobrých věcí člověka... (1588); Štít víry pravé, katolické a křesťanské (1591); Ch. Adrichomius: Vypsání města Jeruzaléma a předměstí jeho (1592); H. Bünting: Itinerarium sacrae scripturae, tj. Putování svatých na všecku svatou bibli... 1—2 (1592); M. Moller: Soliloquia de passione... Jesu Christi (1593); J. Löwenklau: Kronika nová o národu tureckém (1594, s J. Kocínem); Výklad pobožný na žalm 91 sv. Davida (1599). ■ EDICE: M. D. Adama z V. práce původní (1853, ed. J. V. Rozum); M. D. Adama z V. překlady v ukázkách (1855, ed. J. V. Rozum); M. D. Adama z V. Historický kalendář (1920, výbor, ed. J. Teige); in M. Kopecký: D. A. z V. (1962, výbor, ed. M. Kopecký). ■ Z TISKARSKÉ PRODUKCE: P. Kristián z Koldína: Práva městská (1579); J. Kocín z Kocínětu: Rozmlouvání o moru (1582); V. Ophthalmius: Processus iuris municipalis Pragensis (1585); J. Kocín z Kocínětu: Abeceda pobožný manželky (1585); J. L. Vives: Navedení k moudrosti (1586); Salomonis proverbialia (1586); J. Aquila z Plavče: Toboeus comedia sacra et nova (1587); J. Břtvin z Ploskovic: Hospodářská knížka (1587); H. Rantzau: Regiment zdraví (1587, přel. A. Huber z Rysenpachu); K. Fischer: Postila dítek (1589); A. Guagnini: Kronika moskevská (1589, přel. M. Hozius Vysokomýtský); J. Carolides z Karlsperga: Epigrammatum liber primus (1591); Josephus Flavius: Historia židovská (1592, přel. V. Plácel z Elbinku); Eusebius: Historia církevní (1594, přel. J. Kocín z Kocínětu); Cassiodorus: Historia církevní (1594, přel. J. Kocín z Kocínětu); O. Klatovský z Dalmanhorstu: Knížka v českém a německém jazyku složená (1595); P. Mathioli: Apatéka domácí (1595, přel. A. Huber z Rysenpachu a D. A. z V.) + Herbář (1596, přel. A. Huber z Rysenpachu a D. A. z V.). ■

BIBLIOGRAFIE: F. Čupr in M. D. A. z V. práce původní (1853); J. Jireček: Rukověť 2 (1876); Ottův slovník naučný 26 (1907). ■ LITERATURA: V. A. Francev: Daniil A. Veleslavin, archipodpředměstský (S. Peterburg 1900); F. Jílek: M. D. A. z V. (Přerov 1947); M. Kopecký: D. A. z V. (1962). ■ J. Jireček: Rukověť 2 (1876); J. V. Novák: O slovníkářských pracích D. A. z V., ČČM 1885; A. Truhlář: Politia historica M. Daniele A. z V., ČČM 1885; J. Bidlo: První a druhé vydání Veleslavínova Kalendáře

historického, ČSPS 1895; J. Teige: Adamové z Veleslavína, ČČM 1899; sb. Památník D. Adamovi z V. (1899, autoři: J. Hovorka aj.); Z. Winter in Řemeslnictvo a živnost 16. věku v Čechách (1909); J. Volf in Dějiny českého knihtisku do roku 1848 (1926); F. Rachlík in Jiří Melantrich Rožďalovický z Aventýnu (1930); H. Brauner in Die tschechische Lexikographie des 16. Jahrhunderts (Breslau 1939); A. Jedlička: Pohled na české slovníky 16. století, SaS 1941; A. Grund: Vir nobilissimus, sb. Dar nejvzácnější (Přerov 1947); Z. Malý: Kronika M. Vavřince z Březové v českých humanistických kalendářích, ČČM 1960; M. Kopecký: Tři kapitoly o české literatuře předbělohorské, sb. Studia z dawnej literatury czeskiej, słowackiej i polskiej (Varšava 1963); J. Polišenský: České dějepisectví předbělohorského období a pražská akademie, AUC-Historia Universitatis Carolinae Pragensis IV, 1963, sv. 2; Rukověť human. básnictví 1 (1966); J. Pešek: Melantrišská pozůstalost z roku 1586, Documenta Pragensia I, 1980.

jk

František Adamec

* 14. 1. 1846 Lnáře u Blatné

† 7. 3. 1868 Praha

Novelista a básník; předčasně zemřelý průkopník realistické psychologické prózy z městského i venkovského prostředí.

Pocházel z chudé rodiny vesnického krejčího, jejíž sociální situace se ještě zhoršila, když otec 1852 nešťastnou náhodou utonul. A. měl pět sourozenců, z nichž bratr Karel se rovněž věnoval literatuře. Po základním vzdělání ve Lnářích studoval F. A. od 1856 v Písku reálku, v 6. třídě (1862) se těžce roznemohl (srdeční vada) a téměř rok se léčil ve Lnářích u matky. Studia dokončil na české reálce v Praze (1863 složil zkoušku za 6. třídu a 1864 maturoval). Dal se zapsat na techniku, ale nemoc a rostoucí literární zájmy mu bránily v intenzivnějším studiu. Žil z honorářů u své provdané sestry v Praze, kde také ve svých dvaadvaceti letech zemřel; byl pohřben na Malostranském hřbitově.

F. A. byl jedním z nejvýraznějších prozaických talentů na rozhraní mezi májovskou a ru-

chovskou generací. Jako prozaik psal především novely (šest publikoval v Hálkových Květech, dvě další tam vyšly posmrtně); vyznačují se potlačením dějové složky a vnějšího popisu ve prospěch psychologicky věrnějšího a na autorův věk překvapivě zralého líčení vnitřního života postav z pražského, maloměstského i venkovského prostředí. A. se přitom zpravidla omezoval na milostná vzplanutí, která zachycoval s citlivou pozorností pro proměny duševních stavů, komentovaných a zdůvodňovaných obsáhlými vstupy vyprávěče. Snaha o životní realnost jednání postav a jejich duševních hnutí se tu spojuje s přímo vyslovenou averzí k romantické stylizaci děje a jeho sentimentálnímu vyznění (zejména v prvních tištěných novelách *Příboj a odboj* a *Paní kupcová*). V autobiograficky koncipované *Zpovědi* se kromě toho výrazně uplatnily i A. satirické sklony, které se pokusil rozvinout v jediném románě *Cesty života* (z pozůstalosti ho s titulem *Velkoměstský román* začaly otiskovat 1868 Nár. listy; nedokončeno pro úřední zastavení novin). Tato satira na konvenční romantickou literaturu a na ženskou emancipaci zůstala však přes bystré parodické prvky kompozičně roztříštěna, pro publikování nehotová. A. psal také verše; drobná lyrika prozrazuje vliv májové školy, zvláště Nerudův, jeho nejrozsáhlejší nedokončená epická básnická skladba, *Dvoji láska*, vliv Puškinův. A. básnické dílo nedosahuje zralosti jeho prozaických prací, jež v nekrologu inspirovaly V. Hálka k výroku o A. „nejkrásnější schopnosti státi se naším Gončarovem“. (V rukopise zůstala v A. pozůstalosti veselohra *Vdovec*.)

PSUDONYM: Praot Ec (Nár. listy). ■ PŘÍSPĚVKY in: Květy (od 1866); Libuše (1864); Lumír (od 1862); Poutník od Otavy (od 1862); Rodinná kronika (1865); — posmrtně: Květy (1888); Nár. listy (1868). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (posmrtně): Dvě babičky (P 1882, pův. Květy 1867). ■

LITERATURA: an. (V. Hálek): Velenadaný novelista český..., NL 10.3.1868 + Česká literatura, Květy 1868; Em. M. (Mířiovský): ref. Dvě babičky, Lumír 1883; B. Čermák: Bratři Adamcové, Květy 1888; M. Hýsek in Ztrhané struny zvuk (1940).

zp

Karel Adamec

* 23. 6. 1838 *Lnáře* u Blatné

† 19. 4. 1865 *Loket* u Sokolova

Básník a prozaik, autor humorných i vážných deklamací, jevištních výstupů a besedních čtení.

Starší bratr Františka A.; od 1851 studoval reálku, od 1852 gymnázium v Písku; zde ho ovlivnili ředitel školy F. Winter (k jeho úmrtí 1860 složil A. báseň, která zhudebněna se zpívala na pohřbu) a spisovatel K. Ninger, ze spolužáků se přátelsky stýkal s budoucím literárním historikem J. Truhlářem. Po maturitě (1860) studoval v Praze na univerzitě učitelství pro střední školy a účastnil se horlivě vlasteneckého ruchu. Na podzim 1863 získal místo suplujícího učitele češtiny na německé reálce v Lokti, kde se také oženil. Brzy nato zemřel na opakující se chrlení krve a byl také v Lokti pohřben.

K. A. se pokoušel o široce koncipovanou lyriku, poezii výpravnou i o hutnější verše baladické (ovlivněné K. J. Erbenem); psal také drobnější povídky. Jádrem jeho literární činnosti však tvoří autorský podíl na třech svazcích sborníku *Besedník* (1861–64), který byl určen pro společenskou zábavu a vlastenecké besedy a suploval i literárně zaměřený humoristický časopis. A. se v *Besedníku* jeví jako všestranný talent: jako baladický básník, jako vlastenecký rétorik ve veršovaných proslovech zdůrazňujících úlohu osvěty a umění na cestě k svobodě národa, jako humorista veršem a prózou a také jako překladatel a upravovatel obdobné literatury německé. Převahu mají jeho práce humoristické (besední čtení, deklamace a jevištní výstupy), převážně s námětem manželských nedorozumění, v němž se patrně projevuje i vlastní životní zkušenost; ojediněle se objevují i satirické verše časové, dotýkající se obecnějších otázek národního společenství.

ŠIFRY: K. Ac, K. Ad. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Besedník* (1861–64); Bolešlavan; Humorist. listy (od 1863); Jičínský obzor; Lada (od 1863); Lumír (od 1863); Otavan (od 1864); Poutník od Otavy (od 1861); — posmrtně: Světozor (1870). ■

LITERATURA: B. Čermák: Bratři Adamcové, Květy 1888; M. Hýsek in Ztrhané struny zvuk (1940).

■

zp

Bohumil Adámek

* 8. 11. 1848 *Hlinsko* u Chrudimi

† 28. 10. 1915 *Hlinsko*

Dramatik a básník, autor veršovaných historických dramát osnovaných na romantickém základě; jeho tragédií *Salomena* byla 1883 zahájena činoherní představení obnoveného Národního divadla.

Syn zámožného podnikatele Jana A., mladší bratr politika a spisovatele Karla A. Navštěvoval základní školu v Hlinsku, 1889 složil v Chrudimi zkoušku ze 4. třídy hlavní školy a začal studovat na staroměstském gymnáziu v Praze (v 5. třídě se stal jeho profesorem češtiny V. Vlček, který podporoval A. literární snahy). Po maturitě (1867) poslouchal A. na pražské filoz. fakultě přednášky z historie, filologie a estetiky a studoval cizí jazyky. 1869–70 byl na univerzitě ve Vídni a 1870–71 v Mnichově, kde soustředil studia na estetiku (u prof. Carrièra), kulturní dějiny a dějiny výtvarných umění (s poměry v Mnichově ho seznamoval přítel K. Kliebert, který tam navštěvoval hudební školu a později se stal ředitelem hudební školy ve Würzburgu; je autorem slavnostní předehry k *Salomeně*). Jako student A. hojně cestoval (Francie, Švýcarsko, Uhry, Rakousko), po studiích se usídlil v Hlinsku a občas zajížděl do Prahy, aby sledoval divadelní dění. Divadlo zaujalo A. už od dětských let; psal texty pro vlastní loutkové divadlo, jako student gymnázia první dramata i výpravné epické a lyrickoepické skladby, též upravoval hry pro hlinecké ochotníky. Z této rozsahem bohaté činnosti se takřka nic nedochovalo, protože A. rukopisy i knihovna shořely za požáru Hlinska 1874. Za pobytu v Praze, ve Vídni i v Mnichově byl A. horlivým návštěvníkem divadla (v době mnichovských studií zhlédl např. slavné pašijové hry v Oberammergau). Poznání díla předních evropských dramatiků doplňoval studiem teoretických otázek divadla a dramatu. Přípravoval se patrně na dráhu univerzitního profesora, zůstal však po celý zbytek života soukromníkem, je muž rodinné jmění umožnilo věnovat se svým zálibám. V Hlinsku pracoval i v samosprávných orgánech a kulturních spolcích (starosta zpěváckého spolku Svantovit, podporovatel místních ochotníků) a účastnil se politického života (jako důvěrník národní strany svobodo-

myslné). Od 1889 byl přispívajícím členem Spolku českých spisovatelů — beletristů Máj a od 1892 zakládajícím členem jeho nakladatelského družstva. Byl pohřben v Hlinsku.

A. je autorem dvou historických dramát a jedné sbírky básní. V tragédii *Salomena* se proplétá individuální drama žárlivosti s historicky motivovaným konfliktem z doby odboje českých stavů proti Ferdinandovi I. Romantický děj, plný náhodných zápletek, je zasazen do prostředí humanistické Prahy; pod povrchem bezstarostného života umělců, budujících letohrádek Belveder, usiluje A. postihnout napětí prostupující české dějiny po desítky let až k tragickému vyznění na Bílé hoře. Ve stínu *Salomeny* zůstalo drama *Heralt*, tragédie cti, situovaná do prostředí rudolfinských Čech, omezující však dějinné dění jen na kulturně-historické detaily a některé postavy; její děj se rozvíjí kolem úsilí titulního hrdiny protetast zlo, které kdysi zahubilo jeho lásku, uvrhlo ho do vyhnanství, chystá se zmocnit jeho dědictví a připravit mu smrt. V tomto zápase sice spravedlnost zvítězí, ale hyne i titulní hrdina. A. byl typem vzdělaného autora, ovládajícího zákony výstavby divadelní hry i historii evropského dramatu. Jeho studia dějin přispěla k bohatství dobově příznačných detailů, jimiž doslova vyšperkoval své texty. Dovedl také obrátně pracovat s veršem; A. hry, psané jednak pětistopým rýmovaným jambem (*Salomena*), jednak blankversem (*Heralt*), se vyznačovaly básnickou vznosností i elegancí dikce, čímž výrazně přesahovaly průměr tehdejší české dramatiky. Tyto vlastnosti přispěly k tomu, že *Salomena* zvítězila v anonymní soutěži 35 her (pod heslem *Vox mea — vox vitae*), získala akcesit Slovanské ceny a jako jediná byla doporučena k provozování na jevišti ND, kde 19. 11. 1883 zahájila činoherní představení. Také drama *Heralt* zvítězilo 1887 v konkurenci 12 prací a jako jediné bylo doporučeno k provedení na ND; získalo Ruskou cenu a cenu Grabowského. Přes všechny vnější úspěchy, přes kultivovanost a racionální potenci scházela však A. živá tvůrčí schopnost, jež by pomohla překonat umělost a strojenost jeho her a vymanila je z tradiční shody náhod jako hnací síly děje. Jediná A. básnická sbírka *Horské ovzduší* je zasvěcena prostředí rodné Vysočiny, snaží se vystihnout její přírodní ráz, tradice spojené s folklórními zvyky, bájemi a mýty i přítomnou bídu jejích obyvatel, rozvoj měst

a továrního dělnictva a s ním i zrození nových společenských ideálů. Na rozdíl od formální vybroušenosti dramát vyvolává A. poezie dojem až záměrné neumělosti, snaha o osobitost ústí často v jazykovou archaičnost a těžkopádnost. Vystihuje tak drsnost krajiny, jejímž je básník věrným obdivovatelem i bedlivým pozorovatelem.

PŘÍSPĚVKY in: Almanach čes. studentstva (1869); Belvedere (slavnostní list, 1897); sb. Čeští spisovatelé českým dělníkům národním k 1. máji 1898; Divadel. kalendář na rok 1906; sb. Hlinecko (1914); Květy (1884, Salomena); sb. Lublani Praha (1896); Lumír (od 1898); Lyrická prémie Spolku čes. spisovatelů-beletristů Máj na rok 1910; Máj (od 1902); sb. Morava svým maticím (1897); Osvěta (od 1899); Ruch (1912); sb. Sirotám příbramským (1892); Světozor (1899); sb. Za praporem sokolským (1887); Zlatá Praha (od 1898); Zvon (od 1900). ■ **KNIŽNĚ.** *Belletrie*: Salomena (D 1885, prem. 1883); Heralt (D 1887, i prem.); Horské ovzduší (BB 1902). ■

LITERATURA: ■ ref. Salomena (inscenace 1883): P. Nebeský, Čes. noviny 20. a 22. 11. 1883; J. L. Turnovský, Pokrok 20. a 23. 11. 1883; š (J. Kuffner), NL 21. a 24. 11. 1883; E. B. (Bozděch), Politik 21. a 24. 11. 1883 + Prager Zeitung 23. 11. 1883; Nemo (J. Vrchlický), Lumír 1883; f (A. Šnajdauf), Ruch 1883; B. F. (Frida), Zlatá Praha 1884; F. Zákrejs, Osvěta 1884 ■; ■ ref. Salomena (kniž. vyd.): Nemo (J. Vrchlický), NL 26. 6. 1885; V. Vítězný, Obzor 1886 ■; ■ ref. Heralt (inscenace): J. V. (Vrchlický), Hlas národa 8. 10. 1887; -o- (V. Mrštík), Ruch 1887; an., Čas 1887; F. Zákrejs, Osvěta 1887; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 1887; B. F. (Frida), Zlatá Praha 1887; J. Flekáček, Vlast 1887; Č., Lit. listy 1888/89 ■; ■ ref. Salomena (inscenace 1895): š (J. Kuffner), NL 22. 10. 1895; P., Světozor 1895; F. R., Hlas národa 22. 10. 1895 ■; ■ ref. Horské ovzduší: V. Dyk, Moderní revue 1902; F. X. Hodač, Rozhledy 1902; K. Z. K. (Klíma), LidN 28. 11. 1902; A. Klášterský, Zvon 1902; -apržk- (A. Pražák), Máj 1902 + ČČM 1903; E. Krásnohorská, Osvěta 1903 ■; ■ ref. Salomena (inscenace 1904): -ech (V. Štech), Máj 1904; J. Lý (Ladecký), Zvon 1904 + Osvěta 1905 ■; ■ nekrology: Zlatá Praha 1915; Jitřenka 1915; -n-, Zvon 1915 ■; K. V. Adámek: Před premiérou A. Salomeny, Čes. revue 1915 a 1916 (s úryvky z dopisů K. V. Raisovi z 1883, J. Homolkovi z 1883, F. Strejčkovi z 1912, A. Vrtátkovi z 1884, L. Stroupežnickému z 1883, bratru Karlovi z 1883 a K. Kamínkovi z 1914); A. Klášterský: B. A., Almanach ČAVU 1916; K. V. Adámek: B. A. a J. Vrchlický, Zlatá Praha 1917 (s úryvky vzáj. koresp. z 1884—1903) + První období spisovatelské činnosti B. A., ČČM 1918; ■ ref. Salomena (inscenace 1918): jv (J. Vodák), LidN 19. 4. 1918; H. Jelínek, Lumír 1918; M. Hennerová (Pujmanová), Kmen 1918; π, Zvon 1918; K. M. Klos, Ženské listy 1918 ■; K. V.

Adámek: O nevydaných dramatech B. A., NL 28. 9. 1921 + Premiéra a reprízy A. Salomeny, Čes. revue 1923, 1924 a 1925 (s úryvky z dopisů F. Strejčkovi z 1912, J. Homolkovi z 1883—84, V. Macháčkovi z 1883, K. V. Raisovi z 1883 a příbuzným v Szizetváru z 1883) + B. A. národopisem, Národop. věstník českosl. 1926 + A. Heyduk a jeho rod, ČČM 1927 (s úryvky ze vzáj. koresp. z 1887—1915) + Bavorský pobyt B. A., ČČM 1929 (s úryvky z koresp. s K. Kliebertem z 1870—94) + B. A. a Sv. Čech, ČČM 1936 (s úryvky ze vzáj. koresp. z 1883—97 a též z dop. J. Homolkovi z 1884, B. Šimáčkovi z 1884, L. Stroupežnickému z 1884 a F. S. Procházkovi z 1911); m. n.: Dramatik, jenž zahajoval v ND, LidN 28. 10. 1940; J. Adámek: Sto let od narození B. A., Divadlo 1948; J. Výborný: Zapomenutý básník, Svob. slovo 17. 11. 1963.

zp

Karel Adámek

* 13.3.1840 *Hlinsko* u Chrudimi

† 11.1.1918 *Hlinsko*

Politik, veřejný pracovník a publicista. V mládí též prozaik a překladatel. Autor cestopisů, politických, kulturněhistorických a národohospodářských spisů.

Pocházel z rodiny hlineckého podnikatele, starší bratr dramatika Bohumila A. Základní vzdělání získal v Hlinsku (1845—51), pak navštěvoval nižší reálku v Chrudimi (1851—54) a českou vyšší reálku v Praze (od 1854). Pro těžkou nemoc se 1855 vrátil domů, pak již zůstal v otcově obchodě; další vzdělání nabyl autodidaxí. V 50. letech navštívil několikrát Uhry, později Německo, Belgii, Francii, Švýcarsko, Itálii, světové výstavy v Paříži a ve Vídni; o svých cestách psal zprávy a črty do časopisů a novin. Mnohostranně působil v politickém, veřejném a kulturním životě v Hlinsku a celých východních Čechách, pečoval zejména o ochranu kulturních památek, zastával četné veřejné funkce. Od 1865 byl starostou okresního zastupitelství, od 1879 poslancem říšské rady za okres Rychnov n. Kněžnou, od 1881 českého sněmu za okres Kolín; 1907 se stal členem panské sněmovny. 1874 založil vlastivědné muzeum v Hlinsku; pro své záslu-

hy o Národopisnou výstavu československou v Praze 1895 byl zvolen jejím čestným předsedou. Byl policejně vyšetřován a soudně stíhán za účast na táboru lidu na Košumberku (1867). Z jeho šesti dětí se syn Karel V. A. uplatnil jako kulturněhistorický publicista.

Jako student psal A. vlastenecké verše, prózu z historie i současnosti a divadelní hry; také překládal (W. Scott, G. E. Lessing, F. Schiller). Do Dalibora vedle článků přispíval referáty o hudebním, do Lumíra o divadelním dění v Hlinsku. Většina jeho beletristických prací zůstala v rukopise, některé povídky a překlady vyšly časopisech (např. 1863 část překladu Goethova Wertnera s obsáhlým literárněhistorickým úvodem v příloze Hvězdy olomúcké), knižně pak především historické obrazy z 16. a 17. století *Kryštof Harant z Polžic a překlady z J. J. Rousseaua Smlouva společenská*. Postupně se A. zájem stále víc přenášel na pole publicistiky, odborných úvah a propagačních spisů z národohospodářství, politiky, kulturní historie, školství aj. Převahu mají práce politické a národohospodářské, v nichž se A. zabýval aktuálními dobovými otázkami, veden snahou podat informaci a poučení širokým vrstvám. Pro literaturu mají význam některé jeho cestopisné črty, provázené zpravidla kulturněhistorickými výklady a věnující velkou pozornost uměleckým památkám, kulturněhistorické studie (*Čechy a Itálie v stol. 14. Čtrnáctý věk*), literárněhistorické práce (2. díl *Z naší doby* přináší obsáhlé přehledy české beletrie, naukové literatury, časopisů, nakladatelů i knižnic) a memoáry, zahrnující bohatý materiál o soudobých událostech a postavách politického a kulturního života.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Hradecký, Hradišťský (obojí Hvězda 1860), Jar. Hradišťský, Jaroslav Hradišťský (obojí Dalibor 1859, Hvězda 1859 a 1861, Zora 1861), Pravdoúst ze Slavomilic (Hvězda 1861), Slavoslav (Hvězda 1859), Váša z Hradce (Hvězda 1861); A. (Pražské noviny 1858), A. B., D. (Volksstimme, Št. Hradec, 1861), Dra K. A. (Pražské noviny 1856), H. (Hvězda 1860), J. K., J. R. (obojí Lípa českomoravská 1862), K. (Lumír 1861 aj.), K. A. (Lumír 1857 aj.), H. (Hvězda 1861), □, □ (obojí Ost u. West 1861). ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Archiv zemědělský; Beseda učitelská (od 1878); Boleslavan (od 1861); sb. Cyril a Metod (1864, novela Obrat); ČČM (od 1881); Časopis Matice moravské (od 1910); Časopis Vlasteneckého muzejního spolku olomouckého; Čes. revue; Čes. rodina; Čes. škola; Čes. včela (od 1878);

Čes. listy hospodářské; Čes. noviny; Českobrodské listy; Českomor. nár. hospodář; Čes. dělník; Čes. jih; Čes. lid; Čes. Lloyd; Čes. východ; Dalibor (od 1858); Den; Dělnické listy; Exporteur; Hlas (1866–68); Hlas z Litomyšle (1861); Hlasy (1869); Hlasy z východních Čech; sb. Hlinecko (1914); Hospodář, Hospodář československý; Hospodářské noviny (od 1859); Hospodářský list (Chrudim); Hvězda olomúcká (od 1859, zde většina A. beletrie); Chrudimské noviny; Jasoň (1859); Jitřenka (1866); Koleda (1877); Komenský; Kraj chrudimský; Květy (red. V. Hálek, od 1869); Květy (red. S. Čech, od 1879); Lada (od 1862); Lid. listy; kal. Lípa českomoravská (1862–64); Listy pro hospodářství, průmysl a obchod (od 1861); Listy průmyslové; Listy školské správy; Listy veřejné správy; Listy živnostenské (1862); Lit. listy (příloha NL, 1865); Lučan; Lumír (od 1857); Mladoboleslavské listy; Morava; Moravan; Mor. orlice; Národ a škola; Nár. listy (od 1861); Neodvislé listy; Nové zprávy; Obecné listy (od 1861); Obchodní listy; Obchodní obzor; Obrana; Obrazy života; Opavský týdeník; Ost und West (1861); Osvěta (od 1871); Památky archeologické a místopisné (od 1871); Panorama des Wissens und Gewerbe (1860); Pedagogické rozhledy; Plzeňské hospodářské noviny; Plzeňské listy; Podřipan (od 1867); Politik; Posel z Budče; Posel z Prahy (od 1859 a 1878); Posel z východních Čech; Poutník od Otavy (od 1860); Prager Morgenpost (od 1860); Pravda (Praha); Pravda (Čáslav); Pražské hospodářské noviny; Pražské noviny (od 1856); kal. Prorok (1861); Průmyslník; alm. Půlstoletí Nár. listů (1901); Ratišbor; Reform; Rozhledy národohospodářské, sociální, politické a literární (Chrudim); Rozhledy lidové; Rukověť zemědělství; Říp; Samosprávné listy; Samosprávný obzor; Samosprávné rozhledy; Sekretář; Selské listy; Stráž na východě; Světozor; Svoboda (1873); Škola a obec; Škola a život; Učitelské noviny; alm. Věvec (1860); Vinohradské listy; sb. Vlastní silou (1904); Volksstimme (Št. Hradec, 1861); Zeměd. listy; alm. Zora (Olomouc, 1860–61); Ženské listy (1913). ■ **KNIŽNĚ. Beletrie a kulturněhistorické práce:** Kryštof Harant z Polžic (R 1862, šifra A. B.); Čechoslovanští výtečníci (1863, s R. Přecechtělem); Čechy a Itálie v stol. 14. (1875); K. Havlíček a ultramontáni (1877); Čtrnáctý věk (1878); Doba poroby a vzkršení (1878); Památky českých reformátorů (1873); Z naší doby 1–4 (1886–90); Z osmnáctého věku 1–2 (1911–12). — *Překlad:* J. J. Rousseau: Smlouva společenská, základy práva politického (1871). — *Ostatní práce:* Hlas z Olomouce (1861, an.); Státoprávní základy národnosti (1862, dle Dr. P.); K dějinám Hlinska a okolí (1872); Paříž (cestopis, 1872); Různé listy z cest Německem a Francií (1874); Z Prahy do Vídně (1874); Vídeň a okolí (1874); W. E. Gladstoneův boj proti vatikánismu (1877); Chrudimsko (1878); Základy vývoje Maďarů (1879); Řeči K. A., poslance na radě říšské (1880); Obrana

českého školství (1883); Kořaleční mor (1884); Naše rolnictví (1884); Naše dělnictvo (1885); O zemském hospodářství v Království českém (1888); Naše pře s ministrem Dr Gautschem (1888); Osvobození rolnictva (1888); Národohospodářské rozhledy 1—2 (1889); O naší politice vyučování (1889); Z paměti korunování českých králů (1890); O českém školství v l. 1889—90 (1890); Jindy a nyní (1890); Pokračování a odborné vzdělání (1890); Původ vídeňských úmluv o navrácení se Němců do sněmu Království českého (1890); Uzavírání území německé v Království českém (1890); Vídeňské punkta v školách menšin (1890); Reforma správy škol dle úmluv vídeňských (1890); Organizování zastupování zájmů rolnictva (1890); Některé příčiny hospodářské krize (1891); Uhry a Rakousko (1891); Chicago (1893); Rozhledy v politice vyučování (1893); Nedělní klid (1893); Ozbrojený mír (1894); Z Uher (1894); Poslání Ústřední matice školské (1895); Upomínky na Národopisnou výstavu československou (1896); Vývoj živnostenské politiky na sněmu Království českého (1896); Z hospodářské politiky 1—6 (1897—1903); Ze Spojených obcí severoamerických (1897); Národohospodářské a statistické rozhledy 1—5 (1899—1907); Pojišťování dělnictva (1898); Cukr (1899); Živnostenskopolitická činnost sněmu Království českého v l. 1898—1900 (1900); Krize hospodářského průmyslu (1902, 3. rozšíř. vyd. 1906); Pojišťování hospodářského zvířectva (1902); Jednání o hospodářském výzkumnictví a zkušebnictví v Království českém (1903); Z Německa 1—3 (1903—04); Rakousko k Německu (1904); Hospodářský rozkvět Uher (1905); Z dějin hospodářství královského věnného města Poličky (1906); Zemské sirotčí fondy (1906); Uhry od Rakouska (1907); Památce Dra E. Grégra (1907); Úprava Labe (1907); Památce Fr. Skopalíka (1908); Z dějin okresních zastupitelstev v Království českém (1908); Zájezdy rolnictva východočeského na Moravu a do Slezska v l. 1884 až 1902 (1908); Památce V. Šimerky (1909); Z dějin okresu hlineckého 1 (1909); Upomínky z Uher (1909); Z Balkánu (1909); Památce kartografa J. Homolky (1909); Z mých styků s G. Eimem (1910); Paměti z doby Badeniovy (1910); Památce biskupa Dra J. J. Haise (1910); Památce Dra A. P. Trojana (1910); Z mých styků s dr. A. P. Trojanem (1919); Z mých styků s Moravany (1910); Mé paměti z doby Taafovy 1879—93 1 (1910); Památce Jana hr. Harracha (1911); Pomněnky na hrob P. Ig. Wurma (1912); Pro naše rolnictvo 1 (1913); Památce Dra hr. Kaunice (1862—64). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Z věku roboty (paměti, 1888).■

je chrudimského, in Zpráva Průmyslového muzea pro východní Čechy za rok 1905; K. V. Adámek: K. A., in sb. Za K. A. (1918). ■ LITERATURA: J. Adámek: Literární dílo K. A. (1918); sb. Za K. A. (1918). ■ P. Sobotka: Cestopisy, Osvěta 1879; an.: K. A., Světozor 1880; ■ ref. Z naší doby: Dr A. S., Lit. listy 1887; -p-, Světozor 1887; Z., Hlas národa 5. 4. 1887; M. (T. G. Masaryk), Athenaeum 1888/89 ■; K. V. Adámek: K. A., in Sborník okresu hlineckého (1897); XYZ: K. A., Máj 1905/06, s. 44; an.: K. A., Máj 1909/10; -n-: K. A., Zvon 1909/10; R. U. (Urbánek): A. paměti, Přehled 1910/11; Ant. Veselý: Z 18. věku, Čes. revue 1912/13; ■ nekrology: J. B., Čes. revue 1918; an., NL 11. 1. 1918 a 12. 1. 1918; an., LidN 12. 11. 1918; an., PL 12. 1. 1918; an., Chrudimský kraj 1918; an., Zlatá Praha 1918; an., Východ 1918; an., Topičův sborník 1918 ■; K. V. Adámek: Literární počátky K. A., Věstník ČAVU 1928.

OS

Karel Václav Adámek

* 19. 9. 1868 *Hlinsko* u Chrudimi

† 18. 12. 1944 *Chrudim*

Sběratel a badatel v literárním dějepise, kulturní historii, vlastivědě, národopise, historii a právní vědě, veřejný a kulturní pracovník, organizátor muzejnictví.

Syn politika a kulturního pracovníka Karla A. Obecnu a měšťanskou školu vychodil v Hlinsku, pak studoval gymnázium v Chrudimi a od 1886 práva v Praze (doktorát 1896). Působil nejprve jako solicítátor v Hlinsku a Chrudimi, 1900 si otevřel vlastní advokátní kancelář v Hlinsku. Věnoval se soustavně badatelské a organizátorské práci na širokém poli vlastivědy, kulturní historie, archeologie, národopisu a muzejnictví. Byl spoluzakladatelem Společnosti přátel starožitností českých (1888), dal podnět k muzejnickým sjezdům (1893), účastnil se příprav na Národopisnou výstavu československou v Praze, budoval vlastivědné muzeum v Hlinsku a organizoval krajskou vlastivědnou práci. Stal se členem KČSN (1927) a místopisné komise ČAVU (1919). Působil rovněž v politice a veřejném životě, mj. dal podnět k státoprávnímu manifestačnímu tábo-

BIBLIOGRAFIE: K. V. Adámek: Bibliografie kra-

ru na Košumberku (1900). Na svých studijních cestách navštívil Polsko, Slovensko, Zakarpatskou Ukrajinu, Maďarsko, Švýcarsko, Německo aj. Od 1928, kdy zanechal advokátní praxe, se plně věnoval odborným zájmům. Celkově napsal několik stovek studií, úvah a zpráv týkajících se jeho oboru — práv, ale také rozmanitých otázek kulturní historie, dějin, vlastivědy a národopisu; jejich cena spočívá především v materiálové stránce (věnují se převážně problematice východních Čech a rodného Hlinska).

Výraznou složku A. díla tvoří práce literárněhistorické; i v nich převládá dokumentární zřetel (práce s korespondencí, deníky apod.). Zabývají se většinou tvorbou strýce Bohumila A., jeho literárními začátky, historií hry Salomeny i jeho vztahy k jiným spisovatelům (J. Vrchlický, S. Čech, A. Heyduk); tyto často obsáhlé práce publikoval A. jen časopisecky (v České revui, Zlaté Praze, ČČM aj.). Sledoval také rané období spisovatelské činnosti svého otce, kdy se Karel A. nejintenzivněji věnoval i beletrii. Dvoudílná práce o Slovensku přináší cestopisnou formou zpracovaný podrobný místopis země, podložený kulturněhistorickou dokumentací. V rukopise zůstalo nedatované drama *Vřetenov*.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jan Kopecký, Jaromír Hradišťanský, M. Sokol; K., K. V. A., -l-, -m-, M. S., P., XYZ. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Besedy lidu (1920); Buditel Vysočiny (Hlinsko, 1927); ČČM (od 1887; zde 1918 První období spisovatelské činnosti B. Adámka, 1927 A. Heyduk a jeho rod, 1929 Bavorský pobyt B. A., 1936 B. A. a S. Čech); Časopis Matice moravské (od 1898); Čes. revue (od 1913; zde 1915–16 Před premiérou A. Salomeny a 1923, 1924 a 1926 Premiéra a reprízy A. Salomeny); Čes. listy hospodářské; Čes. lid (od 1901); sb. Hlinecko (1914); Jitřenka (od 1888); Květy (od 1896); Lit. listy (od 1893); Nár. listy (zde 1924 O nevydaných dramatech B. A.); Národopisný věstník československý (zde 1926 B. A. národopiscem); Památky archeologické a místopisné (1891); Rozhledy (od 1903); Samostatnost (od 1928); Vesna (od 1893); Věstník KČSN (od 1899; zde 1928 Literární počátky K. Adámka); Vlastivědný sborník východočeský (1922–38); Východ (Pardubice); Zlatá Praha (od 1917; zde t. r. B. A. a J. Vrchlický); Zprávy muzea okresu hlineckého (1908–20). ■ **KNÍŽNĚ**. *Beletrie*: Slovenskem 1, 2 (cestopis, 1921–22). — *Ostatní práce*: Česká chalupa (1890); Levý Hradec v 17. a 18. věku (1890); Paměti o školách v okresu hlineckém (1891); Příspěvky k dějinám selského lidu z okolí Hlinska v 18. věku

(1897); Sborník okresu hlineckého (1897); Robota (1898); O právu autorském (1898); České zemědělství (1899); Lid na Hlinecku (1900); Město Skuč (1901); O léčení lidovém (1903); Zákonověda (1912); Občanská nauka pro nižší zemědělské školy (1923); Karel Adámek původcem, hlavním spolutvůrcem a čestným předsedou Národopisné výstavy československé (1934). ■ **REDIGOVAL** časopis: Zprávy muzea okresu hlineckého 1–6 (1908–20); sborníky: Hlinecko (1914); Vlastivědný sborník východočeský 1–6 (1922–38). ■ **USPOŘÁDAL**: Památky východočeské 1, 2 (1904, 1910); Listiny k dějinám lidového hnutí náboženského na českém východě v 18. a 19. věku 1, 2 (1911, 1922); Lidový nábytek východočeský (1917). ■

LITERATURA: K. V. Adámek in Sborník okresu hlineckého (1897); Ml. (J. Máchal): Dr. K. V. A. zahájil... (ref. Před premiérou A. Salomeny), ČČM 1916, s. 452; ■ ref. Slovenskem: J. Mk. (Menšík), ČČM 1922; F. Š. (Šimek), Zlatá Praha 1922; -och- (F. S. Procházka), Zvon 1922; V. Ch. (Chaloupecký), ČČH 1923 ■; ■ ref. Literární počátky K. A.: A. N. (Novák), LidN 20. 7. 1928; Č. Zibrt, ČL 1928; A. Gregor, ČMM 1929 ■; A. Pražák: K. V. A., LidN 18. 9. 1943; ■ nekrology: J. Adámek, Naše věda 1946; an., ČSPS 1943/45 ■.

os

Jan Adelf

* *Heřmanův Městec*

† po 25. 9. 1593 *Brtnice* u Jihlavy

Českokobratrský kněz, polemik, autor satirických, duchovních a příležitostných básní.

Psal se též Adelphus, Adelfi, Adolff; Městecký, Hermannomiensis, Miestensis. Byl vychován v českých bratřích v Prostějově (pod vedením br. Blažeje) a stal se tam duchovním (1577–83). Měl spory s uherskobrodským děkanem augsburského vyznání P. Kyrmezerem, který usiloval o sjednocení jednoty bratrské se svou konfesí a pod svým vedením a po nezdaru vydával potupné spisy na jednotu. Jmenovitě útočil i na A. Na počátku 1583 byl A. uvězněn z náboženských důvodů olomouckým bis-

kupem Stanislavem Pavlovským, ale ještě na jaře téhož roku byl propuštěn na přímmluvu moravského hejtmána Hynka Brtnického z Valdštejna, na něhož se písemně obrátil, a na přímmluvu Bedřicha z Žerotína, ovšem s tím, že opustí diecézi. Usadil se pak na Brtnici; 1587 onemocněl a 23. 11. pořídil závěť, žil však ještě šest let.

Literární činnost J. A. je především rázu polemického, satirického a meditativního. Proti Kyrmezerovým útokům se brání statí *Ohlášení se Jana Adelfa proti psaní, jenž slove Acta concordiae...*, a posměšnou písní *Jan Adelf, Kyrmezeře, vzkazuje: Da pacem*, která útočí i na Kyrmezerovu dramatickou činnost. Skladba neuznává právě vybraných slov, nepostrádá však vtípu. Je dochována i s čtyřhlasou melodií. Jeho nápěvu, za jehož autora se prohlašuje A., bylo pak užito u několika časových skladeb (např. u Toužebného naříkání města Plzně z 1618). Jeho meditativní, akrostichem autorizovanou píseň *Jak nesnadný mám a nebezpečný boj* otiskl J. A. Komenský v Kancionále (1659). Příležitostná skladba *Labyrinthus* byla napsána k svatbě Jana ml. z Žerotína.

KNIŽNĚ: *Labyrinthus* v podobnost rozličného chození... a v způsob dvou erbův spolu spojených sfomován... (Meziřítí nad Oslavou 1583); — posmrtně: *Jak nesnadný mám a nebezpečný boj*, in J. A. Komenský: *Kancionál...* (1659). ■ EDICE: J. Skopec: *Sborník skladeb hlavně českobratrských prózou i veršem v kapitolní knihovně svatovítské z let 1580—1612*, Věstník KČSN 1904; J. Volf: *Jana A. Městeckého Labyrint*, ČMM 1922. ■

BIBLIOGRAFIE: *Knihopis č. 64; Rukověť human. básnictví 1* (1966). ■ LITERATURA: J. Jireček: *Rukověť 1* (1875); J. Volf: *J. A. Městeckého Labyrint*, ČMM 1922; F. Hrubý: *Ladislav Velen z Žerotína*, ČČH 1929 a 1930; A. Škarka: *Neznámí skladatelé bratrských písní*, LF 1936 + *Ze zápasu nekatolického tisku s protireformací*, ČČH 1936; M. Cesnáková-Michalcová in *Divadelné hry P. Kyrmezera* (Bratislava 1956); R. Říčan in *Dějiny jednoty bratrské* (1957).

zdt

Zdeněk Adla

* 1. 6. 1910 *Záryby* u Brandýsa nad Labem

Prozaik, autor knih určených mládeži od nejtělejšího věku až po období dospívání.

Studoval v Praze na střední grafické škole, kterou opustil před dokončením (1928), a věnoval se politické a novinářské činnosti. Od 1929 byl organizačním tajemníkem sekretariátu Komunistického svazu mládeže pro pražský kraj, od 1931 do rozpuštění KSM pracoval v jeho ústředním sekretariátu v agitpropu. Přitom navrhoval plakáty pro KSČ, obálky na brožury a knihy nakl. K. Boreckého a kreslil ilustrace pro stranický tisk. Vydával také vlastním nákladem básnické sbírky mladých komunistických autorů (I. Bart, J. Dolina). 1934 nastoupil v obchodním domě Teta jako reklamní kreslíč a založil a vedl tu kulturněpolitický T-klub. 1939 byl zatčen a do 1945 vězněn v Dachau a Buchenwaldu. I tam vedl skupinu mladých komunistů Bohema. Po osvobození pracoval krátce v sekretariátu ÚV KSČ a založil časopis *Hlas osvobozených*, od června 1945 byl redaktorem *Světa sovětů*, po 1948 jeho šéfredaktorem. V období 1952—56 působil jako dopisovatel ČTK v Moskvě, po návratu domů se stal zástupcem šéfredaktora *Květů* (1957—60). 1961—62 se věnoval literární činnosti, 1962—70 působil jako šéfredaktor *Mateřídoušky*. 1967 založil časopis *Sluníčko*, který vedl. Od 1971 se věnuje dětské literatuře jako spisovatel z povolání. Jeho manželka je spisovatelka Věra Adlová, roz. Studená (nar. 1919).

A. tvorba, určená převážně pro děti mladšího nebo i předškolního věku, zahrnuje leporela, verše pro nejmenší děti, moderní pohádky, obsáhlejší prozaické příběhy a umělecko-naučnou literaturu. Zatímco v pracích pro nejmenší děti, které většinou sám ilustruje, využívá A. symbiózy slova a obrazu k nenásilnému poučení, v beletristických knížkách pro děti základního školního věku větší měrou usiluje o fabulaci, pracující často s humorem a vtípnou pointou. Zdařilé jsou zejména jeho pohádky (hl. *Pejskovy pohádky*), kladoucí důraz na spád děje a srozumitelnost. V oblasti umělecko-naučné prózy pro mládež, kterou zčásti píše se svou manželkou, náleží mezi významné tvůrce tohoto žánru.

PSEUDONYM: Zdeněk Dlouhý (do 1945). ■ **PŘÍ-
SPĚVKY** in: Haló noviny; Hlas osvobozených;
Květy; Lit. noviny; Mateřídouška; Mladá garda;
Obrana lidu; Oheň; Rozsévačka; Rudé právo; Slu-
níčko; Svět sovětů; Tramp; Vlasta. ■ **KNIŽNĚ. Be-
letrie:** Cirkus (P pro ml., 1937, pseud. Zdeněk Dlou-
hý; vyšlo v kn. s tit. Naši kamarádi, spolu s prózou
J. Borodina [spr. J. Boronin] Povídky zvířecího dok-
tora, přel. ADA = J. Jabůrková); Kouzelná skříňka
(P pro ml., 1960, s V. Adlovou); Krásná a slavná (P
pro ml., 1961, s V. Adlovou); To neznáte Jiřinu (P
pro ml., 1962); První výlet (BB pro ml., 1962, s auto-
rovými ilustracemi); Pěťá, Ašot a Nina, tvoji kama-
rádi ze Sovětského svazu (P pro ml., 1963, s autorovými
ilustracemi); Šedesát kapek (P pro ml., 1964,
s autorovými ilustracemi); Trpaslík Čičorka a Pepík
Herkules (pohádka, 1964); Zvířátka (vystřihovánky,
1965); Kleopatra v kytaře (R pro ml., 1967); Pejsko-
vy pohádky (1969); Kuchař a moucha čili Jak vzniká
války (omalovánky, 1969); Tomášek a trpaslík
Ondřej (pohádka, 1969, pův. v kn. Pejskovy pohádky);
100 kapek (P pro ml., 1971); Jak šel žiraf k moři
(pohádka, 1971, s autorovými ilustracemi, pův. v kn.
Pejskovy pohádky); Pohádky pro všední dny i pro
svátky (1973, s jinými); Hvězdy nad Samotou (P pro
ml., 1974); Vyprávění o veliké zemi (P pro ml., 1974,
s V. Adlovou); Koukej, bráško (P pro ml., 1976);
Kouzelníkova zahrada (pohádky, 1976); Vlče (P pro
ml., 1979). ■ **REDIGOVAL knižnici:** Knihovnička
Mateřídoušky (s D. Slabou); *sborník:* Malá mateří-
douška (1964); ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** Čítan-
ka pro 5. roč. ZDŠ (1963, s V. Adlovou a B. Foltý-
nem); Čítanka pro 4. roč. ZDŠ (1973, s T. Mackem).

■ **LITERATURA:** V. Kovářík: ref. Kouzelná skříň-
ka, RP 6. 4. 1960; O. Syrovátka: ref. Krásná a slavná,
Zlatý máj 1962; ■ ref. To neznáte Jiřinu: K. Šmer-
hovský, Komenský 1962/63; Š. Vlašín, Zlatý máj
1963 ■; A. Hájková: ref. První výlet, Zlatý máj 1963;
V. Vařejková: ref. Šedesát kapek, Komenský
1964/65; J. Šnobl: Z. A., Zlatý máj 1967; ■ ref. Kleo-
patra v kytaře: J. Voráček: Látkové proměny —
žánrové schéma, Impuls 1967; Z. Zapletal, Zlatý máj
1968 ■; H. M.: ref. Hvězdy nad Samotou, Zlatý máj
1974; J. Voráček: ref. Vyprávění o veliké zemi, Zlatý
máj 1975; O. Chaloupka: ref. Kouzelníkova zahrada,
Zlatý máj 1976.

ah

Alois Adlof

* 16. 8. 1861 *Hořice* u Jičína

† 25. 3. 1927 *Praha*

Evangelický kazatel, autor naučných prací, duchov-
ních písní a nábožensky zaměřených povídek. Těž
překladatel.

Narodil se jako osmé z devíti dětí v rodině
zedníka; kromě dvou bratrů všichni sourozenci
v dětství zemřeli. Ve třech letech ztratil otce,
rodina se ocitla v bídě. Byl vychováván v kato-
lickém duchu, ale vlivem četby a svobodo-
myslných učitelů konvertoval. Základní školní
vzdělání získal v Hořicích. Podporován evan-
gelickou církví navštěvoval od 1874 gymnázium
v Gnadenfrei (Německo), později v Níz-
kém ve Slezsku a v Praze. Po maturitě (1883)
se zcela obrátil k evangelickému učení a stu-
doval bohosloví ve Švýcarsku (Ženeva), ve
Skotsku (Edinburgh) a v Lipsku (1884–1886).
Patřil mezi zakladatele Křesťanského spolku
mladíků v Čechách i mezi zakladatele svobod-
né — reformované církve (1880), pozdější jed-
noty českokobratrské, na jejímž vedení se po-
stupně podílel. 1886 se stal kazatelem jejího
pražského sboru, kde působil až do smrti. Byl
ženat a měl tři děti.

A. literární činnost byla výrazně nábožen-
sky orientována v duchu jednoty českokobratr-
ské. Psal především kázání, populárně vědecké
práce apologetické a historické, výklady ně-
kterých knih biblických, duchovní básně a pís-
ně prodchnuté horoucí láskou k bohu a lidem,
které navazovaly na písňový odkaz předků.
Beletristická prvotina odkazuje k vlastnímu ži-
votu líčením přechodu katolického studenta
na víru českých bratrů. Také další práce věno-
val A. náboženské tematice, ať je situoval do
doby husitské (*Svíta! Horecká paní*), nebo do
současnosti (*Nalezené poklady*). Při jejich fa-
bulaci podřizoval všechny složky vyprávění
výchovným a religiózním tendencím a neubrá-
nil se tak stereotypu při tvoření zápletek
a charakterů. Umělecky nevýrazné *Vzpomín-
ky ze svého dětství* zachycují nepříznivé rodin-
né poměry až do A. odchodu na studia.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Adolf Hořický, Alois Ho-
řický; A. A. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Betanie; Českokob-
ratrská rodina; Křesťanský buditel; Křesťanský spolek
mladíků; kal. Mír; Mladý křesťan; Světlo (pouze ná-

boženská publicistika). ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie:* Kněz a student (P 1890); Nalezené poklady (P 1903); Svítá! (P 1906); Když kvetly chrypy (P 1907); Pokoj skrze víru (1907); Horecká paní (P 1915); Vzpomínky ze svého dětství (1927). — *Překlady:* R. Boyd: Cesta života (1877); J. Bunyan: Cesty křesťana z města zkázy na horu Sion (1. díl, 1900) + Cesty poutníků z města zkázy na horu Sion (2. díl, 1910). — *Ostatní práce:* Byl-li Petr apoštol v Římě? (1888); Začátky svobodné reformované církve ve Strměchách (1888); Výklad modlitby Páně (1891); O Biblii kralické (1893); Mír (1896); Z dějin Filadelfie (podobnosti, 1900); Nástin života Jana Bunyana (1890); Výklad epištoly Pavla k Římanům (1. 1902, 2. 1925); Vyznání víry a zřízení svobodné reformované církve (1904); O ženské otázce (b. d., 1904); Herodes a jeho rod (1905); Nástin dějin svobodných církví křesťanských, zvláště pak svobodné reformované církve české (1905); Paní a služka (1905); Nevěsta a tchýně (1906); Budme pilní! Když listí padá (1907); K středu (1907); Čtení o Husovi (1907, s J. Hochmanem a F. Urbánkem); Signály nebezpečí dospívající mládeže (1907); Gesetzliche Stellung der staatlich nicht anerkannten Religionsgesellschaften in Österreich (1908); Eliška Prentisová (1910); Biblické letopisy. Chronologický přehled Písma svatého Starého i Nového zákona (1912); Význam jmen biblických (1912); Oliver Cromwell (1914); Návod ke křesťanské práci (1920); Jednota českobratrská, bývalá svobodná reformovaná církev (1923); Katechismus biblického učení (1923); Slovo kříže (kázání 1, 1924); Charles G. Finney (1925); Z velkého srdce (kázání 2, 1927); Vyznání víry a řád jednoty českobratrské (1927); — posmrtně: Falešný peníz (1929); Přehled biblického učení (1934); Úvod do Nového zákona (1939). ■ **REDIGOVAL časopisy:** Mladý křesťan (1894–1915), Světlo (1918–24); *kalendář* Mír (1894–1924). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** Křesťanský kancionál (1897); Jaré hlasy (sb. duchovních písní, b. d.); Kytice písní duchovních (b. d.). (Zařazeny též vlastní příspěvky a překlady z angličtiny.) ■

BIBLIOGRAFIE: T. Č. Zelinka: Bibliografie A. A., Výtva 1938. ■ **LITERATURA:** sb. Kyticka na hrob A. A., křesťana (1928). ■ P. Váša: A. A. zemřel, LidN 27. 3. 1927; T. Č. Zelinka: Plamen svítící a hřející, Kostnické jiskry 17. 8. 1961; A. Havránek: Svobodná reformovaná církev, Kostnické jiskry 12. 3. 1975 + Spisy a spisky A. A., Kostnické jiskry 26. 3. 1977; T. Č. Zelinka: A. A., Kostnické jiskry 26. 3. 1977.

sh

Jan Aeneas

* asi 1537 *Mladá Boleslav*

† 5. 2. 1594 *Ivančice*

Bratrský kazatel, kulturní organizátor, pedagog, překladatel a archivář.

Psal se i A. (Eneas) Boleslavský. Bratrského vzdělání se mu dostalo v Přerově, kde se stal 1564 „učedníkem“, pak byl vyslán na univerzitu do Wittenbergu (1567 hodnost mistra). Už za studií působil k urovnání vztahů mezi luteranskými teology a jednotou. Na pokyn J. Blahoslava pracoval na latinském překladu bratrské konfese jako soukromý žák proslulého pedagoga E. Rüdingera. Po návratu z Wittenbergu spravoval od 1571 bratrskou školu a sbor v Třebíči, 1572 přijal kněžské svěcení. 1577 byl zvolen na synodě v Holešově za staršího a biskupa jednoty se sídlem v Ivančicích. 1590 se stal nejvyšším duchovním správcem jednoty.

Od 1575 pomáhal O. Štefanovi vést bratrský archiv, po jeho smrti 1577 se sám stal písařem jednoty a uspořádal několik svazků jejích akt. Dožíral na ivančickou školu, jejímž rektorem byl 1575–88 jeho učitel E. Rüdinger, a po jeho odchodu ji až do smrti sám vedl; měl významnou účast v rozsáhlé polemice bratří s utrakvistou P. Kyrmezerem. Požíval velké vážnosti i mezi bratrskou šlechtou. Po smrti I. Cibulky (1582) řídil práce na bratrském překladu bible; sám se na něm rovněž podílel.

RUKOPISNĚ: Ozvání proti spisu Kyrmezerovu *Acta concordiae* (1580); Psaní panu Fridrichovi z Žerotína proti novokřtěncům (před 1583). ■

LITERATURA: H. a J. Jirečkové in Biblii kralická a překladatelé její, Rozpravy z oboru historie, filologie a literatury (1860); A. Gindely: Dekrety jednoty bratrské (1865); J. Jireček: Rukověť 1 (1875) + Spisové čeští ve sborníku Pavla Krupia, ČČM 1877; J. Šmaha: Kralická bible, vliv a důležitost její v literatuře české, ČČM 1878; J. Cvrček: Archiv jednoty bratrské v Herrnhutě, ČČM 1897; S. Souček: Dva drobné příspěvky k dějinám Kralické bible, ČMM 1924; K. Krofta in O bratrském dějepiscetví (1946).

jk

Akademický čtenářský spolek viz in Almanach českého studentstva

Akademie

1897—1928

Revue sociálně demokratické strany pro teoretickou problematiku a kulturu.

Podtitul: roč. 1—2 (1897—98) *Orgán mládeže socialistické*; roč. 3—31 (1899—1928) *Revue socialistická, Socialistická revue*. — *Redaktoři:* roč. 1 (1897) F. Tomášek; roč. 2—4 (1898—1900) A. Meissner; roč. 5—11 (1901—07) A. Meissner, F. Modráček; roč. 12—13 (1908—09) B. Šmeral, A. Meissner, F. V. Krejčí; roč. 14—19 (1910—15) F. Modráček, F. V. Krejčí; roč. 20 (1916) V. Vacek, F. V. Krejčí; roč. 21 (1917) V. Vacek; roč. 22—24 (1918—20) odp. red. E. Škatula; roč. 25 (1922) odp. red. J. Sýkora, red. rada J. Fleischner, F. V. Krejčí, J. Stivín, E. Štern; roč. 26 (1923) odp. red. J. Sýkora, red. rada F. V. Krejčí, J. Stivín, E. Štern; roč. 27—29 (1924—26) odp. red. J. Sýkora, red. rada V. Beneš, J. Hlaváček, R. Illový, F. V. Krejčí, J. Macek, F. Mareš, F. Modráček, E. Štern, J. Stivín, K. Velemínský, E. Vondruška; roč. 30—31 (1927—28) F. Modráček. — *Vydavatelé:* roč. 1—3 (1897—99) F. Tomášek, O. Pohl; roč. 4—11 (1900—07) F. Tomášek; roč. 12—13 (1908—09) F. Modráček; roč. 14—19 (1910—15) B. Šmeral; roč. 20—22 (1916—18) V. Vacek; roč. 23—24 (1919—20) J. Skalák; roč. 25—31 (1922—28) Ústřední dělnické knihkupectví, nakladatelství a antikvariát (A. Svěcený), Praha. — *Periodicita:* měsíčník. Ročníky 1—24 mají na tit. listu vrocení 1897—1920, ročníky 25—31 mají na tit. listu vrocení 1922—28. Vycházely: roč. 1: 8 čísel od ledna do srpna; roč. 2—23: 12 čísel od října (předchozího roku, než je vrocení na tit. listu) do září; roč. 24: 12 čísel od října (předchozího roku) do října; roč. 25—28: 12 čísel od května (předchozího roku) do dubna; roč. 29: 14 čísel od května (předchozího roku) do června; roč. 30—31: 10 čísel od září (předchozího roku) do června. — *Příloha:* roč. 28—29 (1925—26) *Rudé květy*.

Měsíčník byl původně koncipován jako diskusní orgán mládeže, hlásící se k různým socialistickým proudům. Od 1899 (roč. 3) se stal revuí sociálně demokratické strany a přinášel

příspěvky, které se snažily formulovat marxistické pojetí nejružnějších problémů politiky, ekonomiky, vědy, kultury a ideologie. U převážné většiny příspěvů však nebyla znalost Marxova a Engelsova díla příliš hluboká, a tak se často objevovaly názory, které neměly s marxismem nic společného, nebo názory ovlivněné německým a francouzským revizionismem. Revue tak odrážela vnitřní rozpory sociálně demokratického hnutí, koncepce jednotlivých frakcí. Po ustavení KSČ se zaměření Akademie stalo jednoznačně totožné s oficiální politikou sociálně demokratické strany.

Články o politické, ideologické a vědecké problematice sem psali E. Beneš, J. Hudec, V. Charvát, B. Kalandra, J. Koudelka, J. Krapka, F. Krejčí, J. Macek, F. Modráček, K. Pelant, F. Soukup, J. Skalák, F. Steiner, B. Šmeral, E. Štern, V. Vacek, A. P. Veselý, J. Vozka, L. Winter aj. Z cizích socialistů přinesla A. příspěvky od J. Jaurése, F. Mehringa, E. Vandervelda, W. Sombarta aj. V oblasti umělecké problematiky se A. již v prvních ročnících zaměřila k řešení otázky vztahu umění a lidu, sociálního hnutí, socialismu. Ve druhém ročníku zorganizovala redakce diskusi o postavení inteligence v dělnickém hnutí a v sociálně demokratické straně (příspěvky V. Housera, A. Němce, S. K. Neumann, J. Steinera). Základní pojetí kulturních otázek v časopise určoval po celou dobu vydávání F. V. Krejčí. V estetické problematice se Krejčí pokoušel doplňovat sociálně demokratickou ideologii etickým, humanitářským akcentem, vnášejícím do marxismu osvětářský charakter. Zvláště se zabýval otázkami funkce sociální literatury, etiky v dramatu, monismu a literární tvorby, proměny kulturních hodnot v době války aj., méně již hodnocením konkrétních děl. Ostatní autoři statí o umění (V. Dvořák, J. Jirásek, A. Macek, M. Majerová, G. Winter) publikovali v A. příležitostně. Významné jsou studie J. Hory, které psal do A. 1920 před vznikem KSČ (Kulturní smysl doby, K novým snahám v písemnictví). V pozdějších ročnících referovali o literatuře zejména V. Běhounek a R. Illový. — Literární příloha *Rudé květy*, redigovaná R. Illovým, přinášela 1924—26 (roč. 28—29) poezii (F. Dlouhán, J. Grmela, I. J. Kouša, F. Mareš, J. Rosenzweig-Moir, J. V. Rosůlek, J. Skarlandt, J. Sýkora, J. Šnobl, Z. Tlamič, K. Vokáč, z překladů I. Goll), prózu (J. Grmela, R. R. Hofmeister, J. Šnobl, E. Vachek) a studie (N. Melniková-

Papoušková, A. Pražák, S. Svoboda). Názvem tato příloha navazovala na stejnojmenný beletristický časopis vycházející od 1901.

zt

Akord

1. 1928—1933, 2. 1934—1939, 3. 1939—1948

Časopis katolicky orientovaných autorů pro literární kritiku a teorii.

1.

Hlavní spolupracovníci: 1928—32 (roč. 1—5) J. Durych a J. Dostál ve funkci redaktorů; 1933 (roč. 6) bez označení redaktorů a spolupracovníků. — *Vydavatel:* L. Kuncíř, Praha. — *Periodicita:* 1928-33 (roč. 1—6) měsíčník, 10 čísel ročně (6. roč. ukončen předčasně). A. přestal vycházet v důsledku hospodářské krize.

A. byl koncipován jako platforma katolicky orientovaných autorů, kteří se polemicky obraceli jak proti stoupencům „zvláštního katolického umění“, tak proti těm spisovatelům, kteří podle mínění stoupenců A. prohlubovali relativismem a „nevěrectvím“ krizi soudobého člověka. Příspěvatelé usilovali o totální kritiku tehdejší liberalistické doby, „celého systému života, rozdrobeného a rozpolceného“. Požadavek „nového sjednocení“ předpokládal rozpracování katolického světového názoru ve všech sférách duchovní činnosti. Ideovým vůdcem A. byl J. Durych, který napsal řadu programových i speciálních statí, věnovaných jak literatuře a umění (mj. studii o V. Dykovi, K. Hlaváčkově, O. Březinovi, J. Demlovi, o českém jambu, o „hranicích umění“), tak otázkám kulturněpolitickým a teologickým. V době redigování A. se Durych rozhodl zanechat umělecké tvorby a věnovat se výhradně publicistice, jež by katolicismu vydobyla nové místo v národním společenství (příspěvek Dnešní naděje katolicismu v zemích českých). V těchto intencích podnikli i ostatní autoři A. řadu „revizí“ historických i soudobých problémů: práce o národním obrození revidovaly dosavadní výklady Masarykovy, Vlčkovy aj., byly odmít-

nuty demokratické tendence v české literatuře, poetismus, moderně orientovaná kritika aj. A. věnoval obsáhlé studie autorům, kteří souviseli s programem integrálního katolicismu (J. Durych, G. Bernanos, F. Mauriac, J. Barbey d'Aurevilly, L. Bloy), i autorům řešícím náboženské otázky (F. M. Dostojevskij, A. Blok, A. Bélyj, S. Undsetová). Kritické a odborné články psali J. Dostál, L. Peřich, J. Strakoš, J. Vařica, V. Renč, dále P. Eisner, J. Heyduk aj. 1931 vyšlo tzv. Bridelovo číslo. Z cizích autorů byly tištěny překlady M. Berďajeva, W. Blaka, G. Bernanose, L. Bloye, J. Maritaina, F. Mauriaca aj. V posledních ročnících vliv Durychův poklesl a na vedení A. se podíleli B. Chudoba, B. Štorm aj. Zesílil zájem o ideologicko-politické otázky, zejména o italský fašistický korporativní systém. Z beletrie otiskoval A. pouze občas poezii. S vyhraněným profilem časopisu nesouviselo jen několik málo studií (např. studie J. Mukařovského o umělcově osobnosti a díle, práce Ant. Veselého o G. Pflergru Moravském).

2.

Podtitul: Časopis pro kulturní informaci (roč. 1); Revue pro kulturní syntézu (roč. 2—5); Měsíčník pro kulturní orientaci (roč. 6). — *Redaktor:* 1934 (roč. 1) B. Chudoba; v dalších roč. uvedeni redaktori rubrik. — *Vydavatel:* Moravan, spolek katolických akademiků, Brno. — *Periodicita:* 1934 (roč. 1) 10 čísel; 1935—38 (roč. 2—5) čísla rozdělena do samostatně paginovaných speciálních oddílů; 1939 (roč. 6) 6 čísel. Ročníky nebyly značeny.

S novou redakcí A. se aktuální poslání časopisu přesunulo z oblasti kulturněpolitické do oblasti literárněkritické. Zde se vůdčí osobností stal M. Dvořák, který formuloval kritické postoje k soudobým literárním diskusím (např. o J. Wolkrovi, F. X. Šaldovi, surrealismu). Hlavní pozornost A. se však soustředila k otázkám uměleckým, estetickým, vědeckým a teologickým. Snaha o filozofičtější pojetí problémů a všestrannější záběr se projevila také v založení několika stálých samostatných rubrik, jejichž názvy se během času měnily: Duchovní život (řídil M. Habán), Poezie a literární glosy (J. Strakoš, M. Dvořák, R. Černý), Umění (K. F. Krejčí, O. Králík, F. Pospíšil), Věda (J. Heger, M. Habán), O knihách (L. Peřich), Poznámky (L. Peřich), O knihách a filmu aj.

V rubrice Poezie publikovali K. Bochořák, J. Čep, R. Černý, J. Dokulil, M. Dvořák, M. Glabazňová, F. Hrubín, F. Křelina, F. Lazecký, V. Renč, B. Reynek, Z. Řezníček, V. Vokolek, J. Zahradníček, překládání byli H. Alain-Fournier, R. Billinger, P. Claudel, J. Giono, J. R. Jiménez, R. M. Rilke a další zahraniční autoři. Tvůrčí krédo otiskli J. Čep a J. Zahradníček. Mimo literární kritiku (B. Fučík, M. Dvořák, J. Strakoš) se A. věnoval i výtvarnému umění (A. Kutil, J. Pečírka, V. Richter, V. Volavka aj.). Obsáhlé studie rozebíraly práce M. Heideggera, F. Kafky aj. Pro ideologickou orientaci A. byly charakteristické polemiky 1937 — J. Čep: Netřeba víry k tvorbě (proti článku F. Halase) a J. Durych: Pláč K. Čapka (proti Č. sympatiím k republikánskému Španělsku). 1934 vznikla edice Akord, v níž vycházela původní a překladová beletrie i odborná díla katolicky zaměřených autorů (M. Habán, Žalmy v překl. J. Hegera, F. Timmermans aj.).

3.

Podtitul: Měsíčník pro literaturu, umění a život. — *Redaktoři:* 1939/40 (roč. 7) J. Dokulil, M. Dvořák, A. Vyskočil, J. Zahradníček; 1940—48 (roč. 8—14) J. Zahradníček s red. kruhem. — *Vydavatel:* Akord, literární a umělecké nakladatelství (roč. 7—11); Sdružení katolických spisovatelů a publicistů (roč. 12—14), Brno—Praha. — *Periodicita:* Označení roč. navazuje na Akord 2; 1939/40 (roč. 7); 1940/41 (roč. 8); 1941/42 (roč. 9); 1942/43 (roč. 10); 1943/44 (roč. 11); 1945/46 (roč. 12); 1947 (roč. 13) 10 čísel; 1948 (roč. 14) 6 čísel. Po únoru 1948 byl časopis úředně zastaven.

Novou koncepci A. vtiskl J. Zahradníček a jeho blízcí spolupracovníci, básníci a literární kritici. Soustředili ke spolupráci nejen autory, kteří se s katolickou orientací listu plně ztotožňovali, ale v menší míře i spisovatele, jimž byl A. blízký svým kritickým zaměřením. Bohatě byla zastoupena poezie (K. Bochořák, J. Dokulil, F. Hrubín, J. Jelen, L. Macešková = J. Kameník, V. Vokolek, V. Závada, J. Zahradníček), ojediněle zde tiskli i mladší básníci (např. A. Bartušek, I. Blatný, J. Orten, J. Šotola); v pozdějších ročnících byla sporadicky publikována také próza (J. Čep). Hlavní náplň časopisu tvořily práce literárněkritické, teoretické a v menší míře literárněhistorické. Vůdčími kritiky A. byli B. Fučík a M. Dvořák, jimž

představovala kritika „vědomí i svědomí umělce“, disciplínu, která „postihuje zákony ztvárnovacího procesu“. Tyto principy byly rozvíjeny v řadě analýz tehdejší literární tvorby, zejména poezie a prózy. Z literárních kritiků (R. Černý, J. Filipec aj.) se především J. Červinka zaměřil k rozborům tvorby nejmladší generace, opíraje se o filozofii existenciální (A. otiskl několik prací S. Kierkegaarda). Teoretické zaměření je příznačné pro práce T. Vodičky (studie o českém verši aj.) a O. Králíka (studie o překladatelství). Významnou část A. tvořily badatelsky objevené stati J. Vašici o nejstarších památkách české literatury, české bibli a slovesném umění baroka. K Vašicovým 60. narozeninám vyšlo speciální číslo A. (1943). Jiné číslo (1942) bylo věnováno památce J. Floriana. — Po válce přestali někteří autoři s A. spolupracovat (F. Hrubín, V. Závada), přihlásili se však noví autoři, zejména z mladší generace (I. Diviš, L. Novák, I. Slavík, J. Suchý aj.). V kulturněpolitických sporech bránili spolupracovníci A. tvorbu i společenskopolitickou činnost katolických básníků (1946 obrana J. Zahradníčka, 1947 T. Vodička o svobodě tvorby, 1948 obrana J. Demla) a zároveň vytýkali části soudobé tvorby utilitarismus a propagandistické zaměření. V polemice Kritického měsíčníku s Tvorbou o svobodě umělecké tvorby v socialismu se A. připojil k protikomunistickým kritikům. Hodně místa věnoval časopis analýzám válečné a poválečné tvorby, zejména poezie (V. Holan, F. Hrubín, V. Nezval, J. Zahradníček). Kritici (R. Černý, M. Dvořák, B. Fučík, R. Konečný, O. Králík aj.) konfrontovali své postoje s tvorbou hlásící se k socialistickým ideálům, jež zásadně a nepřátelsky odmítali, a to nejen v rozborech děl, ale také v úvahách.

vf, zt

Jan Akron Albín Vrchbelský viz Jan Akron Albín Vrchbelský

Aktivisté (1)

1936—1942

„Literární umělecký kruh“ sdružující literáty a výtvarníky; v reakci na údajný pesimismus a artismus soudobé literatury zdůrazňoval činností optimismus a lidovost.

Skupina vystoupila prvně v květnu 1936 almanachem *Aktivisté*; obsahoval nepodepsané úvodní prohlášení a doslov B. Slavíka, verši a prózami se představili M. Baláš, L. Bena, V. Beniak, O. Berger, M. Bureš, B. Četyna, J. Flanderková, R. Habřina, P. G. Hlbina, J. Janoušek, J. Jeníková, J. Kadlec, F. Kožík, J. L. Kraus, M. Matas, J. Nečas, V. Rolko, V. Rozner, Z. Spilka, L. Stehlík, E. Synek, J. Šulc, L. Urban, A. Vošalík, J. Zatloukal, J. Zpěvák; ve výtvarné příloze byli zastoupeni J. Antek, J. Bartoš, L. Blahák, F. Gibala, V. Holub, M. Stejskal a J. Wielgus. Skupina vydávala časopis *Aktivisté* (1936—42) a navíc 1939—42 převzala již existující časopis *Uboj* (ved. redaktor V. Kolátor). Pořádala literární večery v Praze i v řadě dalších českých měst a vydávala Edici *Aktivistů* (4 sv.) a *Knihovnu Uboje „U nás“* (5 sv.). V těchto edicích vycházeli především autoři z jádra skupiny: J. Janoušek (román, básně), J. Kadlec (básně), V. Kolátor (próza, překlady, studie), J. Flanderková (povídky). Složení skupiny se postupně zúžilo a zčásti změnilo, např. odstoupil redaktor almanachu B. Slavík. Kromě právě jmenovaných patřili k členům zvláště: L. Dymeš, H. Janíčková, F. Kožík, O. Picková, V. Rozner, L. Sova, J. Suchánek, J. Škvor. Kritickým mluvčím byl především V. Rozner a dále J. Janoušek, J. Kadlec a V. Kolátor. Se skupinou spolupracovali sochaři J. Bartoš, F. Gibala, M. Stejskal, J. Znoj a karikaturista J. Koenigsmark. Nuceným zastavením obou časopisů v létě 1942 končí veřejná činnost skupiny.

Název skupiny byl objasněn v programovém prohlášení: „...odmítáme se vší rozhodností slabošský pesimismus a dekadenci, který nemůže formovati mladé lidi. Stavíme se za umění jako projev životní aktivity...“. Základní požadavek optimismu uvedl V. Rozner do souvislosti mj. též s podmínkami literárních soutěží vypsáných Baťou a závody Philips a voláním *Důstojnických listů* po „opravdových chlapech“. Požadavek optimismu stejně

jako odpor k „samoúčelné akrobatice slov“ byl výslovně zaměřen proti převládajícím soudobým literárním směrům, především poetismu a surrealismu, ale též ruralismu. A. žádali uměleckou decentralizaci, větší možnosti uplatnění pro mimopražské umělce; sami navázali styk s několika autory slovenskými (např. spisovatelem V. Skalákem a sochařem F. Gibalou) i jihoslovanskými (v čas. *Uboj*). — Tvorba A. nepřinesla umělecky nic specifického, ani se nevyznačovala vlastními určitějšími rysy. Tematicky a tvárně setrvala v nevybojné střední poloze, vyhýbala se hlavně tragičnosti, i když některé práce (zvl. Janouškovy) chtěly působit jakousi živelnou silou. Přes snahu o lidovost, jež byla chápána jako čtenářská přístupnost a neartistnost, vzbudil větší zájem čtenářů pouze F. Kožík. Z uměleckého hlediska byla tedy skupina volným sdružením, podnětným společným odporem k uznávaným soudobým literárním směrům, a její vlastní smysl byl spíše praktický: poskytnout publikační možnosti a vzájemnou oporu autorům, kteří nemohli dostatečně proniknout na literární scénu ovládanou, podle A., klikařením kavérnských snobů.

LITERATURA: V. Rozner: *Z pasivity poezie k aktivismu* (1940). ■ F. X. Šalda: *Z božího dopuštění čeští aktivisté*, *ŠZáp* 1935/36; V. Knapp: *Další mladá generace*, *LitN* 1935/36, č. 19; L. Jehl: *Nová literární skupina A.*, *Rozhledy po literatuře a umění* 1936; V. Tomšík: *ref. alm. Aktivisté*, *LUK* 1936.

pb

Aktivisté (2)

1936—42

Časopis stejnojmenné skupiny, věnující se kromě literatury též výtvarnictví a filmu a polemizující s nejvýraznějšími soudobými literárními proudy a s praktikami uměleckého života.

Podtitul: Umění, polemiky, informace. — *Redaktor*: J. Janoušek. — *Vydavatel*: Literární umělecký kruh *Aktivisté*, Praha. — *Periodicita*: 1936/38 (roč. 1) jako „leták ve lhůtách nepravidelných“ (č. 1 podzim 1936, č. 7 prosinec 1937, č. 9—10 červen 1938); potom měsíčně s letní přestávkou: roč. 2 od listopadu 1938 do

prosinec 1939, roč. 3 od února do prosince 1940, roč. 4 od února 1941 do ledna 1942, roč. 5 od února 1942; po atentátu na zastupujícího říšského protektora Heydricha bylo číslem 5 (24. 6. 1942) další vydávání nuceně zastaveno.

Zatímco jiný měsíčník skupiny Aktivisté Uboj měl spíše revuální ráz, časopis A. chtěl „razit nový umělecký směr: teoreticky, kriticky, polemicky...“. Otiskoval též fejetony, ukázky z poezie a prózy, karikatury a fotografie výtvarných (zvláště sochařských) prací.

V prvním ročníku několik příspěvků proklamovalo požadavky aktivismu, v dalších ročnících byl však osobitý ráz časopisu dán převážně polemikami: proti poetismu a surrealismu (hl. proti Nezvalovi), proti K. Čapkovi, nakladatelství Melantrich, F. Götzovi, V. Holanovi, J. Ortenovi, brakové literatuře (Rozruch) atd. Jednotícím motivem většiny těchto různorodých výpadů byl odpor vůči údajnému politikaření a kastovníctví v uměleckém životě a proti odtržení literatury od skutečných potřeb čtenářů. Zvláštní pozornost věnoval časopis otázkám finančním (způsobu udělování lit. cen, vydávání překladů na úkor domácích autorů atd.). Otiskoval verše J. Flanderkové, O. Javorové, J. Kadlece, F. Kožíka, V. Roznera, J. Suchánka, J. Škvora aj., prózy (řidčeji) J. Hadrbolce, J. Janouška, M. Prušákové aj., karikatury J. Koenigsmarka, fejetony J. Flanderkové, úvahy V. Hellmutha-Braunera, J. Janouška, V. Kolátora, V. Roznera, B. Slavíka, J. Suchánka aj., kritiky J. Janouška, J. Kadlece, V. Kolátora, V. Roznera (o divadle a filmu), K. Bergra (zvl. o filmu), V. Hellmutha-Braunera, J. Suchánka aj. Programově vyhlášená „úzká spolupráce se Slováky“ byla realizována pouze otištěním několika úvah J. Cígera a V. Skaláka a reprodukcemi sochařských prací F. Gibaly.

pb

Alarich

* 9. 1. 1895 *Stříbrné Hory* (Nalžovské H.) u Sušice

† 18. 12. 1942 věznice *Berlín — Plötzensee*

Prozaik-humorista a básník.

Vl. jm. Oldřich Hlaváč; podnět k literárnímu pseudonymu vzešel od autorových jugoslávských přátel (za A. pobytu na Korčule 1924), jimž A. výbušná povaha i výslovnostně snazší varianta jména Oldřich — Oldrich připomínala vizigótského krále Alaricha. — A. pocházel z početné rodiny venkovského krejčího, který na počátku století přijal místo poštovního zaměstnance a usadil se s rodinou v Klatovech a později v Praze, aby dal dětem možnost dobrého vzdělání. Po maturitě na klatovském gymnáziu (1913) vstoupil A. na pražskou lékařskou fakultu a specializoval se na zubní lékařství (doktorát 1919), jemuž se, vedle badatelského zájmu o fyziologii, věnoval i po návratu z jednoročního studijního pobytu v Rockefellerově ústavu v USA u fyziologa prof. Loeba. Vedle ojedinělých zájmových nebo studijních cest do zahraničí (Jugoslávie, Itálie, Francie, Maďarsko) se A. neustále vracel jako milovník přírody a vášnivý lovec do kraje svého dětství (Letovy, Nalžovy, od 1939 Volyně), který si také připomínal ve svém posledním díle, veršovaném příběhu o svém loveckém psu (*Sylva*), psaném už v koncentračním táboře, i v korespondenci z těchto let (*Listy z vězení*). Živě se také účastnil spolkového života v pražské Umělecké besedě jako předseda jejího společenského výboru (byl např. iniciátorem a jedním z hlavních organizátorů souborné výstavy Myslbekovy 1929). Po okupaci Československa se zapojil do odbojového hnutí; 8. 4. 1940 byl zatčen a vězněn postupně v Praze na Pankráci (do září 1940), v Drážďanech (do června 1941), v koncentračním táboře v Golnowě (do června 1942) a v Berlíně-Plötzensee, kde pak byl popraven.

Vedle prací publikovaných v odborných lékařských listech začal A. z iniciativy K. Poláčka zapisovat a literárně zpracovávat medicínské anekdoty, které spolu s parodickými verši a drobnou prózou otiskoval především v Poláčkově humoristickém čtrnáctideníku *Dobry den*. S důvěrnou znalostí prostředí, modelovaného často působivým využitím lékařské ter-

minologie, se smyslem pro osobitý detail a bezprostřední situační komiku podařilo se mu postihnout v charakteristické zkratce významné osobnosti i specifickou atmosféru pražského lékařského světa před první světovou válkou i po ní.

ŠIFRA: -ich. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy Času; Čas. lékařů českých; Českosl. stomatologie; Čes. svět; Demokratický střed; Dobrý den (1927–1930, především anekdoty); Lid. noviny; Lípa; Matka a dítě; Praktický lékař; Právo lidu; Reforma; Republika; Rozpravy Aventina; Sever a východ; Světozor; Švanda dudák; Tribuna; Zubní lékařství. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Medicína v županu (anekdoty, 1929); Medicínské historie (anekdoty, 1935); — posmrtně: Sylva (B 1946). — *Překlad*: K. Gibran: Prorok (1933). — *Výbor*: Medicína v županu a jiné historky (1969, usp. C. John; dopln. výběrem z anekdot sebraných dr. J. Kášem a anekdotami vyprávěnými dalšími lékaři). ■ KORESPONDENCE: O. Hlaváč: Listy z vězení (ženě, rodičům a sourozencům z 1940–42, usp. J. Veselý, 1946). ■

LITERATURA: p. (A. M. Píša): O knihách (ref. Medicína v županu), Večerník PL 5. 12. 1929; f. s. (F. Soldan): Z českého humoru (ref. Medicínské historie), LitN 1934/35, č. 14; J. D. (Drda): K výročí A. smrti, Práce 18. 12. 1945; J. Veselý in O. Hlaváč: Listy z vězení (1946); B. L. (Lifka): ref. Listy z vězení, Marginálie 1947; C. John: A nakonec i trochu nehumoru, in A.: Medicína v županu a jiné historky (1969).

mch

Eduard Albert

* 20. 1. 1841 Žamberk

† 26. 9. 1900 Žamberk

Vídeňský univerzitní profesor chirurgie, překladatel a propagátor české poezie v německé jazykové oblasti, básník.

Nejstarší ze šesti dorostlých dětí Františka A., žamberského hodináře vyučeného ve Vídni, horlivého vlastence a divadelního ochotníka. E. bratr František A., lékař, publicista a filozof, psal také beletrii a rovněž sestra Tereza, provd. Svatová, se stala spisovatelkou. E. A. se

nejdříve učil na žamberské trojtřídce, 1852 odešel „na handl“ do Šumperka naučit se německy, 1853 začal studovat německé gymnázium v Hradci Král. Po roce přestoupil na nižší gymnázium v Rychnově n. Kn., vyšší třídy (1857–61) navštěvoval opět v Hradci. Po maturitě (1861) odešel do Vídně studovat medicínu; promoval na zač. 1867. Velký vliv měli na něho na fakultě vídeňští učitelé českého původu K. Rokytanský a J. Škoda. Po promoci působil krátce jako sekundář v nemocnici Na Vídeňce a ještě téhož roku se stal elévem a 1869 asistentem na 1. chirurgické klinice prof. J. Dumreichera. 1868 se oženil s Marií Pietschovou, dcerou lékaře z Králík na Moravě; jediný syn Jiří se životem ve Vídni odnárodnil. 1873 se A. stal řádným profesorem a vedoucím operačního ústavu v Innsbrucku, 1881 byl na přímělu ministerského předsedy Taafa, jehož rodinu v Innsbrucku léčil, jmenován přednostou 1. chirurgické kliniky ve Vídni. Stal se brzy vřelým chirurgem, jedním z prvních v Rakousku, kteří při operačních zákrocích uplatňovali antisepsi, oblíbeným učitelem, autorem světoznámých učebnic a více než 150 odborných knih, studií a článků, opírajících se o poznatky z vlastní chirurgické praxe. 1880 neuspělo jednání o A. přechodu na zakládanou českou univerzitu v Praze. 1886 byl A. jmenován členem nejvyšší zdravotní rady, o rok později dvorním radou, 1895 doživotním členem panské sněmovny. Účastnil se lékařských kongresů a konzilií, byl jmenován členem četných evropských akademií a lékařských společností, navštívil Německo, Itálii, Anglii, Francii, Švýcarsko, Belgie, Dánsko a Švédsko. Přes řadu vysokých poct si udržel národní citění; stal se prostředníkem českých snah ve Vídni, jeho domov se často proměňoval v salón, kde se scházeli čeští politici a umělci. Vřelý vztah ho vázal zvláště k J. Vrchlickému a po jistý čas i k J. S. Macharovi; stýkal se i s rakouskou uměleckou společností Nische v čele se spisovatelkou A. Christenovou. Nejpevnější kontakty s domovem navazoval při svých pravidelných návratech do Žamberka, kde ve své vile hostil české umělce i vědce. Zemřel náhle na mozkovou mrtvici, byl pohřben do rodinné hrobky v Žamberku. V listopadu 1901 byly jeho pozůstatky převezeny na vídeňský ústřední hřbitov do čestného hrobu.

Volné chvíle věnoval A. české literatuře. Byl přesvědčen o jejich hodnotách a usiloval o to,

aby podobně jako česká hudba a divadlo došla i ona ocenění v Rakousku a v celé německé jazykové oblasti. Týkalo se to zejména díla J. Vrchlického, na něž začal A. upozorňovat vídeňskou veřejnost a jemuž 1893 věnoval první českou monografii. V ní A. obhájí Vrchlického proti výtkám, že se vyžívá na cizích látkách, a shledává naopak jeho význam v tom, že vymanol české básnictví z německých vlivů a uvedl je do proudů evropských a světových. Literárněhistorický zájem uplatnil A. ve svém druhém spise *Co jest české básnictví národní?*, jenž přináší nástin národního písemnictví od Jungmanna, Kollára a Čelakovského až k současnosti. Vyvrcholením A. snah přiblížit německy čtoucí veřejnosti českou básnickou tvorbu se stala čtyřsvazková antologie české poezie. A. vytvořil její koncepci, napsal literárněhistorické komentáře a pořídil valnou část překladů. Mimoto shromáždil kolem sebe několik překladatelů (F. Adlera, G. Pawikowského, O. Winického, O. Malybrokovou-Stillеровou, W. Ernsta aj.) a využil i starších překladů (J. Wenzig). Antologie zahrnuje českou poezii od nejstarších dob: první svazek obsahuje svatováclavský a husitský chorál, ukázky z Komenského a obrozeneckou poezii až k májovcům, druhý je věnován Vrchlickému a třetí nejmladší poezii v čele s J. S. Macharem a A. Sovou (s nimi uveden i J. Zeyer). V posledním svazku je představen tzv. národní směr (A. Heyduk, J. V. Sládek, S. Čech aj.) včetně 30 národních písní českých, moravských a slovenských. Antologie vydaná s mnoha hmotnými obětmi vlastním nákladem dosáhla mimořádného ohlasu u soudobých rakouských básníků a došla náležitého ocenění i doma. Doplnuje ji ještě svazek *Lyrisches und Werwantes*, jenž uvádí soudobou poezii včetně básní O. Březiny. V posledních letech života se A. věnoval i básnické tvorbě. Svěřoval se s ní J. Vrchlickému, který ukázky z ní otiskl ještě za A. života v České revui pod pseudonymem E. Pohorský a po jeho smrti vydal s původním titulem *Na zemi a na nebi*. Učenecky suché, intelektuálně konstruované verše, provázené často humorem a ironií, se v ní střídají s citově prožitými baladickými verši, čerpajícími ze starosvětské vesnické lidové moudrosti. Přírodní nálado-rost rozvinutá v drobný žánr nebo promítnutá do kosmických rozměrů vyúsťuje často v reflexi, zvláště silnou v gnómičských meditacích o životě a smrti. Sbírka představuje intelektu-

álně vyspělou poezii životní zralosti, na níž nejvíce zaujme básníkův vyvážený vztah k přírodnímu dění, láska k životu a k rodné zemi.

PSEUDONYM, ŠIFRY: E. Pohorský; D. L., E. A. (Athenaeum). ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach ČAVU (1891); Athenaeum (od 1889); ČČM (od 1880); Časopis lékařů českých (od 1869); Časopis čes. matematiků (1892); Čes. časopis hist. (1897); Čes. revue (1900); Fremdenblatt (Vídeň, 1895); Hlas národa (od 1884); Hvězda (od 1862); Květy (od 1867); Nár. listy (od 1882); Neue Freie Presse (od 1885); Osvěta (od 1871); sb. Pod praporem sokolským (1887); Pokrok (Hradec Král., 1883); Politik (od 1884); Presse (Vídeň, 1884); Rozhledy (1895); Světozor (od 1893; 1895 část spisu *Co jest české básnictví národní?*); Wiener Almanach (1884); Zvon (1900). Mimoto příspěvky v četných rakouských odb. časopisech lékařských. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Jaroslav Vrchlický (studie, 1893); *Co jest české básnictví národní?* (studie, 1895); — posmrtně: *Na zemi a na nebi* (BB 1900); *Paměti E. A. (1950, ed. Arn. Jirásek)*. — *Překlady*: K. J. Erben: *Der Blumenstrauß* (1900, s M. Kwaysserovou); viz též rubr. USPOŘÁDAL A VYDAL. — *Ostatní práce*: *Paměti žamberské 1–5* (1889, s K. Chotovským); *Prokop Diviš* (monografie, 1898); — odb. publikace lékařské (věšt. Vídeň): *Diagnostik der chirurgischen Krankheiten in zwanzig Vorlesungen* (1876, čes. vyd. 1893 s tit.: *Diagnostika nemocí chirurgických*, upr. V. Preininger); *Lehrbuch der Chirurgie und Operationslehre 1–4* (1877–80); *Beiträge zur Geschichte der Chirurgie 1, 2* (1877–78); *Beiträge zur operativen Chirurgie 1, 2* (1878, 1880); *Jan Dominik Larrey* (1879); *Zdroje lékařského vědění a umění* (1889); *Die Erfolge des Messers* (polemika, 1892); *Die Frauen und das Studium der Medizin* (úvaha, 1895); *Beiträge zur Kenntniss des Osteomyelitis* (1896, s A. Koliskem); *Der Mechanismus der skoliotischen Wirbelsäule* (1899); *Zur Lehre der sogenannten Coxa vara u. Coxa valga* (1899); *Einführung in das Studium der Architektur der Röhrenknochen* (1900); *Die seitliche Kniegelenksverkrümmungen und die kompensatorischen Fussformen* (1900). ■ KORESPONDENCE: M. Gebauerová: *Dopisy prof. E. A. prof. J. Gebauerovi* (z 1888–99), LF 1909–11; J. Schwarzová-Eimová: *Vzpomínky na E. A. (G. Eimovi z 1894 a J. Eimové z 1898)*, NL 10. 10. 1910; F. Adler: *Listy prof. E. A. z Vídně Friedrichu Adlerovi v Praze (1892–95)*, *Sborník Společnosti J. Vrchlického 1926–27*; J. Fischer: *Theodor Billoth und seine Zeitgenossen* (T. Billothovi z 1892; 1929); M. Navrátil: *Slavný chirurg E. A. (A. Pražákovi z 1889, K. Mattušovi z 1876–94, A. Sedláčkovi b. d., G. Eimovi z 1890–96, F. Schwarzovi b. d., E. Špindlerovi z 1896–97 a 1 nepubl. báseň, K. Chotovskému z 1895 a b. d., A. Heydukovi z 1894–99, V. Vlčkovi*

z 1870—71, V. V. Tomkovi z 1888—98, T. Svatové b. d., A. Rezkovi z 1891—1900, S. Kostlivému z 1893—1900), Věstník čes. lékařů 1930; M. Navrátil: Dodatek ke korespondenci prof. dr. E. A. T. Svatové (z 1885 a b. d.), Věstník čes. lékařů 1931; J. Kvapil: Dva listy Albertovy (z 1895), LidN 22. 2. 1931 → O čem vím (1932, 2. vyd. 1947); J. Guth-Jarkovský: Z korespondence dr. E. A. gymn. řediteli J. Černému (z 1883—89), Zvon 1932 a 1933; J. Simon: Z korespondence E. A. prof. akad. gymn. A. Truhlářovi (z 1891—1900), sb. Soubor literárních prací a studií vztahujících se k dílu a osobě J. Vrchlického (1942); Jaroslav Vrchlický — E. A. (vzáj. koresp. 1883—1900, ed. B. Knoesl, 1954). ■ REDIGOVAL *periodika*: Medizinische Jahrbücher (s K. Ludwigem a H. Kundratem), Deutsche Zeitschrift für Chirurgie. ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Poesie aus Böhmen (1892); Neuere Poesie aus Böhmen (1893); Neuste Poesie aus Böhmen 1, 2 (1895); Lyrisches und Verwandtes aus der böhmischen Literatur (1900); Petit traité de chirurgie concernant une des parties principales de la chirurgie de Pierre Franco (1981). ■

BIBLIOGRAFIE: Arn. Jirásek: Práce E. A., in E. A. (1941, 2. opr. vyd. 1946). ■ LITERATURA: J. Svítal-Kárník: E. A., život a dílo velkého Čecha (1941); Arn. Jirásek: E. A. (1941, 2. opr. vyd. 1946). ■ J. Neruda: Prof. dr. E. A., Humorist. listy 1880 → Podobizny 1 (1951); XY: Prof. E. A., Zlatá Praha 1885; Dr. M.: Prof. A., Hlas národa 3. 7. 1890; ■ ref. Poesie aus Böhmen: an., Lumír 1892; -až, Světozor 1893 ■; D.: ref. Neuere Poesie aus Böhmen, Světozor 1893; ■ ref. Neuste Poesie aus Böhmen: an., Světozor 1895; J. Karásek, Niva 1895; Spectator (J. Vrchlický), Lumír 1895 ■; J. Vrchlický: E. A. — básník, Čes. revue 1900 → E. A.: Na zemi a na nebi (1900); ■ nekrology: L. Syllaba, Osvěta 1900; E. Vlasák, NL 27. 9. 1900; H., Lumír 1900; an., Zvon 1900; O. Kukuřka, Časopis lékařů českých 1900; A. Lorenz, Wiener klinische Wochenschrift 1900; Senfelder: E. A. als Literathistoriker und Dichter, Wiener klinische Rundschau 1900; V. Mrázek, Zlatá Praha 1901; K. Maydl, Almanach ČAVU 1901 ■; ■ ref. Na zemi a na nebi: L., Zvon 1900; F. Sekanina, Čes. revue 1901; F. Zákřejs, Osvěta 1901 ■; R. M. (Morgenstern): E. A., Das Forum (Viedeň) 1910; J. S. Machar in Vídeňské profily (1922) + Třicet roků (1922); I. Saudek: Vzpomínky na E. A., LidN 25. 9. 1925; T. Svatová: O dr. E. A., NP 26. 9. 1930; -Il-: Eine Freundschaft Chirurg prof. A. und Ministerpräsident Graf Taaffe, Prager Tagblatt 10. 5. 1931 + Prof. A. und Wiener Hof, Prager Tagblatt 17. 5. 1931; Arn. Jirásek: Studie k životopisu E. A. 1, Rozhledy chirurgické 1944; M. Havlůjová: A. — přítel Vrchlického, Čes. bibliofil 1945; Z. Mikšovský: E. A. — lékař, básník a člověk, Lid. demokracie 12. 3. 1950; Arn. Jirásek in Paměti E. A. (1950) + Poslední veřejné projevy E. A., Rozhledy chirurgické 1954; J. Hrabák in J. Vrchlický — E. A. (1954).

zp

František Albert

* 29. 4. 1856 Žamberk

† 22. 8. 1923 Potštejn

Lékař-lidumil, prozaik, překladatel, filozofický a politický myslitel.

Bratr chirurga Eduarda A. a spisovatelky Terezy Svatové. Do školy začal chodit v Žamberku, pak strávil dva roky v Hylvátech u Ústí n. Or., aby ovládl němčinu; studoval na gymnáziu v Rychnově n. Kn. mimo 5. třídu, kterou navštěvoval v Innsbrucku, kde tehdy působil na lékařské fakultě jeho bratr Eduard. Po maturitě (1877) studoval medicínu v Innsbrucku a těžce onemocněl tuberkulózním zánětem lymfatických uzlin (život mu zachránilo jen několik operací na vídeňské klinice). Promoval 1884 a krátce působil na fakultě v Innsbrucku a v Praze (zde jako asistent profesorů V. Rubešky a J. B. Eiselta); vědeckou dráhu však opustil a stal se praktickým lékařem v Ústí n. Or.; po svatbě (1887) s dcerou notáře Faltise přesídlil do Kostelce n. Or., kde žil až do smrti. Působil jako vrchnostenský lékař. Důvěrný styk se životem zemědělské chudiny ovlivnil jeho společenské a filozofické názory i vlastní literární tvorbu. Od mládí projevoval značnou šíři zájmů (věnoval se přírodním vědám i umění, zejména hudbě a literatuře, studoval filozofii i rozmanitá náboženství). Původně člen Masarykovy pokrokové strany, se po první světové válce pod bezprostředním vlivem Velké říjnové socialistické revoluce přiklonil k marxismu; od zač. 1921 vyvíjel přednáškovou činnost v řadách sociálně demokratické levice a později v KSČ. — Na Kostelecku proslul jako vynikající lékař-lidumil. Zemřel po záchvatu mozkové mrtvice, pohřben byl v Kostelci n. Orl.

A. literární dílo nevznikalo ze spisovatelských ambicí, ale jako součást autorových všestranných zájmů a pozorování života. Není proto rozsáhlé, zaujme však životní moudrostí, jiskřivým humorem a sponou kladnou filozofií, která se skrývá za spisovatelovým úsměvným pochopením zobrazovaného světa. Platí to zejména o A. jediném knižně vydaném beletristickém díle, idyle ze staré Prahy *Skřítkově*. Volné pásmo příběhů několika výrazně vykreslených postav je podáváno jako vzpomínky staříckého manželského páru na nej-

krásnější léta jejich života prožitá v Praze 50. a 60. let 19. stol. Kniha tehdy zcela neznámého autora zapůsobila takovou životní přesvědčivostí, že část dobové kritiky považovala její fiktivní příběhy za memoáry (autentická je však jen postava studenta Viktora, těžce se rozhodujícího mezi právy a malířstvím, v němž je vykreslen A. tchán). Ostatní A. próza čerpá ze života zemědělského dělnictva. Do doby po zrušení roboty je situován nedokončený román *Panský mušketýr* (vycházel v Hradec Pochodni 1921), jenž opět zaujme smyslem pro rovnováhu v líčení útrap a drobných radostí venkovské chudiny, osvobozené sice od roboty, ale dále živořící v panské ratejně. A. vyrovnané životní filozofii odpovídala i volba Costerova Ulenspiegla, kterého přeložil již před první světovou válkou na popud prof. V. Tilla a otiskl 1910 v Národních listech; přesto, že první knižní vydání tohoto díla vyšlo u nás v jiném přetlumočení (1922, O. Hanuš), vydání v Družstevní práci 1933 se znovu vrátilo k A. živému textu; teprve po druhé světové válce byl A. překlad nahrazen novým.

PŘÍSPĚVKY in: Besedy Času (1913–14); Čas (od 1908); Čes. stráž (1918); Komunist (1921); Nár. listy (od 1910); Osvěta lidu (Pardubice, 1910); Pochodeň (Hradec Králové, 1921); Právo lidu (1920); Rudé právo (od 1920); sb. Sovětské Rusi (1921). ■ **KNÍŽNĚ**. *Beletrie a práce o literatuře*: K odhalení pomníku J. A. Komenského u Kunvald (přednáška, 1910); Skřítkové (P 1912). — *Překlady*: R. G. Ingersoll: O bibli, bájích a zázracích (1924); Ch. de Coster: Hrdinné, veselé i slavné příhody Thylberta Ulenspiegla a Lamma Godzaka ve Flandřích i jinde (1933, pův. Nár. listy 1910). — *Ostatní práce*: Jan Ev. Purkyně (přednáška, 1887); O vzniku a vývoji náboženství (přednáška, 1906). — *Výbory*: Dra F. A. Sebrané spisy životem, dějinami, přírodou (1924, usp. J. Pič a B. Šmeral); Humanita (1961, usp. J. Pič). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Pič in F. A.: Humanita (1961). ■ **LITERATURA**: ■ ref. Skřítkové: -il (A. Novák), LidN 10. 11. 1912; F. Sekanina, Zvon 1912; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 1912; M. (V. Martínek), MSIR 1913; K. Híkl: O našem humoru, Přehled 1913 ■; V. Helfert: Za drem F. A., NP 31. 7. 1923; J. Pič: Soudruh dr. F. A. zemřel + Dr. F. A., Proletkult 1923 + in Dra F. A. Sebrané spisy životem, dějinami, přírodou (1924); D. Filip: Komunard beze jména, Čs. samostatnost 12. 3. 1924; -jč- (J. Čecháček): ref. Sebrané spisy životem, dějinami, přírodou, RP 20. 4. 1924; J. Prošek: O F. A., překladateli Costerova Ulenspiegla, Panoráma 1933; J. Pič in F. A.: Humanita (1961); S. Strohs in Marxisticko-leninská filozofie v Československu (1962).

Pavel Albieri

* 6. 8. 1861 *Jaroměř* u Náchoda
† 2. 10. 1901 *Smithville* (USA)

Přední prozaik lumírovské generace, autor historických povídek z českého i severoamerického prostředí, fejtonista a překladatel.

Podepisoval se též Pavel Albier; vl. jm. Jan Mucek. Otec, starý voják, poté majitel obchodu s nádobím v Jaroměři, zemřel v jeho osmi letech, studie chlapci umožnil strýc z matčiny strany F. A. Šubert, který mu opatřil i první zaměstnání. A. navštěvoval od 1873 reálku v Hradci Králové (1.—4. tř.) a v Praze-Karlíně (od 5. tř., mat. 1880), pak se věnoval spisovatelství a žurnalistice. Měl neklidnou a dobrodružnou povahu. Začátkem 80. let podnikl cestu do Norimberka, Štrasburku a Paříže. 1884 založil v Jaroměři politicko-beletristický týdeník Ratibor, který pak vycházel v Hradci Králové. 1889 se odstěhoval do USA, kde působil v chicagských menšinových časopisech; od 1889 byl redaktorem Svornosti v Chicagu, od 1892 Chicagských listů. Po návratu do vlasti pracoval v Umělecké besedě (1894 člen výboru), v redakci Národní politiky a 1895 byl tajemníkem Národopisné výstavy v Praze. 1897 začal v Praze vydávat časopis Reforma, který měl podle amerických zvyklostí vycházet s mutačními stránkami v několika větších městech. Časopis brzy zanikl a A. odešel do New Yorku, kde byl obchodním zástupcem firmy Trinner a vydával měsíčník Americký sborník. Zemřel nešťastnou náhodou pod koly vlaku v Smithville (Texas). Pohřben byl v Chicagu. Jeho manželkou byla spisovatelka Pavla Moudrá, s níž se však rozvedl.

A. napsal řadu realistických i romantizujících črt a povídek pro lid, z nichž oblibu získaly zejména povídky „vojenské“, zachycující jakoby očima současníků průběh různých vojenských tažení z konce 18. století, z doby pruské okupace i jiných historických období. Jsou to práce různého rozsahu, od krátkých obrázků přes povídky až po práce románového charakteru, humorné i vážné. Soustřeďují se k vylíčení dílčího lidského osudu uprostřed napjaté doby; ideje, za něž se na té či oné straně bojovalo, ponechává A. stranou. Uvnitř realistického rámce s přesnými historickými podrobnostmi se odehrávají příběhy většinou romanticky pojaté; rysy hrdinů jsou často vyhnány do

neempirických rozměrů (např. v idealizovaných postavách důstojníků). Nejzdařilejší jsou ty A. práce, v nichž je vypravování prolno humorem; vedle drobných obrázků je to zejména větší práce *Utíkejte, Prajzi jdou!* s dobře charakterizovaným lidovým hrdinou. Několikrát poskytl A. látku život rodného města a jeho okolí, zejména Kuks s postavou hraběte Šporka: do této oblasti náleží např. povídka *Psyché*, svědčící o autorově porozumění pro psychologii umělecké tvorby, i prózy *A temno posud...* a *Povídky pátera Cyrina*. Od počátku 90. let zobrazoval A. život amerických Čechů v minulosti i současnosti, traktovaný jednak lidovýchovně v duchu národní a náboženské svobodomyšlnosti (*Nová země*), jednak popisně a informativně (*Z amerických toulek*). Lumírovským tendencím odpovídá A. rozsáhlá překladatelská činnost, zaměřená hlavně na francouzskou drobnou prózu (A. Dumas, F. Copée aj.); překlady uveřejňoval A. zejm. v Lumíru a Pokroku.

ŠIFRY: Pavel Alb., -ri (Pokrok). ■ PŘÍSPĚVKY in: Americký sborník (USA, 90. léta); Besedy lidu (od 1893); alm. Biblí k svobodě (1882); Čes. noviny (od 1882); Chicagské listy (1892); Květy (od 1881); Lumír (od 1880); Osvěta (od 1882); Pokrok (od 1879); Ratibor (1884); Reforma (1897); Ruch (1880); Světozor (od 1881); Svornost (USA, 1889); Vánoční album (1881). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Pro jmění a úřad (P 1881); 1866. Vojenské novely ze sedmidenního tažení (1882); A temno posud... (P 1882); Na kastelu (PP b. d., 1882); 1848—1866. Pátera vojenských novel o Rakousku v Itálii (PP 1883); Povstání v Bosně. Příhody rakouského vojáka v Bosně (PP 1883); Z Čech a pro Čechy (P 2 sv., 1883); Z českých krajů (PP 1883); Z české domoviny (PP, 3 sv., 1884); Toleranční patent (P 1884); 1792—1794 (PP 1884); Stráž na Rýně (R 1885); Utíkejte, Prajzi jdou! (P 1886); Kukské povídky (1890, povídka *Psyché* samostatně 1936); V zajetí Armidy. Když jsme táhli na Paříž (PP 1891); Pod kolem (P 1890); Povídky pátera Cyrina (b. d., 1892); Z různého šiku (PP b. d., 1892); Nevěsta za padesát dolarů (P b. d., 1896); Jak jsem se ocitl v Americe (P 1897); Z amerických toulek. Zaoceánské povídky a obrázky (PP b. d., 1898); Nová země. Příběhy českých vstěhovalců (R b. d., Chicago 1902); Za krvavou stopou (P 1907). — *Překlady*: F. Xan: Návštěva u E. Zoly (1883); A. C. Gunter: Ďáblovo plémě (1894). — *Souborné vydání*: Povídky pro lid (2 sv., b. d.). ■ REDIGOVAL časopisy: Ratibor (Jaroměř, Hradec Král., 1884—89), Stráž na Cidlině (Nový Bydžov, 1894), Stráž na Vysokomýtsku (Vysoké Mýto, 1897—98), Reforma (1897); Svornost (USA, 1889), Chicagské listy (USA, 1892), Ame-

rický sborník (USA, 90. léta); *kalendář*: Vlast (1884—85); *ediční řadu*: Reinwartova sbírka zábavných spisů (1883—86). ■

LITERATURA: ■ ref. 1866: ch (F. Chalupa), Ruch 1882; S (P. Sobotka), Světozor 1882; O. M. (Mokřý), Květy 1882 + NL 17. 8. 1882; E. M. (Mířiovský), Lumír 1883 ■; ■ ref. 1848—1866: E. M. (Mířiovský), Lumír 1883; O. M. (Mokřý), Květy 1883; F. Bílý, Osvěta 1883; čch, Světozor 1883 ■; E. M. (Mířiovský): ref. Na kastelu, Lumír 1883 + ref. Z českých krajů, Pokrok 31. 10. 1883 + Lumír 1884; -aue- (H. G. Schauer): ref. Z české domoviny, Lit. listy 1884; F. Bílý: ref. Z českých krajů a Z Čech a pro Čechy, Osvěta 1884; ■ ref. 1792—1794: E. M. (Mířiovský), Lumír 1884 + Pokrok 4. 4. 1884; A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 1884; -m-, Světozor 1884 ■; J. F. Vrba (F. Dlouhý): ref. Stráž na Rýně, Lit. listy 1885; an.: Ratibor, NL 1. 2. 1885; J. Arbes: Z duševní dílny žijících autorů českých, Švanda dudák 1888; F. V. Vykoukal: ref. Kukské povídky, Světozor 1890; J. Karásek: ref. Z různého šiku, Lit. listy 1892; kč: ref. Povídky pátera Cyrina, Lit. listy 1892; ■ nekrology F. V. Vykoukal, Osvěta 1901; an., Lumír 1901; an., Zvon 1901; an., Zlatá Praha 1901; an., LidN. 6. 11. 1901 ■; S. Čapek: Obsahová stránka českoamerické literatury, Nové Čechy 1937; K. (K. Z. Klíma): O P. A., znamenitém českém spisovateli, LidN. 5. 9. 1940; kp.: Vzpomínka na P. A., LidN. 1. 8. 1941.

ah

Jan Ākron Albín Vrchbelský

* kolem 1525 asi Vrchbělá u Bělé pod Bezdězem

† asi 1551 Praha

Humanista, překladatel zábavně poučné literatury.

Pocházel z poddanské obce, jako bakalář pražské univerzity (1548) byl správcem pražské školy u Sv. Štěpána na Novém Městě. O jeho humanistických zájmech a rozsáhlém vzdělání svědčí doklady o stycích s členy humanistické družiny J. Hodějovského, zejména důvěrné přátelství s V. Trajanem, a dochované záznamy o bohaté knihovně.

S jeho jménem je spjat nejrozsáhlejší soubor české zábavné prózy 16. stol., zvaný Prostějovský sborník. Obsahuje dílo Ezopa *mudrce život...*, souhrn ezopovských bajek pořízený z různých souborů, hlavně z německé

verze H. Steinhöwla a S. Branta, a řadu renesančních facetí ze sbírky S. Branta. A. přeložil pro sborník pravděpodobně většinu bajek, a to zčásti z řečtiny, zčásti z německé úpravy s přihlédnutím k řeckému originálu; jeho účast na překladu facetí je nejistá. Vydání sborníku se už nedočkal. Jeho překlady bajek navázaly na starší tradici českých ezopovských překladů (nejdůležitější je veršované zpracování 60 bajek z 2. pol. 14. stol.) a staly se výchozím článkem pozdější bohaté české ezopovské tradice.

KNIŽNĚ — posmrtně: Ezopa mudrce život s fabulemi aneb básněmi jeho (Prostějov 1957, tzv. Prostějovský sborník). ■ EDICE: Jana Albína Ezopovy fabule a Brantovy rozprávky (1901, ed. A. Truhlář); *výbory*: in Výbor z literatury české 2 (1868, ed. K. J. Erben); in Historie utěšené a kratochvilné (1941, ed. B. Václavěk); in Kratochvilné rozprávky renesanční (1952, ed. A. Grund). ■

LITERATURA: J. Dobrovský: Bibliothekarische Schätze, Böhmische Literatur auf das Jahr 1779; V. Hanka: Bibliografická zpráva o vydání Ezopových bajek, ČČM 1848; B. V. Spiess: Literatura lidu 1. Život Ezopův, Otavan 1863; J. Jireček: Rukověť 1 (1875); A. Truhlář: O českých překladech z antických básníkův latinských a řeckých za doby střední, Program Akad. gymnázia v Praze 1887 + O překladech bajek Aesopových v střední době literatury české, Krok 1888; A. Brückner: Böhmische Studien, Archiv für slavische Philologie 1888; A. Truhlář: Některé bajky aesopské v českém překladě ze 16. století, Krok 1889 + Příspěvky k dějinám studií humanistických v Čechách 2, Jan Albín, Čes. muzeum filologické 1900 + in Jana Albína Ezopovy fabule a Brantovy rozprávky (1901); B. Václavěk in Historie utěšené a kratochvilné (1941); A. Grund in Kratochvilné rozprávky renesanční (1952); J. Kolár in Česká zábavná próza 16. stol. a tzv. knížky lidového čtení (1960).

jk

VI. jm. Alexandr Hořejší, bratr básníka Jindřicha H. a překladatele a kulturního pracovníka Josefa H. (1887—1969). Lit. pseudonym, jehož trvale užíval od 1922, vznikl spojením biřmovacího jména Jan a rodinné podoby jména Alexandr, kterou básníka oslovovala v dětství matka. Syn truhlářského dělníka z Ringhofferovy továrny a rukavičkářské dělnice. Rané dětství prožil na Smíchově a na Malé Straně, 1910 se rodina přestěhovala do česko-německé vesnice Řeřichy u Rakovníka. Od 1913 studoval na reálce v Rakovníce a v Praze. Po maturitě (1920) nastoupil učitelské místo na Slovensku (Gápel u Ilavy). 1922 onemocněl a vrátil se do Prahy; živil se psaním (verše, články, překlady) a rok studoval na technice ekonomii. V té době pronikl do pražského kulturního života, seznámil se s J. Horou (který ho tiskl hojně v Rudém právu), J. Wolkrem, J. Fučíkem, S. K. Neumanem, J. Seifertem a dalšími, především levě orientovanými umělci. 1926 externě maturoval na učitelském ústavu a odešel učit na Podbořansko (Běsno, Německý — dnes Podbořanský — Rohozec, Zdeslav). Po záboru pohraničí na podzim 1938 evakuoval do Prahy a učil zde do 1952. 1952—56 pracoval jako vedoucí redaktor St. nakladatelství dětské knihy, od 1956 se věnoval pouze literární činnosti.

V A. tvárně i myšlenkově nevýbojně lyrice převládá prostá, převážně písňová forma, přímé pojmenování a jednoduchá obraznost. Célé jeho básnické dílo vyrůstá z proletářské poezie 20. let, zejména z její komorně laděné části, jak ji představovala lyrika J. Hořejšího a počátečního J. Wolkra. Vedle aktuálních témat (obrazy z doby hospodářské krize, mnichovské události, okupace, květnové povstání, únor 1948) tvoří stálý motivický okruh A. poezie venkovská příroda, a to zejména v poslední sbírce zralého básnického návratu do krajiny vesnického dětství (*V poledním slunci*). Poněkud odlišné místo zaujímají verše sbírky *Od noci k ránu*, na nichž je patrný vliv poetismu a moderní poezie francouzské, zvláště J. Rictuse (překládaného tehdy J. Hořejším); tlumené v nich zaznívá gellnerovská nota velkoměstského bohémství. Od 20. let paralelně s vlastní básnickou tvorbou překládal A. poezii i prózu francouzskou (T. Corbière, G. de Nerval, Ph. Soupault), německou (R. Dehmel, R. M. Rilke, G. Trakl) a čínskou (Li Po); po válce též poezii gruzínskou a běloruskou. Od poloviny 30. let

Jan Alda

* 26. 2. 1901 Smíchov (Praha—S.)

† 30. 10. 1970 Praha

Básník, autor veršů pro děti, překladatel z francouzštiny a němčiny a poezie čínské, gruzínského a běloruského.

se soustavně věnoval i literatuře pro děti, po roce 1945 vydal řadu knížek dětské lyriky a veršovaných i dramatizovaných pohádek.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Istvan Körmeny, Saša; AJH, J. A. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čin (od 1929); Čteme (od 1941); Host (od 1925); Kvart (od 1937); Lumír (od 1932); Listy (od 1935); Lid. noviny (od 1936, hojně verše pro děti); Lit. noviny (od 1952); Nár. osvobození (od 1924); Nár. práce (od 1939); Naše zprávy (od 1939); Nový život (od 1949); Právo lidu (od 1924); Panoráma (od 1936); Plán; Plamen (od 1960); Rakovnické noviny (od 1916); Rudé právo (od 1921); Rozpravy Aventina (od 1929); Rozhledy (od 1936); Socialista (od 1923); Tribuna (od 1926); Tvorba (od 1928); Tvar (od 1928); Trn. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Na promenádě (BB 1926); Od noci k ránu (BB 1929); Žalář smíchu (BB 1933); Vitr (BB 1941); Sůl nad zlato (B pro ml., 1945); Honza králem (B pro ml., 1948); Duha nad námi (BB 1952); Radostně vpřed (BB pro ml., 1952); Lesy, lesy zelené (BB pro ml., 1953); Slunečnice (BB pro ml., 1954); Jak stařeček měnil, až vyměnil (B pro ml., 1955); Zlatou Prahou stověžatou (BB pro ml., 1956); Šťastnou cestu (BB pro ml., 1959); Alespoň chvíli (BB 1960); Tři pohádky (BB pro ml., 1962); Sůl nad zlato, Honza králem, Jak stařeček měnil, až vyměnil; Sůl nad zlato (D pro ml., 1963); Voříškovi přátelé (BB pro ml., 1963); Věrní přátelé (BB pro ml., 1964); Na houbách (BB pro ml., 1967); V poledním slunci (BB 1967); V zimě v létě na výletě (BB pro ml., 1968); O Cvalíku, Alíku a strýci, jak s lodičkou pluli po Lužnici (BB pro ml., 1969); Jak vyjeli autíčkem Cvalík, Alík se strýčkem (BB pro ml., 1969); Cvalík, Alík, strýc letí moři vstříc (BB pro ml., 1970); — posmrtně: Jak balónem vylétá s Cvalíkem strýc do světa (BB pro ml., 1971). — *Překlady*: G. Leonidze: Zahrada Gruzie (1955, s J. Jedličkou); Básníci Bílé Rusi (1955, s jinými). — *Výbory*: Básně (1956, usp. autor); Má cesta (1961, usp. autor). ■ REDIGOVAL *periodika*: Nár. osvobození (1945–48, dětská příloha); Lid. noviny (1948–52, dětská příloha). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Šťastnou cestu (výbor z české poezie pro ml., 1953); Domove líbezný (výbor z české poezie pro ml., 1954); J. Hořejší: Básně (1956). ■

LITERATURA: A. C. Nor: Nové knížky mladé lyriky (ref. Na promenádě), Host 1926/27; A. M. P. (Piša): ref. Od noci k ránu, PL 14. 7. 1929; V. H. (Z. Kalista): ref. Žalář smíchu, Lumír 1932/33; J. S. (Strnadel): Dvě sbírky původní lyriky (ref. Vitr), Nár. práce 11. 5. 1941; F. Götz: Lyrika poslední doby (ref. Vitr), Čteme 1941; ok (O. Kautský): Půvabná knížka J. A. (ref. Sůl nad zlato), Svob. noviny 8. 5. 1946; il: Líbezná dětská knížka (ref. Honza králem), NO 23. 12. 1948; K. Konrád: Básník skromnosti, LidN 3. 3. 1951; A. Jelínek: Poezie J. A. (ref. Duha nad námi), NŽ 1952; Z. K. Slabý in J. A.: Básně (1956); O. J. Sekora: Pohádky a básníci (ref. Jak stařeček měnil, až

vyměnil), LitN 1956, č. 8; eš (M. Bureš): Nová poezie J. A. (ref. Alespoň chvíli), Svob. slovo 23. 3. 1961; A. Jelínek in. J. A.: Má cesta (1961); V. Pekárek: Šedesátník J. A., LitN 1961, č. 8; jšr (J. Šnobl): J. A. (zejm. o tvorbě pro ml.), Zlatý máj 1967 (příloha k č. 3); jč: Za J. Aldou, Tvorba 1970, č. 45.

bš

Adolf J. Alex

* 25. 4. 1890 *Strmilov* u Jindřichova Hradce
† 2. 9. 1957 *Praha*

Malíř, ilustrátor a grafik; spisovatel prozaik.

Pův. jm. Adolf Jelínek (změna 1919). Po absolvování keramické školy v Bechyni studoval na Uměleckoprůmyslové škole v Praze, dále na Akademii výtvarných umění v Mnichově a v Praze (u prof. Švabinského). Po studiích pracoval v Praze jako malíř (zejména figuralista a portrétista) a grafik. Studijní zájezdy ho vedly hlavně na český venkov a do Itálie. Ilustroval mj. Vrchlického Legendu o sv. Prokopu, bibliofilské vydání Vrchlického Českých balad a Puškinova Evžena Oněgina.

Literární práce A. vznikaly na okraji jeho díla výtvarného a byly autorem často ilustrovány. Jejich náměty jsou většinou životní osudy umělců, malířů, obvykle romanticky stylizované. Odehrávají se na venkovských sídlech obydlených vášnivými lidmi, žijícími v těsné blízkosti nezkrotných zvířat (*Černošedé oči, Osudové rozcestí*), z nichž především koně se těší autorově literární i výtvarné pozornosti. I když A. ve většině svých prací zřejmě vycházel ze svých osobních zkušeností, zůstal značně poplatný konvenčním představám o postavení umělce ve společnosti, což se projevilo především v jeho posledních pracích.

ŠIFRA: A. J. A. ■ PŘÍSPĚVKY in: Groš (1937); Právo lidu (1930); Venkov (1937); Zlatá Praha (1923); Zvon (1937–38). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o umění*: Pohádky (2. sv., 1923); Krásná pastýřka (P 1928); Černošedé oči (R 1930); Osudové rozcestí (R 1932); Vichřice (P 1932); Umělcův názor na krizi z hlediska mravního a všelidského (přednáška,

1934); Osamělci (P 1934); Dva falešné obrázky (P 1937, pak in Světlo a stín); Pramen života i smrti (P 1941); Světlo a stín (PP 1941); Modelka a závodní kůň (PP 1943); Žil a trpěl (R 1944). ■

LITERATURA: sb. Malíř a grafik A. J. A. (1936). ■ F. Táborský: A. J. A., Hollar 1927; V. Kabeš: Přínos jihočeského venkova, Venkov 26. 10. 1933; ■ ref. Osudové rozcestí: J. Thon, LidN 12. 10. 1933; A. Č. (Černík), Čin 1935; M. N. (Novotný), LidN 11. 3. 1935 ■; kp (K. Polák): ref. Modelka a závodní kůň, Nár. práce 4. 1. 1944 + ref. Žil a trpěl, Nár. práce 17. 1. 1945.

vř

Alexandreida

Kolem 1300

Středověký rytířský epos o životě Alexandra Makedonského.

Skladba jedná o Alexandrově životní dráze od neutěšeného mládí až po cestu k světovládě a k pádu pyšného vladaře. Je psána osmislabičným sdruženě rýmovaným veršem, látkově vychází z nejrozšířenějšího středověkého zpracování oblíbeného tématu v latinském historickém eposu Gualtera Castellionského (z 1178–82) a má vztah i k německému zpracování látky od Ulricha von Etzenbach (dokončeno 1287; dříve v lit. označován von Eschenbach). Dochovalo se celkem 3 450 z původních asi 8 500 veršů, a to v devíti zlomcích ze 14.–15. stol., v nichž byly zatím zjištěny dvě rozdílné verze. Jedna z nich je reprezentována nejrozsáhlejším zlomkem tzv. svatovítským (o 2 460 verších); k této verzi náleží patrně i drobnější zlomky vídeňský, muzejní, Šafaříkův a ostříhomský. K druhé verzi patří zlomek jindřichohradecký (492 verše) a spolu s ním zlomky budějovickomuzejní a oba budějovické. Obě verze se však zřejmě opisovaly po delší dobu a v souvislosti s tím docházelo k dalším proměnám, zejména jazykovým (zlomek svatovítský pochází až z počátku 15. stol., ale patří k opisové řadě vycházející ze starší verze).

Dílo neznámého autora odráží smýšlení

a zájmy středověké šlechtické společnosti. Dobově podmíněná koncepce titulního hrdiny jako křesťanského panovníka umožňovala vyjádřit v díle vztah k soudobé společenské skutečnosti a k aktuálnímu dění: hrdina mohl tak být pojat jako vzor i výstraha pro vladaře a konkrétně pro vládnoucí šlechtické vrstvy na sklonku přemyslovské doby v Čechách. Vztah k českému prostředí je v díle vyjádřen narážkami na konkrétní události (na výpravu do Litvy a Prus) a uplatněním několika českých jmen, po ideové stránce voláním po silném českém králi a odporem proti pronikajícímu německému živlu. Paralely mezi tradičním dějovým momentem alexandrovské látky o osudu hrdinova zrazeného otce krále Filipa a o vztahu jeho manželky k zrádci a mezi událostmi kolem českého trůnu po smrti Přemysla Otakara II. mohly vést v dobovém pojetí přímo k alegorickému chápání tradiční látky. Celé dílo je zaměřeno k ideovému ovlivnění dobového života nejvyšších světských vrstev ve smyslu křesťanské morálky jako důležité složky feudální ideologie; poukazuje se zejména na závaznost rytířského mravního kodexu a na důležitost zájmu o celek společnosti. Stanovisku obecně, jemuž bylo dílo určeno, odpovídá i stavovský odpor proti expanzivnosti neurozených „chlapů“. V rozvinutí důsledků, které autor vyvodil z dobového přenesení tradičních dějů do soudobého prostředí, tkví umělecká a ideová osobitost díla: vznikla skladba s aktuálním společenským a přímo politickým dosahem. — A. je osobitě koncipována v rámci možností daných středověkou literární tradicí a dobovou normativní poetikou pro díla se vznešeným tématem. Epický proud vyprávění je přerušován meditativními partiemi; do těch se koncentruje ideové poslání díla. Závěrem naučení nebo výrazem zkušenosti často bývá gnómicky vyostřená metaforická formulace, vybočující i formálně (jako monorýmní trojverší) z pravidelného sledu sdruženě rýmovaných veršů. V dějově bohatých bitevních scénách aj. se jako dynamizační prostředek uplatňuje autorova akustická i vizuální představitost. Bohatá přirovnání čerpají především ze vztahu člověka k přírodě.

EDICE: in Starobylá skládanie 2 (1818, ed. V. Hanka); Zbytky rýmovaných Alexandreid staročeských (1881, ed. M. Hattala a A. Patera); Staročeské Alexandreidy rýmované (1896, ed. F. X. Prusík); Die

alttschechische Alexandreis (Heidelberg 1916, ed. R. Trautmann); A. (1947, revid. a dopln. vyd. 1963, ed. V. Vážný); Staročeská A. (1949, čtenářské vyd., ed. V. Vážný). (O edicích zlomků podrobně in A., 1963.) ■

BIBLIOGRAFIE: in A., (1963). ■ **LITERATURA:** V. B. Nebeský: A. česká, ČČM 1847; A. V. Šembera: Kdy a od koho jest sepsán Alexander český, Sitzungsberichte der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften 1859; J. Jireček: Kritéria jazykoslovná k ustanovení věku staročeských památek, ČČM 1861 + Ku kritickému rozboru Alexandra českého, Krok 1865; J. Sněgirev: Otryvky češskoj poemy ob Alexandre (Kazaň 1877); K. W. Titz: Ulrich von Eschenbach u. der Alexander Bohemicalis, Jahresbericht der Lese- u. Redehalle der deutschen Studenten in Prag 1880—81; P. Lang: Jakou měrou držel se skladatel zbytku jindřichohradeckého latinské A. Gualthera Castellionského, Zprávy gymnázia v Příbrami 1881; J. Gebauer: Odpověď na Přídavek p. M. Hattaly ku prvému dílu Zbytků rýmovaných Alexandreid staročeských (1881) + Příspěvky ke kritice a výkladu staročeské A., LF 1882; P. Lang: Co asi bylo obsahem ztracených částí A. staročeské, LF 1883; A. Havlík: Ku poměru jindřichohradeckého a svatovítského rukopisu české A. k latinské A. Gualtherově, LF 1885; A. Kofínek, J. Gebauer: Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských, LF 1885; K. V. Tůma: O významu A. české po stránce esteticky-básnické a historicko-literární, Zpráva gymnázia v Domažlicích 1885; F. Pastrnek: Über den alttschechischen Reim, Archiv für slavische Philologie 1887; J. Pelikán, M. Opatrný, J. Gebauer, V. Kebrle: Příspěvky ku kritice a výkladu textů staročeských, LF 1887; A. Kraus in Jan z Michalovic (1888); A. Havlík: O významu slovných shod rýmových pro poznání přibuznosti skládání staročeských, ČČM 1896 a 1900; F. Pastrnek: Zur alttschechischen gereimten A., Archiv für slavische Philologie 1890 + Moravismen in den alttschechischen Sprachdenkmälern, Archiv für slavische Philologie 1890; F. X. Prusík: Českých Alexandreid rýmovaných pramenové a obapolný poměr (1891); J. Pelikán: Příspěvky ke kritice a výkladu staročeské A., LF 1892; A. Kraus: Alexandreis nebo Alexandreidy? Athenaeum 1892; F. X. Prusík: Příspěvky ku kritice textové: Alexandreidy, Krok 1892 a 1893; V. Flajšhans: Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských, LF 1893; E. Smetánka: Kdy byla skládána česká A., LF 1899; A. Havlík: Veršové shody rukopisu Hradeckého, ČČM 1904; P. Váša: Kdy byla skládána A., ČČM 1909; R. Trautmann: Zur Einleitung der alttschechischen A., Archiv für slavische Philologie 1916; O. Dubský: Zajímavá analogie staroprovenčalského sirventesu s úvodem k české A., LF 1931; V. Janouch: K pramenům A. staročeské. Epizoda o Paridovi a válce trojské, LF 1936; F. Trávníček: Beiträge zur Erläuterung der alttschechischen A., Slavische Rundschau 1938; L. Zatočil: K otázce závislosti staročeské A. na skladbě Ulricha z Eschenbachu, ČMF

1941; V. Janouch: K pramenům a stylu A. staročeské, LF 1941 + O poměru jindřichohradeckého zlomku staročeské A. k zlomku svatovítskému a k skladbě původní, ČMF 1941 + K pramenům a stylu A. staročeské, Věstník KČSN 1943; A. Pražák: Aristoteles a staročeská A., Čes. časopis filologický 1943 + Staročeská báseň o Alexandru Velikém (1945); V. Janouch: Příspěvky k poznání A. staročeské, ČMF 1946; F. Svěrák: Rýmová tradice ve staročeských skladbách, Ročenka Pedagog. fakulty Masarykovy univerzity v Brně 1947; L. Zatočil: K staročeské A., sb. Pocta F. Trávníčkovi a F. Wollmanovi (Brno 1948); V. Janouch: K poměru A. staročeské k Ulrichovi von Eschenbach, Věstník KČSN 1950; H. H. Bielfeldt: Die Quellen der alttschechischen A. (Berlin 1951); F. Ryšánek: Příspěvky ke kritice a výkladu staročeských textů, LF 1953; J. Hrabák: K otázce hodnocení staročeské A. z hlediska původnosti, ČLit 1953 → Studie ze starší české literatury (1956); F. Svejkský: A., ČLit 1956; F. Šimek: Zbásnil náš nejstarší cyklus legend i A. jeden básník? ČČM 1956; L. Cejp: Na okraj staročeské básně o Alexandru Velikém, Sborník Kraj. vlastivěd. muzea v Olomouci 1956—58; V. Janouch: Dva příspěvky k studiu staročeské A., sb. Příspěvky k dějinám starší české literatury (1958); M. Šváb: K otázce uměleckého zobrazování v staročeské A. ve srovnání s A. Gualterovou, sb. Příspěvky k dějinám starší české literatury (1958) + Poznámky k textové problematice staročeské A., SVPŠ Plzeň, Jazyk a literatura 1, 1958; L. Zatočil: Ostřihomský zlomek staročeské A. a jeho poměr ke Gualterovi a Ulrichovi z Eschenbachu, sb. Rodné zemi (Brno 1958); H. H. Bielfeldt: Die Verbindung der tschechischen und deutschen Literatur im 13. Jahrhundert und die Quellen der alttschechischen A., Slavjanskaja filologija 3, Moskva 1958 + Neue Studien zur alttschechischen A., Zeitschrift für Slavistik 1959; L. Cejp: Čtyři rysy básně Alexander Bohemicalis, SVSP Olomouc, Jazyk a literatura 6, 1959; M. Šváb: Některé vztahy naší A. k soudobé latinské vzdělanosti v Čechách, SVPŠ Plzeň, Jazyk a literatura 2, 1959; P. Pešta: Poznámky o veršovaných „románech“ v české literatuře 14. století, SPFF Brno 1960, ř. D, č. 7; L. Cejp in Metody středověké allegorie a Langlandův Petr Oráč (1961); F. Ryšánek: Poznámky k rukopisům a vydáním textů staročeských, LF 1963; K. Pletzer: Zlomek staročeské A. v Jihočeském muzeu, ČČM 1963; F. Svejkský: Staročeský rytířský epos o Alexandru Velikém, in A. (1963); M. Šváb in Prology a epilogy v české předhusitské literatuře (1966); F. R. Tichý: Staročeská A. a Antonín Havlík, ČČM 1967; M. Šváb: Staročeská A. a legenda o Jakubu Menším, Sborník Pedagog. fakulty v Plzni, Jazyk a literatura 8, 1968; J. Lehár: Na okraj starého sporu: Alexandreida nebo Alexandreidy?, LF 1979 + in Nejstarší česká epika (1983).

jk

Almanach aneb Novoročenka

1823—1825

Almanach reprezentující básnickou a prozaickou tvorbu 20. let 19. století, zejména její sentimentalistické tendence.

Vyšly celkem 3 ročníky; první dva mají titul shodný (Almanach aneb Novoročenka na rok...), třetí je odlišný (Dennice aneb Novoročenka na rok 1825). U prvních dvou sv. není redaktor uveden, v třetím jsou jmenováni J. Chmela a F. L. Čelakovský. Vydavatelem je J. H. Pospíšil v Hradci Král. — Na poč. 20. let 19. stol. bylo několik neuskutečněných záměrů vydat básnický almanach. V. R. Kramerius chystal alm. Milostenky, V. A. Svoboda alm. s časoměrnými básněmi. K Novoročenke dal podnět nejspíše V. K. Klicpera; jeho příspěvky zaplňují v 1. sv. dvě třetiny obsahu, dále se na alm. nepodílel a od 1825 vydával u Pospíšila Almanach dramatických her jen se svými příspěvky (dramata, povídky). Trvale o Novoročenku pečoval J. Chmela, při sestavování 2. sv. mu již pomáhal F. L. Čelakovský. Úpravou odpovídají alm. obdobným publikacím německým z přelomu 18. a 19. stol. (malý formát, rytinky u titulu, v 2. sv. notace k Šírově písni a mutační podoba tohoto sv., v níž je část textu nahrazena písni od J. K. Chmelenského s klavírním doprovodem). Vydání 1. sv. mělo velký čtenářský ohlas (z nákladu 1 000 výtisků se do dvou měsíců prodalo 600) a vyvolalo ne-realizovaný pokus (S. K. Macháček) vydávat alm. také v Praze. Na 1826 byl připravován 4. sv., neuskutečnil se zřejmě pro nedostatek hodnotných příspěvků. Neuskutečnil se ani Klicperou proponovaný „historický almanach“ na r. 1825.

Novoročenky nepředstavují básnickou skupinu nebo směr, jsou charakteristickou publikací literárně vývojového předělu. Do 1. sv. přispěli ojedinele starší autoři z řad puchmajerovců, od 2. sv. se výrazně prosazují mladší a mladí autoři a vývojově novější literární tendence, včetně žánrů příznačných pro český sentimentalismus a preromantismus (selanky, elegie, ohlasové skladby, sentimentální písňové texty, lyrizované prózy, historické povídky). V 1. sv. jsou grafickými znaménky odlišeny básně časoměrné a „dle hudby dělané“ od přízvukných; v 1. sv. převládají přízvukné, v 2. a 3.

svazku je poměr mezi nimi a druhými dvěma typy zhruba vyrovnan. - Přispělo celkem 25 autorů (do 1. sv. 9, do 2. sv. 18, do 3. sv. 11). Ve sv. 1, 2, 3 mají básnické příspěvky: F. L. Čelakovský (2, 3), J. Černý (2), A. Durop (= F. L. Čelakovský?; 2), V. Hanka (2), Š. Hněvkovský (1), J. Chmela (2, 3), J. K. Chmelenský (2, 3), J. V. Kamarýt (2, 3), J. Kerner (1), V. K. Klicpera (1), J. Kocián (1, 2), J. Kollár (2), J. M. Ludvík (1, 2), J. J. Marek (2, 3), J. Marchal (2), V. Nejedlý (1), J. Rettig (2), F. Sušil (3), F. Šír (1, 2, 3), K. S. Šnajdr (1, 2, 3), F. D. Trnka (2), F. Turinský (1, 2), F. Vetešník (2, 3), J. E. Vöcel (3). Prózami přispěli F. L. Čelakovský (2, 3), J. Chmela (2), J. V. Kamarýt (2), V. K. Klicpera (1), J. Kocián (2), J. J. Marek (3), F. Vetešník (3), J. E. Vöcel (3), Z. (= J. L. Ziegler?; 3). Drama publikoval jen v 1. sv. V. K. Klicpera. V 1. sv. jsou překlady z Anakreonta, Martiala, J. H. Vosse, v 2. sv. z Meleagra, Moscha, Sapfó, Theokrita, G. A. Bürgera, S. Gessnera, I. I. Dmitrijeva, N. M. Karamzina, F. Petrarky, v 3. sv. z J. F. Mar-montela a z autorů latinského a řeckého, jménem neuvedených.

BIBLIOGRAFIE: J. Jedlička: Soupis tisků J. H. Pospíšila (Hradec Král. 1970; č. 781, 782, 803). ■ LITERATURA: an.: Čechoslav 1823, s. 48 a 103, 1824, s. 8, 1825, s. 32; an.: Korespondence J. H. Pospíšila s V. Hankou a V. Pešinou (dopis V. P. z 1823 o Alm.), Květy 1868, s. 358; F. Chalupa: První české almanachy, Světozor 1879; A. Truhlář: Josef Chmela, ČČM 1882; F. Bačkovský: O českých almanaších doby předbřeznové, Zlatá Praha 1884 + K dějinám českých almanachů, Vlasť 1888/89; J. Borecký: Almanachy české 1820—1848, Pokroková revue 1909/10; J. Hahn: Gessnerův vliv na literaturu českou (gessnerovské selanky v 3. sv. alm.), ČČM 1913.

mo

Almanach české omladiny

1879

Almanach, v němž vystoupili mladí autoři následující po generaci ruchovsko-lumírovské.

Almanach českého studentstva

1869

Studentský básnický almanach k 20. výročí založení pražského Akademického čtenářského spolku.

Almanach, jež uspořádali J. Hudec, V. A. Jung a J. Kosina a věnovali A. Heydukovi, vyšel v době prudkých bojů mezi Lumírem a tzv. směrem národním. Do těchto zápasů AČO si ce bezprostředně nezasáhl, ale řada skutečností svědčí o tom, že jeho autorům byl bližší směr národní: účast příslušníků mladé moravské literatury (J. Herben, F. Táborský), která se představila o něco dříve v almanachu Zora a jako celek se vyznačovala kritickým postojem k J. Vrchlickému, důraz na slovanské látky, přibrání některých věkově starších autorů výrazně slovansky orientovaných (J. Hrubý) i věnování knížky A. Heydukovi, básníku povýtce národnímu. Přesto se sborník dočkal kladného přijetí i v Lumíru.

V AČO má převahu poezie; nad přírodní náládovou a milostnou lyrikou, často s trpkými melancholickými tóny, v něm rozsahem i významem převládá veršovaná epika, inspirovaná do značné míry slovanskými látkami; obsahově i formálně se v ní uplatňují ohlasy slovanské lidové epiky. Próza je ve sborníku zastoupena jen jediným příspěvkem F. Roháčka, snažícím se podat analýzu duševního stavu studenta, tápavě hledajícího svůj životní cíl. Literární historii zde reprezentuje J. Hrubý nástinem rodinného života A. S. Puškina (opírá se o vydanou básníkovu korespondenci), filozofickou orientaci studie J. Korce, poukazující na dva proudy, jež vyšly z Kantovy soustavy: na idealismus a herbartovský realismus, který autor široce představuje a nadšeně vyznává. Přes dílčí náznaky jistého programového zaměření nedosáhl AČO úrovně ani významu některých starších sborníků obdobného typu (Máj, Ruch), nevytvořil také výraznější skupinu nebo literární směr. — Do AČO přispěli: L. Arietto (= L. Šebek), J. Calvi (= J. Kříšťan), J. Červenka, I. Geisslová, J. Hásek, J. Herben, J. Herda, Č. Holas (budoucí pedagog), J. Hrubý, J. V. Hrubý, J. Hudec, F. Chalupa, J. Kalus, J. Klvaňa (pozdější folklorista), J. Korec, J. Kosina (budoucí historik), A. Koukl, K. Leger, O. Prokoš, F. Roháček, F. X. Svoboda, M. A. Šimáček, A. Škampa, L. Scholz (později Šolc), F. Táborský, J. Tichý (= F. Rypáček), V. A. Velen (= V. A. Jung), V. Veverka, J. Voráček, J. Žeránovský (= J. Spáčil).

LITERATURA: ■ ref. AČO: Fr. Bý (Bílý), Koleda 1879; sf., Lumír 1879; E. Krásnohorská, Ženské listy 1879; an., Světozor 1879; S. (S. Čech), Květy 1880 ■.

zp

Almanach, jež uspořádali O. Hostinský, S. Čech a V. Šolc a při jehož vzniku vydatně pomáhal i B. Čermák, neměl na rozdíl od almanachů typu Máje nebo Ruchu charakter programového vystoupení určité generace nebo jistého literárního seskupení. Byla to reprezentativní publikace k jubileu Akademického čtenářského spolku, který od svého založení 1849 sehrál významnou roli v životě českého vysokoškolského studentstva i v pražském národním životě. Spolek do značné míry suploval absenci ústavů, jež měly zajišťovat český vědecký rozvoj (univerzita, čítárny, knihovny, diskusní kluby, publikace). Od 1870 vydával např. Kalendář českého studentstva, 1878 v něm vznikla družina Stálci, jejíž členové se zavazovali k pravidelnému odběru knih a časopisů, k zakládání knihoven v národnostně ohrožených obcích, např. ve Slezsku, a k pořádání přednášek. Spolek podporoval i málo rozvinutý český kulturní život (koncerty, divadelní představení, plesy aj.). Tohoto rázu nabyly zvláště od 1860, kdy vyhradil své členství jen pro české a slovanské studenty. Proto také almanachu, který měl oslavit jubileum spolku, byl prisuzován značný celonárodní význam, i když jeho účastníci se omezovali jen na jednu časově úzkou generaci básníků, zhruba obdobnou s tou, jež vystoupila nedlouho předtím v almanachu Ruch, ale zároveň generaci v celé její různorodosti a umělecké nevyrovnanosti.

Ráz AČS určovali autoři, kteří se i později soustavně věnovali literární tvorbě. Z nich jen jediný a také nejstarší V. Šolc vydal již tiskem svou prvotinu, jiní měli za sebou první časopisecká vystoupení, popř. i podíl na almanachu Ruch (S. Čech, B. Čermák, J. V. Sládek), pro jiné, např. Z. Wintra, znamenala účast v AČS básnický debut. Na AČS se podíleli i autoři, jejichž životní dráha předčasně skončila (V. Kropáček, F. Šimeček) nebo se značně vzdálila ranému studentskému veršování. Z nich mnozí pak vynikli ve zcela jiném oboru (J. Čelakovský jako historik práva, J. Čípera jako

poslanec a zakladatel matičních škol v západních Čechách, J. Goll jako univerzitní profesor historie, J. Nečas jako lékař-gynekolog, A. Zátka jako advokát a jihočeský národní buditel aj.). — Do AČS přispěli: B. Adámek, D. Beznaděj, S. Čech, J. Čelakovský, B. Čermák, O. Červinka, J. S. Čipera, J. Dvorský, J. O. Forchheim, J. Goll, G. Heš, O. Hostinský, A. J. Jizerský (neprávem někdy pokládán za A. Jirásku), A. Kotrbelec, M. Krajník, V. Kropáček, J. Lisec, F. Marjanko, J. Kyril Maryša, E. Miřiovský, J. Nečas, J. R. Nejedlý, F. L. Polák, F. J. Příbylovský, L. Quis, V. Sázavský, J. V. Sládek, F. Šimeček, V. Šnajder, V. Šolc, J. Toužimský, H. V. Tůma, M. Turenský, S. z Velen, A. Vlašimský (= A. Nevšimal), J. Vraný (= S. Čech), V. J. Wünsch, A. Zátka, V. Zikmund (= Z. Winter), Želmír.

1874 byl vydán nový *Almanach na oslavu 25letého trvání Akademického čtenářského spolku pražského 1849–1874*. Podle dobových zpráv jeho redaktory byli V. Hálek, J. Neruda, S. Čech, B. Čermák, S. Heller a J. V. Sládek. Tento Almanach neměl charakter studentského vystoupení, i když i on měl především reprezentovat. Převahu však v něm měli již významní autoři dvou generací, májovské a ruchovsko-lumírovské. Neomezoval se jen na verše, obsahoval i prozaické příspěvky (R. E. Jamot, M. Krajník a B. Havlasa) a také esteticko-historickou studii F. Schulze o politickém dramatu Řeků. Na Almanachu se podíleli: S. Čech, B. Čermák, J. Goll, V. Hálek, B. Havlasa, A. Heyduk, R. E. Jamot (= J. Thomayer), A. Jirásek, A. B. Kokoška, J. Kolář, M. Krajník, K. Motejl-Lomnický, J. Nosek-Zádvorský, F. Schulz, J. V. Sládek, A. Stašek, J. Vrchlický.

LITERATURA: F. A. Bílek: Stručný dějepis Akademického čtenářského spolku v Praze (1869); Upomínka na oslavu pětadvacetiletého jubilea Akademického čtenářského spolku (1874); ■ ref. AČS: K. Sabina, Pokrok 27. 5. 1869; J. Neruda, NL 3. 6. 1869 → Literatura 1 (1957); S. Heller, Mor. orlice 8. 6. 1869; m., Světozor 1869 ■; S. Heller: Akademický čtenářský spolek v Praze, Osvěta 1874; F. Zákrevs: Literární rozhledy, Osvěta 1874; O. Materna: Po třiceti letech, Akademické listy 1878–79; L. Quis: České manifestační almanachy v letech padesátých a sedmdesátých, Květy 1898 + in Kniha vzpomínek 2 (1902).

zp

Almanach Kmene

1930–1948

Sborníky nakladatelského a knihkupeckého sdružení Kmen, evidující a komentující vydavatelskou produkci.

Vyšlo celkem 13 svazků, název některých je variantou titulu základního. Almanach Kmene (dále AK) 1930–1931 (vyšel v zimě 1930), red. F. X. Šalda; AK 1931–1932 (v zimě 1931), red. J. Hora; Jarní almanach Kmene, Jízdní řád literatury a poezie (na jaře 1932), red. A. Hoffmeister; AK 1932–1933 (v zimě 1932), red. F. Halas ve spolupráci s L. Vokrovou; Milostný almanach Kmene pro jaro 1933, red. L. Vokrová; AK 1933–1934 (v zimě 1933), red. M. Majerová; AK Jaro 1934, red. L. Vokrová-Ambrusová s red. kruhem; AK 1934–1935 (v zimě 1934), red. J. Seifert; AK 1935–1936 (v zimě 1935), red. V. Závada; AK 1936–1937 (v zimě 1936), red. J. Čapek; Almanach Jaro 1937, red. K. Poláček; AK 1937–1938 (v zimě 1937), red. J. Seifert; AK 1948, red. K. Bednář. Almanachy vydával Klub moderních nakladatelů KMEN, definitivně přestaly vycházet po znárodnění nakladatelství.

AK měly v první řadě plnit funkci propagační, ale vydavatelé chtěli současně čtenářům podat objektivní přehled vydávané tvorby v podobě komentářů, úvah a referátů, u nichž převládá kritický aspekt. Almanachy proto sestávaly ze dvou částí: do první byly zařazeny původní články, ukázky z vydávaných děl a soudobé tvorby vůbec, druhá poskytovala informace o činnosti Kmene, přinášela seznam nakladatelů Kmene a členů knihkupecké sekce, ediční plány, seznamy publikací atp. Redaktoři první části měli volnost ve výběru příspěvků, ty se ovšem musely převážně vztahovat k vydávané produkci. AK přinášely významné práce od širokého okruhu českých básníků, prozaiků, dramatiků, kritiků a vědců, předmětem nebyla pouze literatura, ale také hudba a výtvarnictví. Značná pozornost byla věnována grafické úpravě (F. Bidlo, J. Čapek, A. Hoffmeister, S. Klír, F. Muzika, L. Sutnar, J. Štyrský, J. Šváb, K. Teige, V. Tittelbach, Toyen, S. Tusar), křídovým přílohám i karikaturám a kresbám (F. Bidlo, A. Hoffmeister, A. Pelc, V. Rada, F. Tichý, Toyen aj.). — AK přinesly ukázky z básnického díla O. Fischera, F.

Halase, V. Holana, J. Hory, J. Hořejšího, F. Hrubína, F. Nechvátala, S. K. Neumanna, V. Nezvala, J. Seiferta, F. Šrámka, R. Těsnohlídka, K. Tomana, J. Zahradníčka, V. Závady aj. Ukázkami z próz byli představeni J. Čapek, K. Čapek, J. Čep, J. Durych, E. Hostovský, P. Jilemnický, J. Kopta, M. Majerová, J. J. Paulík, K. Poláček, M. Urban, V. Vančura aj. Cizí prózu zastupovali L. Feuchtwanger, J. Giono, F. Harris, A. Huxley, J. J. Jouve, K. Kraus, T. Mann, J. Ortega y Gasset, J. Romain, A. Schweitzer, P. Valéry aj. Hlavní pozornost AK byla věnována vycházejícím knihám a dobové literární problematice; k těmto tématům se vyslovovali J. B. Čapek, K. Čapek, J. Durych, P. Eisner, O. Fischer, A. Fuchs, F. Götz, A. Hoffmeister, K. Honzík, J. Honzl, J. Hora, M. Hýsek, J. Knap, J. Kodíček, J. Mahen, M. Majerová, B. Mathesius, A. Novák, B. Novák, M. Novotný, F. Peroutka, A. M. Píša, O. Rádl, F. X. Šalda, J. Štyrský, K. Teige, F. Tetauer, J. Tráger, B. Václavek, E. Vajtau, V. Vančura, O. Vočadlo, J. Voskovec a J. Werich, R. Wellek, V. Závada aj. Vlastní dílo komentovali v AK F. Götz, J. Kratochvíl, J. Mach, M. Majerová aj. Jen výjimečně se objevila anketa: v Milostném almanachu pro jaro 1933 13 hlasů o lásce a v AK 1934–1935 Dnešek potřebuje knihu.

zt

Uspořádali V. Dyk, K. Kamínek, A. Procházka, vydala Moderní revue.

Almanach, který měl být uměleckou manifestací skupiny Moderní revue, obsahuje básnické i prozaické práce kmenových přispěvatelů časopisu (O. Březina, K. Egor, tj. K. Rožek, J. Holý, V. Jelovek, K. Babánek, J. Karásek ze Lvovic, J. Karmín, E. z Lešehradu, A. F. Lubas, S. K. Neumann, V. Dyk, J. Opolský, V. Otomar, V. Peča, F. Soldan, K. Engel Müller, A. Sova, O. Theer, Z. Tlamich, K. Toman, J. z Wojkowicz). Mechanické řazení textů, vydaných bez programové stati, výrazně odkrylo rozpornou problematiku české dekadence konce století. Spolu s významnými představiteli symbolismu a řadou epigonů jsou zastoupeni také autoři, jejichž díla svědčí o obsahovém oproštění od dekadentních postojů a o formálním zjednodušení výstavby textu (např. V. Dyk, J. Holý).

zt

Almanach na rok 1914

1913

Programové vystoupení umělců a teoretiků, představitelů hnutí předválečné moderny.

A. vyšel v říjnu 1913 v nakladatelství Přehled. Iniciátorem byl O. Theer, redakční práce vykonal převážně O. Fischer, značnou měrou se na jeho realizaci podíleli i bratři Čapkové, kteří měli zásluhu na přizvání S. K. Neumanna a výtvarníků. Uveden kubistickými kresbami V. Špály ke kalendáři, obsahoval A. básně S. K. Neumanna (Dub, Střevlící, Cirkus), O. Theera (Zázraku života!, Vzpomínka na mrtvou, Na kříži), O. Fischera (Na pomezí, Noc, Z hlubin), S. Hanuše (Shledání, Poledne v říjnu, Půlnoc), K. Čapka (Ve věku mladého života), J. Kodíčka (Ode dne proměny) a J. z Wojkowicz (Hudba sfér), tři krátké prózy J. Čapka, fiktivní rozhovor mezi Karlem IV. a Petrarkou Příchod jižního jara od A. Nováka a teoretické stati V. Hofmana Duch přeměny v umění výtvarném a V. Štěpána Včerejšek a dnešek hudební formy.

Almanach na oslavu 25letého trvání Akademického čtenářského spolku pražského viz in Almanach českého studentstva

Almanach na rok MCM

1900

Almanach stoupenců Moderní revue.

A. byl nejvýznamnějším programovým zastoupením předválečné moderny, hnutí odehrávajícího se na celé tehdejší umělecké frontě (především básnické a výtvarné) a formujícího se v četných diskusích a polemikách o nový životní a estetický ideál a o novou představu moderní poezie, která by překonala umělecký program generace 90. let. Proti výlučnosti dekadentně-symbolistického básnictví stavěla moderna, zastoupená v A., pozitivní vztah k životu, krásu konkrétní skutečnosti přirozeného a všedního života, jak ho přinesla moderní civilizace a lidská kolektivita; v otázkách tvárných se jí základním postulátem stal volný verš pro svou schopnost vyslovit patos modernosti, rozvinout volnou obraznost a přetvořit básnický jazyk. Konkretizace tohoto programu byla u jednotlivých autorů A. značně odlišná; na jednom krajním pólu stálo Theerovo úsilí vyslovit volným veršem dynamický princip života niterného, duchovního, na pólu druhém Neumannovo pozemšťanství a verslibrismus jako prostředek vyjádření širokých souvislostí všech jevů objektivní skutečnosti. Zcela cizorodě působily v A. příspěvky A. Nováka a J. z Wojkowicz. Tato nesourodost byla příčinou, proč se autoři nepokusili zformulovat principy své poetiky a spokojili se statěmi o moderním výtvarnictví a hudbě, které vyjádřily i základní intence umění básnického. Spíše pro tyto vnitřní rozpory než pro válečné události nebyly vydány další svazky. A. však významnou měrou přispěl k zrození nové modernosti, na niž pak navázala mladá generace poválečná.

LITERATURA: A. M. Píša in Otakar Theer 2 (1933); Viktor Dyk — S. K. Neumann — bratři Čapkové: Korespondence z let 1905—1918 (1962); E. Strohsová in Zrození moderny (1963); J. Knap: Zrození A. na rok 1914, Sborník NM v Praze 1962, řada C — lit. hist., sv. 7.

vv

Almanach secese

1896

Beletristický sborník, jenž si kladl za cíl shromáždit mladé moderní umění z přelomu století.

Redigoval a vydal S. K. Neumann vlastním nákladem v březnu 1896 v Praze.

Pod heslem „Moderní Umění“ chtěl S. K. N. soustředit všechny frakce „tábora moderního“, realisty, naturalisty, symbolisty, dekadenty, signatáře manifestu České moderny i příslušníky Katolické moderny. Část pozvaných autorů se omluvila (v AS jsou otištěny dopisy G. Jaroše, J. S. Machara, A. Sovy, F. X. Svobody a R. Svobodové), část vůbec neodpověděla, a tak se k ideji „Umění, jediný suverén nad umělcem“ přihlásili jen autoři Moderní revue a literáti Katolické moderny (včetně J. Zeyera, který je zastoupen „liturgickým dramatem středověkým“ Příchod ženichův). Tato skutečnost vedla redaktora AS dodatečně k rozhodnutí, že kniha bude doprovázena doslovem. A. Procházka v něm vyložil své pojetí moderního umění, které chápal jako výraz nově vznikající kultury, nových hodnot, vyrůstajících z individualistického kréda. Proti banalitě všednosti, nacionalistické ideologii, vědeckému objektivismu, uměleckému realismu proklamoval spiritualismus, anarchii, subjektivismus a „vniterné“ dekadentní umění. Po vydání AS se rozvinula polemika, v níž byl napadán zejména Procházkův doslov. — Do AS přispěli: K. Babánek, F. R. Bergmann, V. Bitnar, S. Bouška, O. Březina, X. Dvořák, M. Fučík, K. Hlaváček, K. Kamínek, J. Karásek ze Lvovic, B. Knösl, J. A. Koráb, J. Leda (= E. Lederer), F. Merta, S. K. Neumann, F. Sekanina, F. Soldan, V. Souček (= V. Dyk), F. J. Zeman, J. Zeyer, L. Ziková.

LITERATURA: ■ ref. a polemiky: Vbk. (J. Voborník), NL 10. 4. 1896; F. V. Krejčí, Rozhledy 1896; O. Čes. stráž 1896; O., Radikální listy 1896; J. Karásek ze Lvovic, Niva 1896; nk. (K. St. Sokol), Labské proudy 1896 ■; S. K. Neumann: V záležitosti Almanach secese, Moderní revue 2, sv. 4, 1896 → Stati a projevy 1 (1964) + Dva almanachy, in Ať žije život! (1920) → Stati a projevy 4 (1973).

zt

Vilém Ambrož

* 28. 12. 1846 Brno

† 14. 2. 1903 Brno

Básník, prozaik, redaktor, příslušník skupiny moravských kněžských spisovatelů, žáků Sušilových.

Gymnázium i bohosloví vystudoval v Brně, vysvěcen na kněze 1869; byl kaplanem v Dalešicích, od 1870 v Tuřanech a krátce na jiných místech, od 1872 u Sv. Tomáše v Brně. Od 1873 až do konce života byl katechetou na německé vyšší dívčí škole, později vykonával též funkci inspektora náboženského vyučování; dosáhl titulu konzistorního rady. Podnikl prázdninové cesty do Čech, na Slovensko, do Horní Lužice, do Alp aj., na přelomu století se několikrát léčil v Karlových Varech. Byl členem výboru Dědictví sv. Cyrila a Metoděje. Zemřel raněn mrtvicí, pohřben byl na Ústředním hřbitově v Brně.

Od bohosloveckých studií přispíval do hlavních brněnských katolických tiskových orgánů. Psal básně proniknuté náboženskou tendencí, ať šlo o přímé vzývání boha a hledání útěchy a posily u něho, ať o básně s náměty přírodními, dětskými, nebo o pokusy baladické a legendické. Po vzoru Sušilově spojoval víru s láskou k národu a v tomto duchu se snažil působit zvláště na mládež a vést ji k činnosti. Nejrozsáhlejší jeho skladba *Krásná Vasilisa* (zařazená do sbírky *Pestré kvítí*) zpracovává námět ruské lidové pohádky za použití prostředků ruského výpravného slohu. A. verše jsou vcelku obratné; v jeho jazyku někdy ruší neobvyklé výrazy, dovedl však vytvořit i melodické básničky v prstonárodním tónu (zvl. s přírodními motivy). Psal také cestopisné fejetony, v nichž poučný popis osvěžoval líčením dojmů z přírodních krás a z historických památek i drobnými příhodami. V *Obzoru* otiskl sérii nenáročných humoresek s dominujícím vychovatelským záměrem (náměty: napravení opilce, marnivé ženy, sobeckého boháče či nezdárného studenta, výsměch spiritismu a lidem zrazujícím pro kariéru svou národnost apod.). V posledním dvacetiletí života se věnoval redigování časopisu *Anděl strážný*, který usiloval o důsledně katolickou výchovu dětí, a hojně do něho psal.

strážný); A. V., -b-, Jav., r---, -r-, -rr-, x-, -x-, -x- (všechny hlavně v *Muzeu*, -rr- též v *Hlasu*). ■ **PŘÍSPĚVKY in:** *Anděl strážný* (od 1882); *Hlas* (od 1868); *kal. Moravan* (od 1877); *Muzeum* (od 1866); *Obzor* (od 1878). ■ **KNIŽNĚ:** *Pestré kvítí* (BB 1883); *Nebeský vůdce* (BB 1884). ■ **REDIGOVAL časopisy:** *Muzeum* (1868–69), *Anděl strážný* (1884–1903). ■

LITERATURA: F. Zákrejs: *Nové písemnictví — Básně* (ref. *Pestré kvítí*), *Osvěta* 1884, s. 192; L. Pivoda: ref. *Nebeský vůdce*, *Lit. listy* 1884; R. i. p.: nekrolog, *Hlas* 15. 2. 1903 (totéž *Obzor* 1903).

pp

Karel Amerling

* 18. 9. 1807 Klatovy

† 2. 11. 1884 Praha

Lékař, přírodovědec, pedagog, kulturní pracovník; autor žánrově smíšených prací s přírodovědným, technickým, všeobecně naučným i filozoficko-etickým obsahem.

Psal se též Ammerling, Amrling, Amerlín (na Slovensku); užíval (samostatně) i vlasteneckého jména Slavoj, příjmení Strnad (něm. Amer = strnad) a přídomku Klatovský. Jméнем K. Slavoj (Slavomil) A., běžným v pozdější literatuře, své práce nepodpisoval. — Jeho otec, původem Němec z jižní Moravy, vlastnil v Klatovech ubytovací hostinec a polnosti. K. A. byl prvorozený syn z jeho druhého manželství. Od 5 do 13 let žil u rodičů své matky v blízkých Chudenicích; tam vychodil farní školu. Za studií na klatovském gymnáziu (1820–27) si osvojil i francouzštinu, angličtinu a základy hebrejštiny; prof. J. M. Toupalík vzbudil jeho zájem o současnou českou kulturu a její tradice (RK, Komenský). Na tzv. filozofii ve Vídni studoval A. i vychovatelství, estetiku, archeologii a hospodářské nauky. 1828 (otcův finanční úpadek) se začal takřka samostatně živit kondicemi. Od 1829 (1830?) studoval medicínu v Praze (doktorát 1836); 1833–37 (1834–38?) byl asistentem J. S. Presla na univerzitní katedře mineralogie a zoologie (mj. studijní cesta k Jaderskému moři do okolí Terstu). Další 2 roky byl zaměstnán

PSEUDONYM, ŠIFRY: Strýček Ambrož (*Anděl*

u přírodopysce hr. K. Šternberka, pak cestoval po tehdejší Rakousku a Německu, navštívil Švýcarsko a Itálii, snad přes Balkán i Řecko. Pak vykonával v Praze lékařskou praxi. Studia, zaměstnání i cesty chápal jako přípravu k seberealizaci, jejímž centrem se mu už v 30. letech stala vzdělávací a výchovná aktivita; v jejích metodických principech i univerzálním humánně reformátorském zaměření se opíral o vzor J. A. Komenského (už v své době s ním byl často srovnáván). Zvláštní pozornost věnoval vzdělávání výrobních vrstev, žen a učitelů. Od poloviny 30. do začátku 60. let pracoval v různých funkcích v Jednotě ku povzbuzení průmyslu v Čechách a podílel se i na její publikační a lidovévýchovné činnosti (1837–39 příspěvky v Časopise technologickém, 1846 zpracovávání české části Nedělního listu pro řemeslníky; koncem 30. let technologické přednášky a propagace odborné literatury na venkově). 1838–61 vyučoval na bezplatných pražských dopoledních nedělních a svátečních školách pro řemeslníky přírodopis, zbožiznalství, fyziku a hlavně chemii. Doplnkem a písemnou formulací těchto přednášek byl *Promyslný posel*, vydávaný na pokračování 1840–47. Mimoto pořádal A. soukromé přednášky pro mladé řemeslníky, sdružoval kolem sebe studenty aj. Pod jeho vlivem se mladí lidé seskupili (1839) v tajný „společnostných“ (zvaný i Slávští bratři n. Sbor slavitelů); spontánní politicky radikální tendence svých stoupenců A. v zárodku potlačoval. Popularizací přírodovědných poznatků i praktickou spoluprací se snažil podpořit také rozvoj nerostné těžby, zahradnictví a sadařství a jiných oborů. Od sklonku 30. let do 2. poloviny 40. let přednášel humanitní i praktické předměty sebevzdělávacímu kroužku pražských vlastenek. Hl. ve spolupráci s B. Rajskou, která až do 1845 kroužek vedla a s níž ho spojoval i vzájemně obdivný přátelský vztah, promýšlel koncepci ústavu pro české dívky a připravoval encyklopedii pro ženy, která se nerealizovala. K definitivní podobě nedospěl ani větší a náročnější Všenaučný slovník (pův. plánovaný Palackým pro Matici českou), na němž pracoval A. se svými přáteli od 1837, ani stručnější verze této encyklopedie, ohlášená v Promyslném poslu 1844. V téže době se A. staral o výchovu a vzájemný styk českých pedagogů (tzv. porady učitelské). 1839–48 budoval avantgardně koncipované univerzální učiliště Budeč, vl.

soukromý ústav, na nějž sháněl příspěvky hlavně od šlechtických mecenášů a zámožnějších řemeslníků a kněží. (Objekt byl na Novém Městě pražském na rohu ulic Žitné a V tůních. Název spojoval A. s legendární přemyslovskou školou a zároveň s budoucností, buditelstvím.) Pokusil se tu zhmotnit Komenského i svoje představy: postup od jednoduššího k složitějšímu, zásadu názornosti, důraz na přírodovědu a techniku (botanická zahrada, pracovní nástroje, dílny, chemická laboratoř, nemocnice, tiskárna, knihovna, obrazy, sochy aj.); bylo pamatováno na výuku dětí i dospělých. Náročnost projektu, zadlužení aj. přivedly Budeč i A. samotného už 1847 do kritické situace, 1848 musel Budeč zrušit. Ve 30.–40. letech byl A. jednou z nejpobulárnějších postav českého kulturního života, navázel pracovní i osobní kontakty s lidmi různých povolání, generací a společenských vrstev. K jeho přátelům patřili J. Franta Šumavský, K. B. Štorch (klatovští rodáci), J. S. Tomíček, J. Ohéral, F. S. Kodym, F. C. Kampelík, A. V. Šembera, J. Regner, dřevař J. B. Tyl, rodiny lékaře V. Staňka a advokáta J. Friče, ze Slováků především J. M. Hurban, S. B. Hroboň a L. Štúr (A. také navštívil Slovensko), řada pražských i mimopražských učitelů, mj. bratři J. a Š. Bačkorové, F. Tesař, ve Vídni působící T. Burian, a mnoho jiných. Politicky se A. exponoval jen zřídka: kdy (1848 účast na Slovanském sjezdu), ve 40. letech byl blízký konzervativnímu křídlu liberálů. 1848 vypracoval návrh nového systému národního školství a předložil jej Národnímu výboru, t. r. byl jmenován učitelem a provizorním ředitelem (žádost o definitivu 1853, pensionování 1868) tzv. první české vzorní hlavní školy v Praze (Nové Město, Panská ul.), k níž patřil i ústav pro vzdělávání učitelů. (Na tuto školu a ústav přenesl neoficiálně název Budeč.) Spolupracoval na časopise pro učitele Posel z Budče, na knihách a názorných pomůckách vydávaných Poradami učitelství v Budči, 1861–70 byl členem komise pro sestavení čítanek pro české školy. 1849–70 zároveň pomáhal v pedagogické práci své ženě Františce (Svatavě) A. (1812–1887, roz. Michalovicová, sňatek 1847), která převzala vedení české dívčí školy po B. Rajské. Od počátku 50. let se prohlubovalo A. odcizení od centra české vědy a kultury. Bez ohlasu prošlo vydání díla, v němž chtěl A. prezentovat svou návaznost na Komenského i své pojetí příro-

dy, člověka, vědy a umění, filozofie a náboženství (*Orbis pictus čili Svět v obrazech. Stupeň druhý*..., 1852). Silně kritizován byl v 50. letech jeho metodologický i terminologický diletantismus. Od 1852 psal A. převážně německy; zabýval se hl. biologií, zkoumáním přírodních zvláštností Čech a propracováváním svého filozofického systému. (Od 30. let byl stoupencem a propagátorem přírodní filozofie, zvl. díla něm. myslitele L. Okena.) Přednášel v KČSN (mimoř. členem od 1840); navrhl ustavení Společnosti pro fyziokracii v Čechách (zal. 1869) a pracoval hl. v jejím antropologicko-statistickém odboru. Z iniciativy K. A. a jeho manželky byl v Praze 1871 zřízen první český ústav pro oligofrenní děti (zvaný Ernestinum). I zde A. usiloval maximálně rozvinout fyzické i duševní možnosti chovanců. V posledních letech života se vystupňoval jeho sklon k mysticismu a podivínství, pocity mesiášství i ukrivdění. Pohřben byl podle svého přání na budečském hřadišti v Kovářech na Kralupsku (dnes Zákolany).

Řada A. prací se vyznačuje polytematičností a žánrovým synkretismem; naučné, úvahové a beletristické prvky se navzájem prolínají, originální obsah a text bývá prokládán parafrazemi, převzatými myšlenkami a citáty. Jako popularizátor přírodních věd se A. odlišoval od osvícenské lidovýchovné literatury především důrazným filozofickým zřetelem a romantizujícím subjektivismem, projevujícím se mj. směřováním objektivních poznatků s intuitivními postřehy i s fantastickými analogiemi a hypotézami. V počátcích své činnosti byl blízký spisovatelům sdruženým kolem čas. Čechoslav. Jako jediný svazek Frantovy a Tomíčkovy knihovny Slovanka vyšla jeho *Květomluva* (1833), sbírka epických vyprávění s českými (hl. z Klatovska), slovanskými i řeckými mytologickými motivy vázícími se k jednotlivým květinám; je proložena jednak autorovými folkloristickými a botanickými poznámkami, jednak verši K. B. Štorcha aj. Rozmanitý obsah *Promyslného posla* (chemické návody a tabulky, výklady z historie techniky a kultury, morální, náboženské a filozofické diskuse, autobiografické pasáže aj.) je rámován obrazem svorné, pokroku přející obce Ch., ležící „as dvě míle od Prahy“, do níž posel Dobroslov přináší každý týden po návštěvě Prahy nové vědomosti a podněty. (Šlo o interpretaci A. přednášek pro řemeslníky; obec Ch. s postava-

mi rychtáře, kaplana, učitele, sousedů a sousedek je reminiscencí na Chudenice.) A. obsahově dosti náročné práce, psané komplikovaným jazykem se svéráznými neologismy, byly pro prosté vnímatele málo srozumitelné, pro odborníky někdy metodologicky nepřijatelné. S porozuměním je sledovala především mladá česká a slovenská literární generace 30.–40. let, která oceňovala nekonvenčnost a originalitu A. myšlení; ohlas měla zvl. A. filozofická úvaha *Člověk, velká pohádka* (= hádanka). 1837 A. založil kroužek přátel hodnotné literatury zvaný Stálci. Jeho členové se zavazovali k stálému odběru a šíření klasických a vědeckých spisů. V první fázi (do 1840) šlo hl. o původní přírodovědecké publikace, v druhé o velkoryse proponovanou Bibliotéku klasiků všech národů a časů, věd a umění, v níž vyšly překlady Homérovy Iliady (J. Vlčkovský, tj. Vlček) a Odysseje (A. Liška), Thomsonových Počasů (F. Doucha) a Shakespearova Othella (J. B. Malý). Stálectvo, které se v posledních letech označovalo i jako Vydavatelstvo klasiků..., se 1844 rozpadlo pro organizační chaos i finanční potíže; mělo přes 180 členů. Za působení v Budči v Panské ul. sestavil A. s přáteli tříaktovou zpěvohru *Budečské jesličky*, pásma alegorických obrazů, melodramatických recitativů i tradičních písní a koled, bezprostředně svazující křesťanský mýtus se starozákonními ději i s antickou tradicí. Zpěvohra byla hrána na školách a znovu vydávána ještě začátkem 20. století.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Dr. Justus Rei (Der Gott des Christentums...), Karel Strnad, K. Strnad (obojí Jindy a nyní 1833), Slavoj Klatovský (Čechoslav 1830, Jindy a nyní 1833), Strnad Klatovský (obrozené čas.); A (Květy české 1834, Světozor 1834), A. K. (= Amerling Klatovský, časopisy 1834–36), Dr. K. A., K. A., Sl. (Nár. noviny 1849), St. (Světozor 1834). ■ PŘÍSPĚVKY in: Časopis lékařů českých (1877); Časopis technologický (od 1837); ČČM (od 1836; 1837–39 Zprávy o duchovním životě nynějších časů); Čech (1832 O letorách); Čechoslav (1830–31); Čes. věla (přírodop. články, 1837 O hudbě...); Hronka (Banská Bystrica, 1836 Navržení některých prostředků, jimiž by venkovský lid... zdokonalovati se mohl); Jindy a nyní (1833); Krok (1833); Květy české, Květy (od 1834; t. r. Hudba); Lotos — Zeitschrift für Naturwissenschaften (Praha, 1856–68); Nár. noviny (1849 Český průmysl a nynější velká loterie Zdekauerova); Posel z Budče (1848–51); Přítel mládeže (1833 Hmyzové, 1840 an. Vydávání Bibliotéky klasiků všech národů a časů, věd a umění); Sá-

mo (1832); Světozor (1834—35); Týdeník (Brno, 1848); Večerní vyrazení (1831—32; O korkostavitelství, Hospodářský živočišchopis); Vlastimil (1840 Člověk, velická pohádka). ■ KNIŽNĚ: Květomluva (PP 1833); Knížka o hmyzech neboliž Naučné vypravování o motýlcích, včelách, chroustech, komárech a jiných... (pro ml., 1836); O malbě. Krasozpytecké rozjímání (1836 ← ČČM); Promyslný posel. Spis všeučený pro obecný lid a pro každého, kdož v uměních, zvláště v řemeslech a v mnohých života záležitostech poučení hledá (1.: Lučba čili chemie řemeslní, 13 sv., 1840—44; 2.: Lučba čili chemie řemeslná, zkusná, 9 sv., 1844—47); Křímky čili rostliny na Alpách (1846); Jedovaté rostliny v Čechách, na Moravě, v Slezsku a na Slovensku (b. d., 1850); Krátký popis hornictví s udáním staročeských, dobrých hornických významů (1850); Přírodně česká 1. Zeměna česká (1851); Přírodně česká 4. Zvířena česká (1851); Průmysl v Čechách (1851); Lučební základové hospodářství a řemeslnictví 1, 2 (1851, 1854); Orbis pictus čili Svět v obrazech. Stupeň druhý. Co pokračování prvního stupně, jež sepsal Amos Komenský (1852); Fauna čili zvířena česká (1852); Biologischharmonisches Natursystem (1852); Budečské jesličky (text zpěvohry, 1867, se Š. Bačkorou; další vyd. i s tit. Jesličky); Gesammelte Aufsätze aus dem Gebiete der Naturökonomie und Physiokratie... (Praha 1868, podp. Carl Amerling); Einiges über das Qualitative und Quantitative in der Natur (1870); Budoucnost ovocnictví a ovocnářství českého (1871, t. r. i něm. vyd.); Diasophia (Orientierungslehre) (1874, rozmn. vyd. 1891 s tit. Die Orientierungslehre — Diasophia, šifra Dr. K. A.); Esenciální čili podstatné vychovávání člověka (leták — text předn., 1875, výt. nezjišť.); Vermächtnis an mein engeres und weiteres Vaterland und an die Menschheit (1877, výt. nezjišť., překl. in J. V. Jahn: K. S. A., 1893, s. 100); Der Gott des Christentums als Gegenstand streng wissenschaftlicher Forschung (1880, pseud. Dr. Justus Rei); Die Idiotenanstalt des Sct. Anna Frauenvereines in Prag 1871—1872 (1883). — Mimoto odb. a školní příručky, přehledy, názorné pomůcky: Přátelům štěpařství (1836); Příruční knížka pro sběratele přírodnin (1849); Živočiškové v obrazech (1851) aj. — Výbor: Pod ochranou Děvany a jiné pověsti z Klatovska (z kn. Květomluva; Klatovy 1940, ed. J. Biskup). ■ KORESPONDENCE: Z let probuzení 1 (s B. Rajskou z 1841—44; 1872, ed. Ž. Podlipská); F. Čenský: Z dob našeho probuzení. Sbírká přátelských dopisů (T. Burianovi z 1833—41; 1875 ← Světozor 1874); J. Emler: Několik listů spisovatelů a vlastenců českých k Antonínu Markovi (z 1861), ČČM 1887; K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 2, 3 (Vinařickému z 1843, 1854; 1909, 1914, ed. V. O. Slavík); Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského 3 (Čelakovskému z 1843; 1915, ed. F. Bílý); F. Švec: Klatovské karafiáty (s J. Bullmanem z 1869—82; 1926); F. Schuster: Čtyři neznámé

dopisy MUDra K. S. A. (M. B. Hornofovi z 1871), Podřipský kraj 1936; Pedagogické dědictví K. S. A. (asi s 50 adresáty z 1833—84; 1960, ed. M. Novotný). Mimoto jednotlivé dop. a cit. z koresp. in: J. V. Jahn: K. S. A. (1893); Památník na oslavu osmdesátileté činnosti státního ústavu učitelského v Praze II. (1928); F. Rezková: Dr. A. ve světle svých dopisů, ČNM 1929, s. 220. ■ REDIGOVAL periodika: Nedělní list pro řemeslníky (čes. část dvojjaz. týdeníku, 1846, kniž. 1847 s tit. Nedělní listy...), Posel z Budče (2. část roč. 4, 1851); knižnice: Bibliotéka všeučená pro mládež českoslovanskou (2 sv., 1836, 1844), Bibliotéka klasiků všech národů a časů, věd a umění (i s obměn. tit.: Vydavatelstvo klasiků..., Překlady klasiků...; 4 sv., 1841—44). ■

LITERATURA: an. (F. Amerlingová): Stručné vypsání života a působení Med. Dra K. A. (1885, něm. vyd. Praha 1887 s tit. Eine kleine Aufzeichnung über das Leben und Wirken des Med. Dr. K. A.); J. V. Jahn: K. Slavoj A. Obraz života a práce (1893); F. Čáda: Amerlingovy názory pedagogické (1908); sb. Památce Amerlingově (1908; 1. J. Dufek: MUDr. K. S. Amerlinga Výchovny budečské a Geneastr, 2. K. A.: Dějiny první hlavní české školy a kursu učitelského, ed. C. Merhout); J. Štraus: K. Slavoj A. (1957); sb. Pedagogické dědictví K. S. A. (1960; 1. L. Koubek: K. S. A., člověk své doby a pionýr doby nové, 2. Výbor z koresp. a zápisků, usp. M. Novotný, 3. M. Dýma: Buditelská a pedagogická činnost K. S. A.); V. Spěváček: K. Slavoj A. (Okr. vlastivěd. muzeum Klatovy, 1962), E. Hoffmannová: K. Slavoj A. (1982, s. výborem). ■ an. (F. Palacký): Zprávy z Prahy (ref. Květomluva, ČČM 1833, s. 460; ■ ref. Promyslný posel: J. Malý, ČČM 1839, s. 501; J. V. F. Šumavský (Franta Š.), Vlastimil 1840, s. 101; A. B. C., Čes. včela 1841; J. Malý, Denice 1841, s. 127 ■; J. Ohéřal: Dr. K. A., Ost und West 18. 3. 1840; ■ ref. Člověk, velická pohádka (Vlastimil 1840): V. F-k (Filípek), Čes. včela 1840; K. S. (Sabina), Ost und West 1840; K. Vinařický, Ost und West 1842 ■; J. M. Hurban in Cesta Slováka ku bratrům slavenským na Moravě a v Čechách roku 1839 (Pešť 1841, znovu Žilina a Košice 1929); Š. Bačkora a B. Stýblo: Návěští (ref. přípr. edice Zahrada budečská), ČČM 1850, s. 347; Dr. V. D. L. (Lambl): O přírodopisu vůbec a v naší literatuře zvláště (ref. Fauna čili zvířena česká), ČČM 1854; -dl: Jak bývalo v staré Budči a jak je tam nyní, NL 14. 2. 1861; x (V. Hálek): Češi dle zápisek policejních, NL 6.—8. 10. 1864; Z. P. (Podlipská) in Z let probuzení 1 (1872); an.: ref. Esenciální čili podstatné vychovávání člověka, Beseda učít. 1875, s. 367; J. B. Pichl in Vlastenecké vzpomínky, Čes. včela 1876—80 (kniž. 1936, ed. M. Hýsek); an.: Dr. K. A., Světozor 1877; J. Neruda: Dr. K. A., Humorist. listy 19. 4. 1884 → Podobizny 2 (1952); ■ nekrology: an., Lit. listy 1884; an., Zlatá Praha 1884, č. 45; V. Kryšpín, Škola a život 1885; F. Čenský, Osvěta 1885, č. 5 ■; J. V. Frič in Paměti 1 (1886) → Paměti J. V. Friče (výbor,

1939, ed. H. Traub); T. Nováková: Františka Svatava A., Domáci hospodyně 1887, č. 22–24; J. Walter in K. A.: Die Orientierungslehre... (1891); J. Klika in Osvětou a výchovou k životu (1902); ■ k 100. výr. narození: F. Čáda, Čes. mysl 1907; K. Herfort, Pedagog. rozhledy 1907; V. Piřha, Klatovské listy 1907, č. 42–49; C. Merhout, Pedagog. rozhledy 1907 + Čes. revue 1907/08, s. 60; O. Kádner, Čechische Revue, leden 1908 ■; A. Stašek: Ze vzpomínek, Zvon 1907/08 → Vzpomínky (1925); L. Horák: K. S. A. z hlediska pedagogiky národní, Pedagog. rozhledy 1908, s. 582; V. Kučerová in K historii ženského hnutí v Čechách. Amerlingova éra (Brno 1914); J. Volf: Amerlingův Stavitselský sbor, Pedagog. rozhledy 1922, s. 181 + Amerlingova Hudba československá, Zvon 1922/23, s. 349, 362; O. Kádner in Dějiny pedagogiky III/3 (1923; mj. lit. o A.); J. Hanuš in Národní muzeum a naše obrození 2 (1923); J. Volf: Amerlingovi Stálci, ČNM 1924, s. 21, 156; F. Kleinschnitzová: Z naší romantiky, Slov. pohledy 1925 → Z naší romantiky (výbor z díla, 1958); A. Pražák: K. S. A. a M. J. Hurban, in Slovenské studie (Bratislava 1926, Sb. fil. fak. Univ. Komenského); L. Neumann in Sto let české filozofie v ČČM (o čl. K. A. z 1837–39 Zprávy o duchovním životě nynějších časů), ČNM 1926, s. 294; J. Volf: Amerlingovo provolání k vydání českého Shakespeara, ČNM 1929, s. 278; F. Kleinschnitzová: K. S. A. a Slovensko, Slov. pohledy 1930 → Z naší romantiky (1958) + Samoslav B. Hroboň a K. S. A., Slov. pohledy 1930; A. N. (Novák): Komenský národního obrození, LidN 1934, č. 552 (odpol.); J. Jelínek: Dr. K. S. A. a Chudějnice, Šumavan 1940; K. Čondl: Sto let Amerlingova Budče, Věstník pedagogický 1942; V. Žáček in Cesty českých studentů na Slovensko v době předbřeznové (Brno 1948); F. Buriánek in Literární tradice Klatov (Klatovy 1949); O. Matoušek in Lékaři a přírodovědci doby Purkyňovy (1954); J. Novotný: Príspevok k otázke bratrských vzťahov Čechov a Slovákov v období národného obrozenia (do r. 1848), Hist. štúdie 3, Bratislava, 1957; V. Spěvák: Knihovna Slavojova, pramen předbřeznové lidovychovy, Knihovník 1957, č. 6 + K živým pramenům popularizace vědy, Věda a život 1958, č. 9 + Amerlingův plán výchovy slabomyslných dětí, Otázky defektologie 1959, č. 10 + Zápisky K. S. A. z cest po Čechách, SPI Plzeň, Pedagogika 3, 1960; E. Dubnická: Na okraj jednoho jubilea, Kulturní život 1958, č. 4; F. Buriánek in Literární Klatovy (Plzeň 1962); J. Majer: Lidovychovné snahy K. S. A. v době předbřeznové, sb. Minulostí Západočeského kraje 5, Plzeň, 1967; ■ k 90. výr. úmrtí: J. Štraus, Socialistická škola 1974/75, č. 3; J. P. Holý, Čes. zápas 1975, č. 1; E. Strnad, Pedagogika 1975, č. 2 ■; M. Dýma: Význam K. S. A. v českém pedagogickém myšlení, Pedagogika 1978, č. 3.

kh

Anarchistická revue

1905

Sociální, politická a literární revue.

Redaktor a vydavatel: S. K. Neumann, Řečkovice u Brna. — *Periodicita:* 3 čísla: první bez datace, druhé srpen, třetí říjen. Časopis přestal vycházet pro nedostatek finančních prostředků.

Revue začala vycházet jako pokračování Nového kultu, který zanikl na začátku 1905. Navázala na něj zájmem o sociální otázky a konkrétní politický zápas dělnictva, pokračovala v boji proti militarismu, klerikalismu a českým politickým stranám. Zabývala se problematikou anarchistického hnutí a řešením vztahu dělnictva a inteligence. K literárním otázkám se AR vyslovovala především v polemických článcích S. K. Neumanna, který byl jejím předním přispěvatelem. Otiskla také překlady statí L. Descavese, P. Kropotkina, E. Malatesty, E. Recluse, F. Stackelberga, O. Wilda aj. V příloze přinesla reprodukce kreseb V. H. Brunnera a F. Gellnera.

zt

Zdena Ančík

* 10. 1. 1900 Kunovice (Uherské Hradiště-Kunovice)

† 17. 9. 1972 Praha

Novinář, autor humoristických próz, básník.

Vl. jm. Zdeněk A. Otec byl rolníkem, později se vzdal hospodaření a pracoval jako obecní tajemník. A. ještě za studií na klasickém gymnáziu v Uherském Hradišti narukoval 1918 jako jednoroční dobrovolník do Brna; po maturitě (1921) studoval na filoz. fakultě v Praze (1922–27) filozofii a psychologii. Rušná tvůrčí atmosféra rozmanitých prostředí, která tehdy důvěrně poznal (především studentská kolonie na Letné, Kostufra, literární a umělecká avantgarda, s jejímiž příslušníky se sblížil zejména

v době, kdy pracoval nějaký čas jako číšník ve studentské restauraci Strakovy akademie, bohémská družina Franty Sauera), přivedla A. k samostatné literární práci. Po prvních příspěvcích uveřejněných ve slovenské Pravdě zaujala ho novinářská práce, již se od 1927, kdy opustil místo pedagoga na pražské jedno-roční obchodní škole (1926–27), věnoval profesionálně; začal pracovat v časopise Trn (1926–30 jako odp. redaktor) a jako soudnickář v Rudém právu (1928–29); 1931–34, kdy byl bez stálého zaměstnání, žil zpočátku na Sázavě v trampské chatě v Lukách pod Medníkem, přispíval příležitostně do levicových časopisů a spolupracoval s režisérem V. Wassermanem na filmových libretech; později se přestěhoval do Březolup u Uherského Hradiště, kde vypomáhal na bratrově hospodářství. 1934 získal místo redaktora v brněnském deníku Moravské slovo a zároveň se stal jednatelům tamní pobočky Syndikátu čs. novinářů. Po ztrátě zaměstnání (1937) se vrátil 1938 znovu k bratrovi, který žil nyní v Podunajských Biskupicích u Bratislavy; zde se 1939 zapojil prostřednictvím redaktora J. Příška do ilegální organizace jako spojka mezi slovenskými a českými skupinami, od října 1939 pak jako organizátor a průvodce politických uprchlíků přes slovensko-maďarskou hranici. Sám v únoru 1940 odešel přes Maďarsko, Jugoslávii, Řecko, Turecko, Sýrii a Libanon do Francie, vstoupil do armády a po porážce Francie evakuoval v červnu téhož roku s čs. jednotkou do Anglie; pracoval publicisticky v tiskovém orgánu čs. brigády Naše noviny (1941–45 jako vedoucí kulturní rubriky), dále v rozhlasovém vysílání Svobodné Evropy (1943–44) a poté v tiskovém odboru čs. ministerstva zahraničních věcí. V březnu 1945 odjel jako vojenský redaktor z Anglie přes Bospor do Konstance a odtud do Košic a byl přijat do nově se tvořícího ministerstva informací. Pracoval v něm i po svém návratu do Prahy, 1956–61 působil jako úředník v předsednictvu vlády; po válce se věnoval aktivní novinářské práci v časopise Dikobraz (1946–51). Byl pohřben ve svém rodišti v Uherském Hradišti-Kunovicích.

Těžiště A. literární aktivity je v novinářské práci. Od 1926, kdy se ujal v druhém ročníku redigování Trnu, začal tento list nezávazného studentského humoru, blízkého dadaismu, cílevědomě orientovat k osobité, politicky vyhraněné satíře a dokázal zaujmout pro spolupráci

s časopisem přední levicově orientované avantgardní umělce, literáty i výtvarníky (V. Nezval, E. F. Burian, G. Včelička, V. Tittelbach, V. Makovský aj.). Tyto schopnosti uplatnil i v další novinářské činnosti. Charakteristickými rysy A. vlastní literární práce jsou intenzita smyslového vnímání a prožitku a myšlenková i výrazová bezprostřednost. Zatímco A. lyrika se zřetelně inspirovala poetikou poetismu a lidové písně, autorova próza, těsně spjatá s jeho sociální zkušeností, se vyvíjela od satirického a politicky pointovaného útoku na měšťáckou společnost k anekdotě a situační komice běžných lidských situací (*Naši v Anglii*). Od 50. let se A. věnoval shromažďování materiálů o životě J. Haška.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Jean Lafécouv; ve, Z. A. ■ PŘÍSPĚVKY in: Avantgarda (od 1925); Českosl. republika; Dikobraz (od 1945); Lit. noviny; Mor. noviny; Mor. slovo (od 1934); Nár. osvobození; Naše noviny (od 1940); Pravda (Bratislava, od 1925); Rudé právo (od 1928); Tvorba; sb. Z lyriky války (Anglie, 1941); Zvon. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Sevrk se nám cvrk a jiné povídky (Londýn 1944; rozšíř. vyd. 1946 s tit. *Naši v Anglii*); *O životě Jaroslava Haška* (1953). — *Poezie a básně v próze jen bibliofilsky*: Opojené růže (1931); Svatební kruh (1932); *Odplovající loď je moje touha* (1937). ■ *REDIGOVAL periodika*: Trn (1926–30), Magazín Trnu (1929), Mor. slovo (1934–37), Naše noviny (1941–45), Dikobraz (1946–51); *knižní řadu*: Spisy J. Haška (1955–72, s M. Jankovičem a R. Pytlíkem). ■

LITERATURA: F. Jakubův: Vesele o našich vojácích v Anglii (ref. *Naši v Anglii*), Lid. demokracie 22. 6. 1946; Brk (F. Buriánek): Český humor z Anglie, Zeměd. noviny 16. 8. 1946; M. Jankovič: Lidský profil Jaroslava Haška (ref. *O životě Jaroslava Haška*), LitN 1954, č. 16; V. Lacina: Dvě haškovské monografie, NŽ 1954; rp (R. Pytlík): Zemřel Z. A., ČLit 1973; R. Pytlík: Nedožitě pětasedmdesátiny, Tvorba 1975, č. 2.

mch

Anděl strážný

1881–1941; 1945–1948

Beletristický časopis zaměřený k výchově mládeže v katolickém duchu.

Podtitul: 1881/82—1939/40 (roč. 1—59) Časopis pro křesťanskou mládež; 1940/41 (roč. 60) Časopis křesťanské mládeže; 1945/46—1947/48 (roč. 61—63) Časopis katolických dětí. — *Redaktoři:* 1881/82—1884/85 (roč. 1—4) P. Mathon; 1885/86—1902/03 (roč. 5—22) V. Ambrož; 1903/04—1919/20 (roč. 23—39) J. Dvořáček; 1920/21—1940/41 (roč. 40—60) E. Masák; 1945/46—1947/48 (roč. 61—63) F. Pokorný. — *Vydavatel:* 1881/82—1918/19 (roč. 1—38) Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, Brno (zpočátku též nepravdivě uváděn jako vydavatel stávající ředitel knihtiskárny: např. u roč. 14 1894/95 B. Plaček, u roč. 16 1896/97 od 3. č. P. Vychodil; od roč. 17 1897/98 je v tiráži jako nakladatel pouze knihtiskárna); 1919/20—1940/41 (roč. 39—60) Občanská tiskárna, Brno; 1945/46—1947/48 (roč. 61—63) Biskupský ordinariát, Brno (v tiráži též uveden odpovědný zástupce vydavatele J. Banzet). — *Periodicita:* 1881/82—1940/41 (roč. 1—60) měsíčník, od září do června 10 čísel, nepravidelně též až od října do července (některá čísla vycházela sumárně jako dvojčísla i trojčísla; č. 10 roč. 60, 1940/41, vyšlo již v květnu); 1941—45 bylo vydávání časopisu německými úřady zastaveno; 1945/46—1947/48 (roč. 61—63) měsíčník, od září do června 10 čísel.

AS náležel mezi hojně rozšiřované a recipované časopisy pro mládež; spolu s Rajskou zahrádkou (od 1892) představoval mezi nimi výrazně katolický náboženský proud, usilující pomocí beletrie a populárně naučných článků o zintenzívnění eticko-náboženské výchovy ve škole i v rodině. Tento program zajišťovali — vedle právnické osoby vydavatele — odpovědní redaktoři, z nichž většina náležela ke katolickému kléru; původní literární tvorbu, překlady i didaktické příspěvky jednoznačně orientovali k náboženským a vlasteneckým motivům, které si udržely prioritu po celou dobu vydávání. Základní složku AS tvořila beletrie aktualizující katolické reálie, životy svatých, úlohu církve v historii českého národa (např. sv. Václav, sv. Ludmila, Karel IV.) a beletrie přibližující dětem a mládeži významné osobnosti národního života (např. P. Diviš, F. L. Čelakovský, F. Palacký, F. Sušil, J. Zeyer). Další významnou složku tvořily poučné články, které převážně beletrizující formou seznamovaly malé čtenáře s cizími zeměmi (většinou slovanskými, ale i s Afrikou, Amerikou, Dálným východem), dále s představiteli přírodovědných a technických objevů; válečné ročníky informovaly o průběhu první světové války, po 1918 se řada článků zabývala vznikem re-

publiky. Ve 20. a 30. letech se tematika didaktických příspěvků neustále rozšiřovala, na stránky AS pronikly nové obory (např. letectví, námořnictví, myslivost, filatelie, táboření), většího zastoupení dosáhly zvláště cestopisy. Beletristicko-poučné články (jejichž úroveň byla stále přizpůsobována programu časopisu a věkové kategorii čtenářstva) sem převážně psali: V. Ambrož, A. J. Cupal, A. V. Černý, J. Horňanský, F. Klíma, J. J. Karásek, E. Masák, F. Pokorný, Ľ. Tonder, S. Unzeitig, F. Všečetka, F. Vymazal, I. Zháněl. Méně významnou složku v obsahu AS tvořily překlady zahraniční beletrie a popularizačních článků. Původní autor nebyl mnohdy uváděn, překlady zůstávaly pouze anotovány poznámkou, z kterého jazyka jsou pořízeny. Nejvíce byly zastoupeny slovanské literatury (ruská, polská, jihoslovanská), objevovaly se však i překlady z angličtiny, francouzštiny, maďarštiny, němčiny. Z příspěvků nepříliš velké řady kmenových překladatelů (O. F. Babler, A. Jančík, M. Janouchová, R. M. Junová, B. Petržilková, A. G. Stín, F. Všečetka) patřily k nejčastěji publikovaným a k umělecky nejhodnotnějším práce A. G. Stína (např. D. N. Mamin-Sibirjak, L. N. Tolstoj, V. A. Žukovskij) ve starších ročnících a od poloviny 30. let až po závěrečné ročníky práce O. F. Bablera (např. M. Konopická, A. S. Puškin, pohádky slovanských národů).

Úroveň časopisu zajišťovala především beletristická část, na jejíž literárně estetické kvalitě se po dobu existence AS podílelo značné množství autorů. Vedle přetiskovaných ukázek ze starší české literatury (např. S. Bouška, S. Čech, F. L. Čelakovský, B. Jablonský, E. Krásnohorská, B. Němcová, J. V. Sládek, F. Sušil, K. V. Rais) pocházela většina příspěvků od tehdy známějších autorů poezie a prózy pro mládež. To platí zvláště pro počáteční období (až do roč. 40, 1920/21), kdy poezie byla převážně zastoupena jmény: V. Ambrož, J. Beneš, B. Bouška, J. M. Dědinský, E. Elpl, L. Grossmannová-Brodská, A. Hrušovská, E. Jiřeček, S. Jičínský, F. Klinkáč, J. Kožíšek, A. M. Kadlčáková, J. Milota, A. Mittenhubrová, M. Sázavská, J. Sahula, B. Šťastný, V. Šťastný, F. Šebestík, K. J. Zákoucký, P. Zaletěl. Próza byla nejčastěji reprezentována jmény: A. J. Cupal, A. V. Černý, K. J. Červinka, A. Dostál, J. Duda, V. Drbohlav, L. Grossmannová-Brodská, V. Mrha, P. Mathon, J. M. Kadlčák, V. Kálal, M. Kaminská, T. Polabská, V. Pittnerová, J. Sahu-

Anděl strážný

la, A. B. Šťastný, Č. Tonder, S. Unzeitig, J. J. Váňa, I. Zháněl. I v meziválečném období byl v zásadě stále zachován původní program, ale zvýšila se literární úroveň; tehdy sem pravidelně přispívali: C. Berka, K. Doubravský, R. Ducháčková, V. Javořická, J. Kárník, J. Kratochvíl, J. Křivánek, R. Konečný, J. M. Orebský, K. Ptáčková-Pilařová, F. Střížovský, M. Tuček, J. Valoušek, E. Zvěřina a zvláště básníci O. F. Babler, K. Bochořák, J. Deml, F. Hrubín a J. Zahradníček. V posledních 3 ročnících se AS více orientoval na zájmy menších čtenářů (pohádky); přispěvateli zde ponejvíce ještě byli: J. K. Baby (= J. Kratochvíl), V. Beránek, D. Gajdošová, K. Hroch, J. Jemar, J. Kachlík, M. Kvapilová, J. Koudelák, F. Pokorný, N. Šmehlíková, L. Zelina. — Od počátku byla u AS bohatě zastoupena i ilustrační složka: zvláště perokresby, ale i barevné reprodukce (např. Rafael, M. Aleš, J. Úprka, F. Ženíšek), od roč. 33 (1913/14) i reprodukce fotografických snímků. Roč. 61—63 (1945/46—1947/48) graficky upravoval a hojně ilustroval F. Bílkovský. Pravidelnou součástí každého čísla byly rovněž hádanky, rébusy a křížovky. V 40. letech též vycházely nepravidelně k některým ročníkům samostatné povídkové přílohy.

LITERATURA: I. Sháněl: A. s., Vlast' 1902/03, č. 11; V. Javor: A. s., Úhor 1914; M. E. (E. Masák): Šedesát let, Anděl strážný 1940/41.

pš

Andělíku rozkochaný

14. století

Staročeská milostná píseň.

Umělá středověká milostná píseň, zapsaná 1396 i s notací. Melodie — ač umělého původu —, rytmus i forma vykazují četné lidové prvky; z toho, že je píseň zapsána se dvěma jinými skladbami, určitě lidovými, vyplývá, že byla přes svůj umělý původ zpívána lidem.

Je to sedmiveršová obdivná apostrofa milované paní neznámého autora, spojená s milostným vyznáním. K dvorské milostné poezii evropské se řadí snahou uchovat jméno milé v anonymitě, pojetím lásky jako milostné služby muže, kterému je do úst vloženo vyznání, a přírodním motivem (přirovnání milé ke kvítu).

EDICE: V. Hanka: Dvě staré písně, ČČM 1829; F. L. Čelakovský: O některých knihách obsahu nábožného, sb. Rozbor staročeské literatury 1 (1842, s. 146); in J. Feifalik: Altteechische Leiche, Lieder und Sprüche des 14. und 15. Jahrhunderts, Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 1862; in Z. Nejedlý: Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách (1904 → Dějiny husitského zpěvu 1, 1954); in J. Vilíkovský: Staročeská lyrika (1940); in V. Janovic: Milostné verše pěti století (1976). ■

LITERATURA: Z. Nejedlý in Počátky husitského zpěvu (1907) + Dějiny husitského zpěvu za válek husitských (1913, obojí → Dějiny husitského zpěvu 1, 3, 4; 1954, 1955); J. Vilíkovský: Milostná lyrika staročeská, in Písemnictví českého středověku (1948); V. Černý in Staročeská milostná lyrika (1948); K. Petráček: Staročeská milostná lyrika a středomořská tradice, SaS 1977; viz též EDICE.

zdt

František Josef Andrlík

* 21. 9. 1852 Polička

† 28. 11. 1939 Ústí nad Orlicí

Prozaik, především autor literatury pro děti a mládež. Organizátor, kritik a překladatel dětské literatury.

Pocházel z rodiny krejčího. Vystudoval reálku v Poličce (1868) a učitelský ústav v Hradci Králové (mat. 1871). Působil jako podučitel ve Výprachticích u Lanškrouna (1871—72) a až do penzionování (1912) jako učitel v Ústí nad Orlicí. Podnikl dvě velké cesty na Balkán, které se výrazně odrazily v jeho díle. Vedle vlastní tvorby se o literaturu pro mládež zasloužil jako organizátor: řídil několik edičních řad, pokoušel se vydávat časopis, usiloval o vyšší

úroveň této literatury prosazováním jejího historického a kritického zkoumání. Založil také první kritickou přílohu dětské literatury Literární věstník (v rámci Listů školské správy). 1932 byl jmenován čestným občanem města Ústí nad Orlicí. Zpopelněn byl v Pardubicích.

F. J. A. je autorem značného množství próz pro děti a mládež. Volí v nich zpravidla látku ze současného života a usiluje pedagogicky působit na mládež v duchu dobových ideálů (poctivá práce dopomáhající k dobrému postavení, smysl pro sociální spravedlnost, úcta k bohu a láska k vlasti včetně lásky a úcty k císaři). Didaxi A. často vkládá přímo do péra dětí, jež prožívají různé veselé i smutné příhody a komentují je v svém deníku (*Zápisník Václava Čecha, žáka páté třídy, Na škole měšťanské, Na letním bytě aj.*); přitom se co nejvíce drží všední reality, a to i tam, kde se přiklání k dobrodružnému žánru, v němž se stal tvůrcem českých robinzonád (*Český Robinson Crusoe, Robinsonka, Robinsonka na Balkáně*). Významný látkový okruh tvoří A. prózy z bojů balkánských národů proti tureckému jhu, které v době A. cest byly takřka soudobou realitou; většinou jsou to opět příběhy dorůstajících dětí, střetávajících se s bezprávným a naplňujícím obdobím ideálů, jaké kladl A. za vzor českým dětem. Didaktické záměry realizoval A. i formou biografické povídky o životních úspěších chudých dětí (*Šlechtic z české chaty* — životopis malíře Novopackého) nebo životopisu slavných lidí (*Dobrodinci lidstva*). A. prózy pro dospělé se příliš neliší od prací pro mládež: i zde je základním, byť hlouběji skrytým záměrem didaxe, mířící proti vystěhovalectví (*Naši v cizině*), alkoholismu (*V ďáblových tenatech*), nerozumné výchově (*Jedináček*) nebo zdůrazňující odpuštění a lásku k bližnímu (vesnické drama *Sokyně*).

PSEUDONYMY: Jan Drlík, Jaroslav Lipovský, Josef Borek, Kratochvíl, Leo Čech, Lipovský, Róza Kratochvílová, Vilém Rokos. ■ PŘÍSPĚVKY in: Anděl strážný; Beseda učitelská (od 1880); Besídka malých (od 1886); sb. Blahé, zlaté mládí (1884); Budčská zahrada (od 1884); Domácí přítel; Domácnost; Jarý věk (od 1884); Jitřenka (od 1886); Komenický; Květy mládeže (od 1896); Lit. listy (od 1885); Lit. věstník, příloha Listů školské správy (1887–88); Lumír (od 1886); Máj; Malý čtenář (od 1883); Pokrok (zde 1882 fejetony z cest); Posel z Budče; Přítel mládeže (1889); kal. Smlísek (od 1912); Štěpnice; Tri-

buna (1922); Venkov (od 1933); kal. Veselý agrárník (od 1912); Vesna (od 1889); Zábavné listy (od 1884); Zlatá Praha (od 1885); mimoto příspěvky v čes. krajských listech v USA. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (větš. pro ml.): Z malého světa (P 1882); Bludnou cestou (P 1882); Z otroctví ku svobodě (P 1884); V ďáblových tenatech (P pro dosp., 1884); Važme si otčiny! (P 1884); Sestra Blažena (P 1885); Černý misionář (P 1885); Důvěřuj Bohu! (P 1885); Jen týden (P 1886); Jedináček (P pro dosp., 1886); Dědictví sirotky (P 1886); Sokyně (D pro dosp., 1886); Pod chudým krovem (PP 1886); Škapulír a talisman (R b. d., 1886); Český Robinson Crusoe (P b. d., 1886); Růže a trní (PP, 2 sv., b. d., 1886, 1887); Zlaté květy (P 1887, s K. Hubálkem); Desátníkův schovanec (P 1887); Odkaz hajdukův (P 1888); Umění nad bohatství (P b. d., 1888); Z dalekých konců (PP b. d., 1889); Mladý svět (PP 1889); Různé koření (PP b. d., 1889); Kříž a půlměsíc (P b. d., 1890); Na dušičky (D 1890); Čtyři povídky (1890); Příběhy českého vystěhovance (P 1890); Z jihu (PP pro dosp., 1891); Na svobodě a v okovech (PP 1891); Pro vlast a bratry (P b. d., 1892); Zábavné chvíle (PP 1893); Ve vlasti cizincem (P 1893); Robinsonka (P 1893); Robinsonka na Balkáně (P 1893); Bludné duše (P 1894); Srdci a rozumu (PP 1895); Zápisník Václava Čecha, žáka páté třídy (P 1895); Naše radost (PP 1896); Matčin odkaz (P 1897); Na škole měšťanské. Nový zápisník Václava Čecha (P 1897); Z vlasti a ciziny (PP b. d., 1897); Za uměním (P 1897); Šlechtic z české chaty (P b. d., 1898); Dobrodinci lidstva (PP 1898); Po práci (PP 1898); Padesát let na trůně (životopis, 1898); Zápisník chorého dítěte (P b. d., 1899); Princ Dedal (P 1900); Povídky z výměnku (pro dosp., b. d., 1900); O sousto chleba (PP 1900); Spolužáci (P b. d., 1900); Bez rodičů (P 1900); Jaká setba, taková sklizeň (P 1900); Zajímavé příběhy z dějin rakouských (1900); Mluva srdce (PP b. d., 1901); Bratrstvo mstitelův (R 1901); Bezděčná pouť (P 1902); Přítěž (P 1902); Venkov (PP pro dosp., 2 sv., 1901, 1902); Cestou do Austrálie (P b. d., 1903); V záři půlměsíce (P 1903); Z jara žití (PP 1903); Malému čtenáři (PP 1903); Různou cestou (P 1903); Nerozluční (P 1904); Na letním bytě (P 1904); Děti a zvířata (PP 1904); Při denní lopotě (PP 1904); Za štěstím (P 1905); Různé snahy (PP 1905); Kamenický hrobník (P 1907); Kdo s koho? (P 1907); Odpouštějme! (P 1907); Naši v cizině (R pro dosp., b. d., 1907); O šťastné Lidušce (P b. d., 1907); Slávkovy dobrodružné výpravy (P 1907); Za chlebem (P 1907); Špinka a Kňourek (P 1907); Naše Anča a Fanča a jiná drobotina (1907); Hasnoucí půlměsíc (R 1914); Pohádky naší maminky s tatínkovými obrázky (1916); Ruku v ruce světem zvířat (PP b. d., 1917); Veselá množilka (1922); Pouto lásky (P pro dosp., 1925); Povídky českého venkova (pro dosp., 1925); Život venkova (PP pro dosp., 1925); Náš venkov (PP pro dosp., b. d., 1928); ... Němec a Česka (P 1932); Svému osudu nikdo neujde a jiné povídky (pro dosp., b. d., 1938). — Překlady: E. T. A. Hoff-

mann: Oběť přátelství (1881); O. Fava: Budulínek (1893, s V. Markem); H. Prohl: K nebi (1883); M. Wulf: Mařenka (1883) + (pseud. A. Stein:) Ratolístky (1885); F. Kamberg: V kouzelné říši (1887); Ch. Dickens: Děd a vnuk (1895); C. Callodi: Panáček Nováček (1916). — *Ostatní práce*: Kreslení a zábavy na 1. a na 2. stupni věku mládeže (b. d., 1884, s J. Koberlem). ■ **REDÍGOVAL** časopisy: Literární věstník, příloha Listů školské správy (1887–88), Přítel mládeže (1889), Zábavy pro mládež, Tribuna dětem (1922); *kalendáře*: Kapesní kalendář české mládeže na školní rok 1888/89 a 1889/90, Smíšek (od 1912), Veselý agrárník (1912–18), Československý rolník (1926); *ediční řady*: Bibliotéka pro dospělejší mládež (Třebíč 1888–1908), Výbor nejlepších loutkových her (Nové Město n. Metují 1888), Sborník vybraných spisů pro mládež (Telč 1908). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: Novinářský sborník cizojazyčných jmen (1892); Všeobecný gratulant český (1892); Velký gratulant pro českou mládež (1892); Výbor básní Bol. Jablonského (1895); Padesát povídek pro mládež (1906, dle cizích myšlenek vypravuje F. J. A.); Pohádky z tajuplných světů (1912); Poklad krásných pohádek (1913); Čarovné květy pohádek (1913); Pohádky pro drobné kreslíře (1916); Co děti rády poslouchají a kreslí (1917); Nejhezčí pohádky pro malé čtenáře (b. d., 1921); Veselé pohádky (4 sv., 1924); Světem žertovných pohádek (1926); Veselý svět (sb. humoresek, b. d.). ■

LITERATURA: F. Pražský (Dlouhý): ref. Bludnou cestou + ref. Z malého světa, Lit. listy 1883; B. Patera: ref. Sestra Blažena, Beseda učitelská 1885 + ref. Černý misionář, Beseda učitelská 1886; J. Soukal: ref. Černý misionář, Lit. listy 1886; -aue- (H. G. Schauer): ref. Ratolístky + Jen týden + Jedináček + Dědictví sirotky, Lit. listy 1886 a 1887; ■ ref. Škapulír a talisman: V. Špaček, Vlast' 1886, s. 213; B. Patera, Beseda učitelská 1887 ■; J. Soukal: ref. Odkaz hajdukův, Lit. listy 1889; P. Skřivan: ref. Jedináček, Vlast' 1888/89, s. 156; F. J. A. in Čtyři povídky (1890); J. Soukal: ref. Různé koření a Na dušičky, Hlídko literární 1890, s. 101; J. Rozvaha: ref. Mladý svět + Čtyři povídky, Lit. listy 1891; ■ ref. Z jihu: J. V. Novák, Lit. listy 1891; J. Malota, Hlídko literární 1892, s. 308 ■; J. Horák: ref. Pro vlast a bratry, Hlídko literární 1892, s. 310; L. Grossmannová-Brodská: ref. Zábavné chvíle, Jiřinka 1892; A. Vlas: ref. Robinsonka, Hlídko literární 1894; M. Zavoral: Jak se u nás překládá (ref. Děd a vnuk), Hlídko literární 1895; J. Horský: ref. Robinsonka na Balkáně, Hlídko literární 1895, s. 190; jv (J. Vodák): ref. Děd a vnuk, Lit. listy 1896; an.: F. J. A. se dožívá 80 let, PL 24. 9. 1931; šč: F. A. zemřel, LidN 30. 11. 1939; J. Voráček in Vývoj teorie a kritiky české literatury pro mládež (1972).

dv

Anemónky

1872

Básnický almanach jihočeské mládeže.

Jeden z nejznámějších a autorsky nejvýznamnějších krajinských almanachů; uspořádali ho J. Kálal, J. Dunovský a F. Herites. Vyšel v Praze a byl věnován „slavné paměti P. Chelčického, velikého reformátora“. Poprvé v něm pod svým básnickým jménem obsáhleji vystoupil J. Vrchlický, dále J. Holeček, F. Herites aj.

V A. převládá lyrika — jednak pateticky retorické verše vlastenecké, jednak popěvková lyrika milostná, opírající se často o folklórní poezii. Výjimku tvoří sociálně zaměřené verše B. Strahovského, apostrofující práci a odsuzující porobu člověka i celých národů. V epické složce přináší A. erbenovsky laděné balady a verše oslavující boj kozáků a balkánských národů proti Turkům. I tato poezie si vytváří své konvence, z nichž vybočuje jen slovenský motiv v baladě J. Kálala Mladý drotar, líčící bídu a maďarský útlak Slovenska. Výraznou odlišností i svižností zaujmou epigramy a satirické hřbitovní nápisy A. Nevšimala, které postihují i schémata vlastní tomuto sborníku (např. vzletná básnická jména autorů, idealistické zbožnění poezie a tvorby). Vedle prací známějších autorů obsahují A. mnoho veršů začátečnických, jejichž tvůrci se už k poezii nevrátili. Na almanachu se podíleli: J. Adámek, J. V. Blanický, F. Borovský (= klas. filolog F. Ruth), V. Daněk, J. Dunovský, K. Frič, L. Fryč, O. Halina (= O. Mokřý), F. Herites, J. Holeček, B. Hrdličková, F. Hyšman, J. Kálal, F. Kolář, M. Ladinský, F. Malač, T. M. Marek, F. Marenko (= F. Marjánko), J. Maršálek, A. Nevšimal, S. Novák, V. Novotný, O. Palák, V. Pekař, J. Pelikán, S. Smutenský (= F. J. Rypáček), B. Strahovský (= J. B. Pecka), B. Studničková, B. Světelský, J. Tesař, M. Těšínská, V. Tůma, J. Vrchlický.

LITERATURA: ■ ref.: E. Špindler, Podřipan 8. 9. 1872; VI. Lz., Věstník bibliografický 1872, č. 3 ■.

zp

Antar

* 12. 2. 1908 Benešov u Prahy

† 20. 1. 1955 Praha

Žurnalista, politický fejetonista, vykladač a propagátor dialektického a historického materialismu; psychiatr, vysokoškolský učitel.

Vl. jm. Václav Čedík. V dětství ztratil otce, který padl v první světové válce. Těžké existenční podmínky provázely A. středoškolská i vysokoškolská studia. Již od svých 18 let působil v revoluční organizaci ISAW (Junáci přírody a práce) a v jejím časopise Slunce. Po maturitě na benešovském gymnáziu (1928) odešel do Prahy studovat medicínu. Na lékařské fakultě UK se ve 30. letech stal A. vedoucí osobností pokrokového studentského hnutí; spoluzakládal Jednotu nemajetných a pokrokových studentů a Demokratický blok studentstva, založil a vedl studentské časopisy Blok a Nástup, od 1934 časopis pokrokových mediků a lékařů Roentgen. Za okupace pracoval v benešovské nemocnici. Zapojoval se do parťazánského hnutí a koncem války byl odveden na nucené práce. Po osvobození byl činný ve zdravotnictví politicky i pedagogicky. Pomáhal zakládat a vést časopis Sociální a zdravotnická politika, po 1948 Věstník čs. lékařů. V 1948–51 působil jako přednosta psychiatrické kliniky na lékařské fakultě v Plzni (docent). V 1950 se zúčastnil zájezdu lékařských vědeckých pracovníků do SSSR. A. pracovní a tvůrčí rozmach byl však již od 1948 narušován postupující těžkou nemocí. Jako zástupce přednosty se vrátil na pražskou psychiatrickou kliniku, odkud po zhoršení zdravotního stavu odešel 1953 do Havlíčkova Brodu jako primář Státního psychiatrického léčebného ústavu. Zákeřné chorobě podlehl o dva roky později.

Charakteristickým rysem A. žurnalistické a publicistické činnosti bylo dialektické myšlení a s ním spojený třídní pohled. Jako marxista vystupoval v kulturní politice, medicíně i při hodnocení literatury. I přes dobové zjednodušující výklad se jeho práce (*Abc dialektického materialismu*, *Tak mluvil Wolker*) staly pro předválečnou proletářskou mládež podnětem k vážnějšímu studiu marxismu-leninismu a pomáhaly začínajícím talentům v „technice a chemii“ básnické tvorby (A. vliv na J. Nohu). A. politické fejetony (i několik povídek) rea-

govaly na společenské a ideologické antagonismy první republiky i na nebezpečí fašismu. Vědecké práce z oboru psychiatrie a poválečné učebnice pro vysoké školy A. důsledně koncipoval z hlediska dialektického materialismu a učení I. P. Pavlova, k jehož prvním stoupencům u nás patřil. A. polyhistorické znalosti a zájmy se projevovaly i v obsáhlé rukopisné pozůstalosti.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: J. Antar, Š. Srba, Štěpán Srba; A., ar., &. ■ PŘÍSPĚVKY in: Jiskra (Jihlava, 1954); Roentgen (od 1935); Slunce (od 1931); Tvorba (od 1930); Věstník čs. lékařů (1948, 1951). ■ KNIŽNĚ. *Práce o filozofii a literatuře*: Abc dialektického materialismu. Metoda správného myšlení (1931); Tak mluvil Wolker. Technika a chemie jeho slov (1934). — *Překlad a úprava*: Lope de Vega: Laurencia (Ovčí pramen; 1937, pseud. J. Antar, s K. Jiráčkem). — *Ostatní práce*: Neuróza jako nedořešený konflikt (1941, pod vl. jm.); Repetitorium všeobecné psychiatrie s psychologickým úvodem (skripta, 1953, kniž. 1955, pod vl. jm.); Psychiatrie a psychologie (učebnice, 1953, přeprac. vyd. 1955, pod vl. jm.); — posmrtně: Schizofreniedementia praecox + Somatogenie, sb. Speciální psychiatrie (1956, pod vl. jm.). — *Výbor*: Antar bojující (1963, usp. K. Cvejn). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Slunce (1927–34), Roentgen (1934–39), Věstník čs. lékařů (1948, č. 9–25). ■

LITERATURA: Památce doc. MUDr. V. Čedíka-A. (ZO KSČ, ZV ROH a OÚNZ Benešov, 1961); sb. A. bojující (1963, usp. K. Cvejn). ■ nekrology: an., Časopis lékařů českých 1955, č. 9; an., Neurologie a psychiatrie čs. 1955, č. 3; an., Praktický lékař 1955, č. 6; an., Zdravotnické noviny 1955, č. 4 ■; B. Maturová: Z rodu Fučíkova, Tvorba 1958, č. 10; J. F. a B. F.: Za doc. MUDr. V. Čedíkem, Časopis lékařů českých 1958, č. 8; B. Fabianová: A. — z rodu Fučíkova, sb. Za lepší svět (1963); F. T.: ref. A. bojující, Večerní Praha 11. 8. 1964.

18

Zikmund Antoch z Helfenberka

* 1. 5. 1508 Praha

† 20. 2. 1552 Praha

Překladatel a upravovatel mravokárných spisů.

Antoch z Helfenberka

Od 1528 byl bakalářem a od 1534 mistrem pražské univerzity, 1536–43 byl jejím profesorem jako vynikající matematik a znalec Aristotela. V dobrých vztazích s univerzitou zůstal i později jako vážený staroměstský měšťan a konšel. Erb a přídomek získal 1540.

Překladatelskou činnost postavil do služeb propagace luterství (A. Corvinus, asi jen rukopisně F. Melanchthon), sám upravil tradiční moralizující látku o rozhodování mezi zlou a dobrou cestou životem v prozaický spisek *Kronika o Herkulěšovi*.

KNIŽNĚ: *Kronika o Herkulěšovi*... (1565). — (*Překlady*): A. Corvinus: Vajklady na čtení nedělní... (1539) + Rozjímání o umučení Krista Pána (1541). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 228, 1625–27. ■ LITERATURA: J. Jireček: *Rukověť* 1 (1875); J. Smolik: *Matematikové v Čechách*, Živa 1864.

jk

dividuální živel zůstává tak v jeho tvorbě nahodilý, vyvázaný ze společenských souvislostí.

PSEUDONYM, ŠIFRA: Píra; A-š. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Čes. včela* (od 1878; Král Lear a Na ohradě); *Hlas národa* (od 1886); *Květy* (od 1888); *Lumír* (od 1880); *Nár. listy* (od 1878); *Posel z Prahy* (od 1878); *Ruch* (od 1880); *Světlozor* (od 1897); *Šotek* (od 1878); *Švanda dudák* (od 1891); *Zábavné listy*; *Zlatá Praha* (1890). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Dvě povídky (1883); *Skici a studie novelistické* (1884); *Drobné novely* (1889); *Paní Borecká* (D 1892, prem. 1893); *Všední příběhy* (PP 1896). ■

LITERATURA: F. V. Vykoukal: ref. *Drobné novely*, *Světlozor* 1890 + *Hlas národa* 25. 6. 1890; P.: ref. *Paní Borecká*, *Světlozor* 1892; J. Karásek: *Švandovo divadlo na Smíchově*, Niva 1893; j. v. (J. Voďák): ref. *Všední příběhy*, *Rozhledy* 1896; ■ nekrology: an., *Lumír* 1899; an., *Zlatá Praha* 1899; an., *Květy* 1899 ■.

ah

E. Antonowicz viz Josef Baše

Jan Antoš

* 1. 1. 1860 *Praha*

† 6. 6. 1899 *Praha*

Povídkář lumírovské generace.

Vystudoval pražskou reálku a obchodní akademii, od 1883 byl úředníkem První občanské záložny, od 1884 pokladníkem Ústřední matice školské. Byl členem spolku Máj a od poloviny 90. let pracoval v jeho výboru. Žil ve skromných existenčních poměrech. Od 1897 trpěl těžkou mozkovou chorobou.

A. prózy tíhnou k faktuře salónní četby; zabývají se většinou intimní, zvláště milostnou problematikou, jsou umístěny do rozličných vybraných společenských prostředí (pražské salóny a umělecké kruhy, ale i úřady, spolky, kláštery a měšťanské domácnosti). Prostředí líčí autor realisticky, v psychologické kresbě sklouzává k násilným efektům, kterými jsou poznamenány obzvláště pointy jeho prací. In-

Kašpar Aorgus

* kolem 1500

† 1562

Moravský knihtiskař.

Pův. jm. Neděle, nazýván též Kašpar Prostějovský. Pracoval zprvu patrně v malých, dočasně působících tiskárnách moravských nekatolíků (kolem 1533 v Náměšti v tiskárně českých bratří, 1535–36 v Lulči u ochránce jednoty Habrovanských Jana Dubčanského), 1541–43 spolupracoval jako korektor na norimberských tiscích J. Günthera, 1544–54 byl korektorem Güntherovy tiskárny v Prostějově, 1554–61 vedl prostějovskou tiskárnu, kterou pak opět převedl na Günthera.

Mezi jeho graficky vynikající tisky patří Optátova a Gzelova Gramatika česká (1533) a významný soubor ezopovských bajek a zábavných rozprávek, zvaný Prostějovský sborník (1557).

Z TISKAŘSKÉ PRODUKCE: *Písničky křesťanské* (1530); *Kancionál habrovanský* (mezi 1530 a 1536); B. Optát: *Gramatika česká* v dvojí stránce (1533);

Nový testament (1533); Zřízení markrabství moravského (1535); Ezopa mudrce život s fabulemi aneb s básněmi jeho (1557, přel. J. Akron Albín); J. Spanenberg: Postila česká (1557); Vojtěch z Pernštejna: Příčiny některé nesrovnání mého s bratřími, jenž Valdenští slovou (1558).

jk

Zábavná četba pro lid pobělohorské doby v obrozenecké literatuře, ČLit 1959 + in Próza českého středověku (1984).

jk

Apokryf o Jidášovi viz Legenda o Jidášovi

Apokryf o Pilátovi viz in Legenda o Jidášovi

Apollonius

Konec 14. století

Prozaická povídka.

Románové vyprávění řeckého původu s bohatě rozvedeným milostným a dobrodružným dějem, rozšířené ve středověkých evropských literaturách. Česky bylo zpracováno asi na sklonku 14. stol.; na základě latinského textu vzniklo značně samostatné podání, které zdůrazňuje pohádkové rysy. Povídka došla velké obliby, stala se v tiscích ze 17.—18. stol. populárním lidovým čtením pod titulem Kronika o Apollonovi, králi tyrském. — Česká verze A. se stala východiskem pro zpracování polské a ruské.

EDICE: A. J. Vrtátka: Apollon, král tyrský, ČČM 1863; in Sborník hr. Baworowského (1903, ed. J. Loris); in Próza českého středověku (1984, ed. J. Kolár a M. Nedvěďová). ■

LITERATURA: J. Polívka: Román o Apollonovi králi tyrském v české, polské a ruské literatuře, LF 1889; N. Å. Nilsson: Die Apollonius-Erzählung in den slavischen Literaturen (Uppsala 1949); J. Kolár:

Apríl

1862

Satirický almanach, namířený proti novinářům a spisovatelům májovské generace.

Jako autor almanachu je uveden Josef Martin, jenž A. vydal vlastním nákladem v tiskárně Rohlíčka a Sieverse. Na titulní stránce je motto: Nehněvej se na zrcadlo, máš-li křivou hubu. Drobná knížka (64 stran) obsahuje Předmluvu, rozsáhlou báseň Apríl, parodující Máchův Máj, prozaický obrázek Pražské kaleidoskopy, podepsaný pseudonymem Satanáš, oddíl satirických básnických parodií Ukázky z tumpachového věku, oddíl satirických epigramů Fidibusy a parodistickou Pomluvu, jakýsi předpokládaný kritický ohlas sborníčku.

Hlavním autorem a patrně iniciátorem almanachu byl J. Martin, básník a novinář, vystupující pod pseudonymem Jaroslav Martinec. Jeho spolupracovníky byli K. Tůma, zřejmě autor Pražských kaleidoskopů, a V. Frič, mladší bratr J. V. Friče. Otázka případných dalších spoluautorů nebyla dosud objasněna. Někteří současníci považovali za skutečného iniciátora a také za základního přispěvatele almanachu J. V. Friče (A. Stašek a pravděpodobně F. S. Procházka ve Zvonu 1917), který však svou účast popíral. Předmětem satirického útoku almanachu se stala především redakce časopisu Hlas a básníci májovské generace, jmenovitě K. Sladkovský, J. Barák, J. Neruda, V. Hálek aj. Podnět k satíře vedle neuspokojených ambic nejmladších literátů dala stánoviska Hlasu k narůstajícímu sporu carského Ruska a Poláků a výzvy k stěhování hlavně amerických Čechů na Amur, které se autorům A. zdály málo vyhraněné a dokonce carofilské. Politické příčiny satiry však ztratily svou váhu hned v následujícím roce polského povstání,

kdy obě protivné strany stanuly v jednotné proticarské frontě.

LITERATURA: J. Neruda: Nová hvězda, Hlas 30. 3. 1862 → Česká společnost 1 (1951) + Drobné klepy, Hlas 20. 4. 1862 → Literatura 1 (1957) + Nestoudná knížka, Rodinná kronika 1862 → Literatura 1 (1957); an.: Literární pahejlství, Hlas 19. 4. 1862; A. Stašek: Ze vzpomínek, Zvon 1908 → Vzpomínky (1925); an. (F. S. Procházka?): Roku 1862 vyšla malá knížečka..., Zvon 1917; J. Thon: Aprílové přeháňky, sb. Z doby Nerudovy (1959).

vf

Jan Aquila z Plavče

* asi kolem 1520 Praha

† 1573–74

Humanistický básník a dramatik.

Po svém otci, pražském měšťanu Jiříku bakaláři, který se nazýval od Bílých orlů (podle domu v dnešní Dlážděné ulici na Novém Městě), se psal latinsky též ab Albis Aquilis nebo česky Vorel. Studoval na univerzitě v Lipsku a ve Wittenbergu (1540 bakalář, 1543 mistr) a po návratu byl přijat mezi mistry pražské univerzity. Po sňatku s Annou Třemovskou z Předenic odešel z univerzity, 1550 byl novoměstským konšelem, 1555 byl obdařen erbem a přídomkem z Plavče. Z dědictví po otci zakoupil 1566 statek Krásnou Horu, jehož byl držitelem asi 16 let. Měl četné spory s poddanými, vyvolávané svým postojem vůči nim. Bezohledně se choval i k svým stavovským vrstevníkům a zřejmě též k vlastní ovdovělé matce. Pro své skutky se musel několikrát zodpovídat před komorním soudem.

Jako lat. básník náleží A. k družině J. st. Hodějovského a je zastoupen ve sbírce Farragines. Jeho hlavním dílem je pětiaktová komedie *Toboeus*, dokončená 1569 a posmrtně vydaná Veleoslavínem 1587. Je dramatizací biblického vyprávění o Tobíašovi podle stejnojmenné starozákonní apokryfní knihy. Prozrazuje autorovu znalost komedií Plautových a Terentiových, stejně jako vliv wittenberského pro-

středí, kde A. studoval ještě za života M. Luthera, jenž právě historii o Tobíašovi doporučoval pro zpracování evangelickým básníkům. Tato látka byla proto nejednou zdramatizována, ale A. hra je přesto prací relativně samostatnou. Po autorově smrti byla v Praze scénicky provedena univ. studenty jako školní hra (1575 a 1587).

KNÍŽNĚ: Toboeus. Comoedia sacra nova (1587); mimoto drobné verš. příspěvky (in Th. Mitis: Liber primus sacrorum carminum, 1554; Farragines 2, 1561). ■

BIBLIOGRAFIE: Rukověť human. básnictví 1 (1966). ■ LITERATURA: A. Novák: Příspěvky k dějinám čes. humanismu, LF 1909; J. Král: Aquilova komedie o Tobíašovi, Sb. filol. 4, 1913; O. Adamová: Odbojné hnutí Krásnohorských v šedesátých letech 16. stol., Středočes. sb. hist. 3, 1959; Rukověť human. básnictví 1 (1966); M. Cesnaková-Michalcová in Dějiny českého divadla 1 (1968).

ep

Pavel Aquilinas

* před 1520 Hradec Králové

† asi 1569 Kyjov

Humanistický latinský básník, autor české duchovní poezie, překladatel prózy i poezie; teolog, pedagog, autor učebnic.

Vlastním jménem Vorličný. Je uváděn též jako Aquilinas Hradecký, Hradecenus. 1546 získal bakalářství na pražské univerzitě, učil na malostranské škole u Sv. Mikuláše, ale brzy odešel do Prostějova, kde vedle školské práce spolupracoval s Güntherovou tiskárnou. Asi 1552 získal v Benátkách kněžství, 1555 povýšil na správce prostějovské školy. Asi 1564 se stal farářem v Kyjově. 1566 spolupracoval na návrhu společné konfese nekatolíků, která se stala předmětem polemické kritiky J. Blahoslava.

Literárně se uplatnil jako latinský humanistický básník okruhu J. Hodějovského i jako autor české duchovní poezie a překladatel. Největšího ohlasu došlo jeho pedagogické působení, provázené zpracováním řady cizích

učebnic a pomůcek zejména pro vyučování latině a latinské stylistice; v úpravě učebnic průkopnický vycházel ze znalosti domácího jazyka. Často se pro školské potřeby tiskl jeho překlad Catonových distich. Celou jeho literární činnost charakterizuje snaha sblížit ideál humanistické kultury s domácím životem a literaturou prostřednictvím školské výchovy a reformních snah. Připisuje se mu někdy autorství některých anonymně zveřejněných náboženskopolemických děl (Srovnání pobožné ... všeho kněžstva, přináležejícího k děkanství prostějovskému, Prostějov 1558; účast na *Confessio fidei et doctrinae Christianae* ... 1577, 1580) a školských příruček (Slabikář český, Prostějov 1547) a uspořádání Kancionálu českého (Prostějov 1559).

KNIŽNĚ: *Epithalamion de nuptiis d. M. Vencesilae Arpini et Catharinae, filiae* ... M. Nicolai Artemisii ... (Prostějov 1548); *Elegantissimae colloquiorum formulae ex P. Terentii comoediis selectae ac in Bohemicam et Germanicam linguam versae in usum puerorum* ... (Prostějov 1550); *Regulae communes civilis vitae honeste instituendae ex comoediis Terentii excerptae et in disticha redactae* ... (Prostějov 1550); *Orationes piae aliquot carmine elegiaco conscriptae* (Videň 1555); *Modlitby pobožné z epistol na evangelia celého roku* (Olomouc 1564). — *Překlady*: Flavia Jozefa O válce židovské knihy sedmery (Prostějov 1553); *Catonis Disticha moralia cum scholiis D. Erasmi Roterodami et enarratione Boemica* ... (Olomouc 1558); *Dicta Graeciae sapientum interprete Erasmo Roterodamo* ... *Omnia Boemico sermone reddita* (1562). ■ *VYDAL*: *Grammatica Philippi Melanchthonis Latina* ... *Nunc primum Boemico sermone illustrata* ... (Olomouc 1560); *Vokabulář. Nomenclatura rerum domesticarum* ... (Olomouc 1560). ■

BIBLIOGRAFIE: *Knihopis* č. 240—242, 1 477, 1 495, 3 627, 3 718, 5 474—5 481, 15 441, 15 646, 16 615; *Rukověť human. básnictví* 1 (1966). ■ *LITERATURA*: L. J. Scherschnik in *De doctis Reginae-hradecensibus* (1775); A. Gindely in *Geschichte der böhmischen Brüder* (1868); J. Jireček: *Rukověť* 1 (1875); F. Koželuha: *Paměti o školách prostějovských*, Program vyšší reálky v Prostějově 1889 + *Knihotiskařství v Prostějově*, Program vyšší reálky v Prostějově 1890; A. Truhlář: *Příspěvky k studiím humanistickým v Čechách*, ČČM 1907; K. Hlavinka in *O starém Kyjově* (Kyjov 1947); J. Hejnic: *K našim prvním humanistickým slovníkům*, LF 1964; *Rukověť human. básnictví* 1 (1966).

jk

Jakub Arbes

* 12. 6. 1840 *Praha*

† 8. 4. 1914 *Praha*

Spisovatel a novinář, zajímající se o sociální otázky; autor sociálních románů, tvůrce specifického prozaického útvaru — romaneta.

Narodil se jako syn obuvníka na Smíchově, který se v té době začínal měnit v průmyslově předměstí Prahy. 1849 byl zapsán na dvoutřídní obecnou školu na Smíchově, 1851—54 navštěvoval farní maltézskou školu u P. Marie Vítězného na Malé Straně. Nižší reálku studoval u Sv. Jakuba na Starém Městě (1854—56), kde se přátelil s J. Zeyerem, vyšší (1856—59) v Mikulandské ulici (pro oční chorobu a chrlení krve musel 1857 opakovat první ročník). Velmi tu na něho působil bolzanista prof. P. F. Schneider a hlavně mladý J. Neruda, který 1858 přišel na ústav jako suplent. Od 1855 si A. psal deníky, do nichž ukládal i první literární pokusy, náčrtý a plány. O prázdninách několikrát pobýval u příbuzných v Merklíně na Plzeňsku, odkud pocházel otcův rod (zde 1858—60 prožil neopětovanou lásku k Jenny Šimánkové, dceři zámeckého komorníka, navázal trvalé přátelství s bratrancem P. Šafaříkem a sblížil se s mladým básníkem V. M. Vejskrabem-Bělohrobským). Po pádu Bachova absolutismu se A. horlivě účastnil veřejného života na Smíchově (výlety a besedy se studenty, mladými řemeslníky a dělníky, zřízení knihovny a ochotnického divadla), založil rukopisný list *Smíchovan* (vyšla dvě čísla, dochovalo se jediné); svou kulturní činnost přenášel i do Merklína. 1859 vstoupil A. na polytechniku, byl však už rozhodnut pro literární a žurnalistickou dráhu. 1862 se seznámil s J. Barákem a dalšími činiteli kulturního a politického dění, téhož roku poznal i dceru soustružníka Jozefínu Rabochovou, s níž se 1868 oženil; ještě před svatbou se jim narodila dcera, která však brzy zemřela. Z dalších dětí zůstaly naživu Olga (nar. 1868, která se o A. do jeho smrti starala a pak pečovala o jeho literární pozůstalost) a Polyxena (nar. 1877, po sňatku s F. Grubrem žijící v Berlíně), syn Edgar zemřel 1886 jedenáctiletý. 1866 A. marně žádal o místo prozatímního asistenta smíchovské městské rady, pak o místo úředního sluhy v Mladé Boleslavi. 1867 se stal členem redakce

Hlasu, krátce působil jako redaktor časopisu Vesna kutnohorská (1868) a ještě téhož roku nastoupil jako člen redakce a odpovědný redaktor Národních listů; v této funkci byl stále perzekvován a nakonec vězněn v České Lípě (1873–74), po návratu byl už jen členem redakce. 1876–79 byl též dramaturgem Prozatímního divadla. Těžkou osobní i existenční ranou byla pro A. nečekaná výpověď z Nár. listů, kterou mu dal přítel J. Grégr o vánocích 1877. 1878–79 pracoval A. ještě v redakci listu Politik, pak žil jako volný žurnalista a spisovatel. A. existenční nesnáze byly motivovány i jeho otevřeným zájmem o sociální otázky. — Význam v A. životě měly besedy v přátelské bohémské společnosti Mahábhárata (v pivovaru u sv. Tomáše), jejíž byl hlavou a kde se shromažďovali umělci různých orientací i generací (např. L. Stroupežnický, J. Vrchlický, J. V. Frič, M. Aleš, M. A. Šimáček, J. Kvapil, J. S. Machar). Činný byl i v Umělecké besedě (1889 předseda jejího literárního odboru, 1892 a 1894 člen správního výboru) a ve výboru Spolku českých žurnalistů; jedním ze svých článků dal podnět k založení podpůrného spolku spisovatelů-beletristů Máj (1887). 1890 byl zvolen dopisujícím, 1901 řádným členem ČAVU (při první volbě obdržel i „čestný národní dar“ 2 930 zl., který pro něho znamenal značnou finanční pomoc i morální zadostiučinění). Po 1900 shromáždil A. kolem sebe novou společnost (v hostinci U zlatého litru), složenou hlavně z mladších spolupracovníků Moderní revue (M. Marten, E. Lešehrad, O. Theer aj.) a z mladých výtvarníků a hudebníků; dekadentní postoje této generace mu však byly v podstatě cizí a jeho představa o sblížení s mladými literáty se nesplnila. V posledních letech života zápasil se slepotou, zemřel ve svém smíchovském bytě a byl pohřben do rodinného hrobu na hřbitově na Malvazinkách.

A. literární činnost začíná básněmi (rukopisně už před 1858): mají převážně intimní ráz, zahrnují však i pijácké písně, žertovné popěvky, vlastenecké verše aj. (v tisku debutoval A. v Humoristických listech 1860 pod pseudonymem J. J. Merklínský). A. poezie rychle přechází od subjektivní lyriky k útočně politickým a satirickým veršům, při nichž už setrvává (tištěny zejm. v č. sopsích Paleček, Šotek, Švanda dudák, Šípy), které však nepřekračují dobový průměr. Básnické překlady, hlavně z dob debutu (Puškin, Lermontov, Mickiewicz,

jihoslovanská epika aj.), jsou doplňkem A. původní poezie. — Nenaplněnou zůstala i A. snaha o drama. Už 1858 napsal pro merklínské ochotníky klicperovskou frašku *Sem a tam*, 1865 měl v rukopise hotovou slavjanofilsky zaměřenou romantickou tragédii *Car Pavel*, brzy však těchto pokusů sebekriticky zanechal. Teprve po letech zdramatizoval svůj román *Moderní upíři* (hráno 1885 v Plzni, pak na Smíchově a víckrát ochotníky), později i některá romaneta a povídky (*Muž jako žula* aj.), ale bez výraznějšího úspěchu. Dramatické zájmy se v A. tvorbě odrazily i v divadelních kritikách, nepřímě pak v kompozici některých romanet a románů (např. *Dva barikádníci*). — První A. pokusy o prózu (rukopisně od 1855) nesou stopy nejrůznějších vlivů z bohaté četby, především tzv. „románu hrůzy“ (H. Walpole, A. Radcliffová), E. A. Poea a E. T. A. Hoffmanna, ale i konvenčních rytířských, loupežnických a kriminálních románů, které působily na představivost budoucího literáta prvky děsu a přebujelé romantičnosti. Už od počátku se však v A. próze fantastično prolíná se snahou o věrný obraz skutečnosti: v některých obdobích nabývá v kombinaci romantismu s realismem vrchu složka reálného vidění a popisu světa. A. přijímá i podněty světového kritického realismu (zejména Balzaca, Dickense a Gogola), podobně jako starší májovci. Spolu s nimi se pokouší o „obrazy ze života“, zachycující v žánrových črtách hlavně předměstské prostředí (*Upomínka na Nusle, Emílie*; některé z těchto raných drobných próz zařadil ve spisech do svazku *Idylly utrpení a bíd*). Každodenní realitě se A. později přibližoval i v soudnickách, v beletrizovaných vzpomínkách a v několika obrázcích ze Smíchova (*Zbožný Tomáš, Penězokaz, Pan Lacek a jeho bouda* aj.); také zklamání a deziluze po propuštění z Nár. listů se v jeho díle obrazily vlnou realisticky zaměřených próz (*Ivan Dobráček, Přítel mravokárce, Rek, jakých je málo*, aj.), které pak většinou shrnul do cyklu *Mravokárné románky*. K nejlepším A. pracím tohoto druhu patří *Pražský domácíček, Lampičky a Démantová garnitura*. — První ukázkou svěrážného prozaického útvaru, který autora proslavil, byl *Dábel na skřipci* (napsáno 1856, otištěno po roce v Květech), obsahující již charakteristické sloučení fantastična a reality; teprve 1872 však vymyslel tehdejší redaktor Lumíra J. Neruda pro novou A. prózu *Svatý Xa-*

verius označení romaneto. Zvláštností žánru je kompoziční slučování rysů románových (obširné popisy, úvahy, líčení prostředí i duševních dění, prolínání dějových epizod) s rysy novelistickými (dějový spád, malý počet postav, koncentrace vypravěčských prostředků a zejména omezení děje na ústřední motiv s vyhocenou pointou). A. romaneta jsou založena na principu domnělé záhady, často navozující představu nadpřirozených sil, postupně však objasněné racionální motivací. Ve Svätém Xaveriovi jde o tajemství obrazu v malostranském kostele a o úporné hledání klíče k jeho odhalení (po mnohaletém úsilí zjistí hrdina romaneta, že obětoval život klamně iluzi), v jiných romanetech jsou základními motivy konzervace dětské mrtvolky (*Sivooký démon*), chemický elixír života (*Zázračná Madona*), záhadný obraz ženy na kříži (*Ukřižovaná*) apod. A. v nich většinou ztvárňuje vlastní, někdy dávné a mlhavé, ale intenzívní zážitky (mladistvý zájem o jedy, úmrtí vlastních dětí, fantasmagorická vzpomínka na hořící Prahu roku 1848 apod.); také za opakujícími se postavami podivínských učenců prosvítá reálný model A. profesora Schneidra. Vyvrcholením romanet prvního období (vzniklých vesměs už v českolipském vězení) je *Newtonův mozek*, próza, v níž k prvkům hrůzy a fantastična přistupují i motivy utopické (vesmírem letící přístroj, jehož pasažéři zpětně sledují vývoj lidstva), vyjadřující protest proti válkám a civilizací nespoutané lidské krutosti. Po ztrátě redaktorského místa byl A. nucen pro obživu psát více a rychleji, často několik prací najednou. Sevřená forma romaneta začíná ustupovat epické šíři románových skladeb: A. ctižádostí byl cyklus sociálních románů, osvětlujících dobové společenské problémy (podle příkladu Balzacovy Lidské komedie a Zolových Rougon-Macquartů). Jako přechod k románu je možno chápat romaneto *Akrobaté*: přežívající romantické prvky (zbavené však fantastičnosti) se v něm spojují s prvky autobiografickými a reportážními. Také v dalších pracích tohoto typu (*Etiopská lilie*, *Sílený Job*) se zkonkrěťňuje pohled na svět: v charakteristice postav, zejména prvních hrdinů z prostředí pražského lidu (doposud uváděl A. do svých příběhů spíš představitele inteligence a středních vrstev), v úsilí o psychologickou a sociální motivaci jejich jednání (*Můj přítel vrah*) i v uvádění dobově naléhavých sociálních problémů do tematiky

(v romanetu *Omlazující krev* např. odnárodnování slovenských dětí v Uhrách). Jako romaneto označil A. i prózu *Kandidát existence* (1877), která se blíží typu skutečného sociálního románu. V tragédii idealisty, marně se pokoušejícího o sociální reformy v průmyslovém podniku svého přítele, jsou rozváděny myšlenky utopického socialismu, který A. studoval a akceptoval. Protějškem Kandidátů existence je román *Moderní upíři*, poukazující na demoralizační vliv kapitalismu. Zlomem rozsáhlého románu *Epikurejci* (jemuž dal A. později název *Štrachpudlíci*, ale ani v jedné variantě nedokončil) je situován na průmyslový Smíchov; hrdiny jsou dva bratři — továrník a dělník snažící se (podobně jako hrdina Kandidátů existence) o prosazení sociálních změn. Také v dalším sociálním románu *Mesiáš* (1883) se opakuje typ ztroskotávajícího reformátora: tentokrát jde o silně autobiograficky zbarvené drama individuálního hrdiny, do jehož obrazu promítl A. hořkost nad údělem lidí mimořádně talentovaných, ale ubíjených hmotnými poměry. Souvisí tak s jeho odbornými studii o „záhadných povahách“ a s jinými pracemi z pomezí beletrie a žurnalistiky, jež psal současně; často je věnoval tzv. prokletým umělcům (Poe, Mácha). Typicky arbesovský zájem o mimořádné osobnosti a životní ztroskotance se vrací i v poslední skupině romanet, ať už se do fabule včleňují reálné osoby a biografická fakta (zapomenutého houslového virtuóza J. Schellera nebo skladatele J. Myslivečka v romanetech *Český Paganini* a *Il divino Boemo*), nebo jsou fiktivním příběhem z prostředí hudebníků a kočovných herců (*Dva barikádníci*, *Lotr Gólo*, *Zborcené harfy tón*). V závěrečném období beletristické činnosti se A. vedle rozsáhlého romaneta s rozvedenou romanticko-fantastickou složkou (*Poslední dnové lidstva*, 1895) pokusil ještě o velký realistický sociální román *Anděl míru* (začal vycházet 1889 ve fejetonu Nár. listů); motivicky souvisí s *Mesiášem* a zároveň obsahuje řadu autobiografických prvků (vzpomínka na Merklín, na přítele P. Šafaříka, který je předlohou hlavního hrdiny, na zemřelého syna Edgara, reminiscence ze starého košířského hřbitova aj.). A. se bolestně dotklo nepochopení čtenářů i redakční zásahy J. Grégra, který o své vůli román zkracoval. V 90. letech vytvořil řadu drobnějších prací: črty (*Ždíbek popela*), povídky (*Moderní Magdalena*, *Mrzáček*) a poslední romaneto *Vy-*

mírající hřbitov; rozvedením starší novely je román *Pro bratra socialistu* (1891, později nazván *Agitátor*). — A. beletrii provází od počátku činnost novinářská a obě tyto linie tvorby se často stýkají a prolínají. První tištěný politický projev pochází z 1862; 1865 psal A. do časopisu Čech literární fejetony, jimiž se přifařil k májovcům, a brzy nato vydal soubor dokumentů o politickém útisku národa (*Pláč Koruny české*). Za nedlouhého působení v časopise Hlas (1867) psal nejružnější články v duchu dobového liberalismu, ve Vesně kutnohorské (1868) vedle beletristických příspěvků též referoval o sociálních nepokojích. Jako odpovědný redaktor Nár. listů (1868–73) zaplňoval (kromě fejetonů) hlavně rubriky ze soudní síně a denních zpráv; čistě politické stati uveřejňoval v Barákově Svobodě a v Obráně (zde zejm. o soudových událostech ve Francii, o dělnickém hnutí v Anglii aj.). Po proticírkevně orientované brožurě *Lež a pravda o sv. Janu Nepomuckém* (1870) vzbudil v Nár. listech 1875 senzaci odhalením pozadí bankrotu železničářského podnikatele dr. Stroussberga. (Výrazným satirickým zahrocením se k A. opoziční novinářské činnosti řadí i klíčový pseudohistorický román *Adamité*, situovaný na dvůr Františka I.; publikován 1881.) V několika časopisech působil A. jako divadelní referent (Česká Thalia J. M. Boleslavského a J. Ladeckého, Hovorkovy Divadelní listy, Divadelní list). A. články věnované divadlu, literatuře a historii často přerůstaly v obširnější dokumentární a povahopisné stati (*Poe a jeho báseň Havran*), v portréty či zevrubné životopisy herců (Krumlovský, Grau), spisovatelů (Mácha, Tyl, Havlíček, Němcová, Neruda) a výtvarníků (Mánes, Aleš). 1884 rozšifroval A. Máchův deník a zpracoval jeho životopis. Podnikl i několik krátkodobých pokusů o vydávání vlastních listů: z nich zejm. Šotek se stal tribunou průbojného vlastenectví, přinášel i literární satiru a dotýkal se sociální problematiky (A. sám tu kromě satiry uveřejňoval články o osudech velkých českých umělců). Ještě na sklonku novinářské dráhy neváhal A. znovu jít do afér a bojů, např. spisem proti místodržiteli Thunovi (1895), studií o Skřejšovském a V. K. Šemberovi nebo apologetickou statí o Sabinovi (1895), v níž sloučil vzpomínky a dokumenty s pokusem o psychologické vcítění do „záhadné povahy“ a s interpretací Sabinovy postavy jako oběti malicherných

českých literárních poměrů. Palčivého problému se A. dotkl v sérii materiálově bohatých článků *Po stopě plagiátu* (Květy 1894–96).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. Vítovec, A. Wimmer, Aldebaran, Alfred Wimmer, Ant. Rousek, Damian Matohlávek, dr. V. Blauhaaz, E. Žalov, Em. Velebín, Gemma, H. Vinkler, H. Vítěz, Hugo Vinkler, Hugo Vítěz, Ivan Habakuk, Ivan Kopřiva, Ivan Pravda, J. J. Merklinský, J. Svoboda, J. Vítovec, Jan Vít, Jan Vítovec, Jan Žalov, Janko Jakubovič, Jeden od nás, JUDr. Medard Kouřilek, šlechtic z Bafalova a na Tabákově, Ju. Med. U. & PhDr. Ivan Habakuk, Justicius Pravda, Justicius Pravdus, Karel Maťásek, Karel Pudil, Kašpar D. Kursa (Zlatá Praha 1864), Kdosi od nás, L. Nový, L. Robin, Lev Nový, Med. U. Dr. d'Arbes, MUDr. d'Arbes, Orion, Petr Šafařík, Polykarp Tuhy, Principie Satanella, Pseudo-Arbes II., Regulus, Sinus-versus, Sirius, Šebastián Kašparides, V. Kursa, Vok z Dražic, Žalov; A., R. D., -Me, =, *.*. Předpokládané pseudonymy a šifry ve Vesně kutnohorské (1868): Josefina Bělohorská, Hánes, Hánes & comp., Od mne samého, Pavlína Kurzová, Robinson; -st-. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besední listy (1894); Besedy lidu (od 1896/97); Čech (1865); Čes. politika (od 1886); Čes. revue (od 1898/99); Čes. Thalia (red. J. M. Boleslavský, od 1867); Čes. Thalia (red. J. Ladecký, od 1888); Čes. včela (od 1876); Čes. noviny (od 1895); Českožidovské listy (od 1897); Českožidovský kalendář na r. 1883/84; Dámské besedy (1900); Divadelní almanach (1886); Divadelní kalendář na r. 1887; Divadelní list (1886); Divadelní listy (od 1880); Domácí krb (od 1883); Domácí přítel (od 1881); Hlas (1867); Hlas národa s příl. Nedělní listy (od 1886); Hlas předměstí (1887); Humoristické listy (od 1860); Hvězda (Olomouc 1863); Ilustrovaný kurýr (1892); Jitřenka (od 1885); Kalendář České politiky na r. 1901; Kalendář Koruny české na r. 1872; Kalendář Ústřední Matice školské na r. 1885 a 1888; Kniha (1895); Koleda (1877); Kovář (od 1862); Květy (red. V. Hálek, od 1865); Květy (red. S. Čech, od 1879); Lada (1889); Lit. listy (od 1888/89); Lit. obzor (1882/83); Lit. rozhledy (1914); Lumír (red. F. B. Míkovec, od 1860); Lumír (od 1873); Máj (1880); Máj (od 1905/06); Národ sobě (pamětní list, 1880); Nár. listy (též Naše listy, od 1866); Nár. politika (od 1886); Naše besedy (1886); Naše doba (od 1894); Naše hlasy (Český Brod, 1884); Nezávislost (1896); Niva (od 1891); Nový Boleslavan (1885); Občan (Brno, 1876); Obrana (od 1870); Obzor literární a umělecký (1899–1901); Osvěta (od 1884); Otavan (od 1863); Ottův literární almanach (1912); Paleček (od 1878, v Zábavné příloze od 1884); Památník českých divadel (1891); Pokrok (1885); Politik (od 1878); Ratibor (Hradec Králové, 1889); Rodinná kronika (od 1862); Rozhledy (1896/97); Rozhledy literární (od 1886); Ruch (red. F. Hovorka, od 1880); Ruch (red. F. Topič, 1913/14); Samostatnost (1912);

sb. Sirotám příbramským (1892); Slavia (1879); Slav-
nostní list k odhalení pomníku J. Baráka (1885); Slo-
van vídeňský (1880); Slovanské listy (1883); Slovan-
ský kalendář (od 1872); Slovanský sborník (1887);
Studentské listy (od 1883); Světozor (od 1878); Svo-
boda (od 1869); Šípy (od 1887); Šotek (1880–83);
Švanda dudák (od 1886); Telefon (1891); Thalie (od
1897); U domácího krbu (od 1891); Vánoční album
na r. 1883; Vánoční album Ruchu (1886); Vánoční
list Hlasu národa (1889); Vesna (od 1892); Vesna
kutnohorská (1868); Volné slovo (1882); Volné smě-
ry (od 1897); Výstavní almanach na r. 1891; Zábavná
příloha Radikálních listů (1899); Zábavné listy (od
1880); Zahradní bursa (1900); Zlatá Praha (red. V.
Hálek, od 1864); Zlatá Praha (red. F. Schulz, od
1886); Zvon (od 1902). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce
o literatuře*: Kandidáti existence (P 1877); Romaneta
(1. 1878, 2. 1879, 3. 1884); Mravokárné romány
(1880); Moderní upíři (R 1882); Mesiáš (R b. d.,
1883); Předměstské arabesky I (1883); Štrajchpudlici
(R 1883, nedokončeno); Český Paganini (P 1884);
Povídky a kresby (1884); Záhadné povahy (studie,
1884); Moderní upíři (D 1884); Dva barikádníci (P
1885, 2. vyd. b. d., 1906, s tit. Barikádníci); Idyly utr-
pení a bída (PP 1885); Etiopská lilie (P 1886); Mini-
atury (PP 1886); Ve službě umění (PP 1886); Povídky,
novely a kresby (1. 1886, 2. 1887, zde i Moderní upíři
a práce z Mravokárných románek); K. H. Máchy
(studie, 1886); Siluety (PP b. d., 1887); Ze zákulisí (PP
1888); Nejstarší relikvie a památky české (kult. hist.
črty, 1888); V pražské krčmě před půl stoletím (PP
1888, 3. vyd. b. d., 1905, s tit. V staré pražské krčmě);
Démantová garnitura (P 1889); Anděl míru (R 1890);
Drobnokresby (PP 1890); Z martyrologie umění (PP
1892); Pro bratra socialistu (R 1894, 3. vyd. b. d.,
1905, s tit. Agitátor); Z romantiky všedního života
(PP 1894); Poslední dnové lidstva (P 1895); Novely
(1896); Z víru života (PP 1899); Arabesky literární
(b. d., 1905); Satira a rozmarné hříčky (b. d., 1906);
Z galerie českého herectva (1. b. d., 1911, 2. b. d.,
1914); Teatrálíe 1 (studie, b. d., 1912); Fejetony 1 (b.
d., 1913); — posmrtně: Fejetony 2 (b. d., 1915); Tea-
trálíe 2 (b. d., 1916); Zlatovlasá furie (D 1942, ed. A.
Karasová); O J. Nerudovi (studie, 1952, ed. K. Pol-
lák). — *Překlady*: J. Šolc: Družstvo Politik a Skrej-
šovský (1878, an.); J. B. Schweitzer: Velko a malomě-
šťáci (1878, an.); H. A. Schaufert: Spor o dědictví
(1878, an.); J. Rosen: Jací jsou ti naši muži (1878, s J.
Nerudou, an.); S. Kolisch: Z doby absolutismu (1888,
pseud. Ant. Rousek, 2. vyd. 1894 s tit. Košut a Met-
ternich); Tři novely francouzské (1897). — *Ostatní
práce*: Pláč Koruny české neboli Nová perzekuce
(pamflet, 1870, an.); Lež a pravda o sv. Janu Nepo-
muckém (pamflet, 1870, an.); Povstání v Dalmácii
(studie, 1870, an.); Nejpalcivější literární otázka čes-
ká (pojednání, b. d., 1886); První sociální revoluce
(hist. rozprava, 1892, pseud. J. Svoboda); Z bojů
o vykořenění lidské bída (pojednání, 1892, pseud. J.

Svoboda); J. E. hrabě František Thun z Hohensteinu,
c. k. místodržící v Království českém (studie, 1895);
Persekuce lidu českého v letech 1869–1873 (doda-
tek k 2. vyd. Pláče Koruny české, 1896). — *Výbory*:
A. mládeži (b. d., 1919, usp. O. Svoboda); Romaneta
(1940, usp. J. Karásek); Komuna neboli Obec paříž-
ská (1950, z kn. Z bojů o vykořenění lidské bída);
Syn předměstí (1950, pro ml., usp. K. Polák); Výbor
z díla (1950, usp. Z. K. Slabý); Romaneta (1954, usp.
K. Polák); Romaneta (1956, usp. K. Krejčí); Pome-
ranč a jiné povídky (1963, usp. Z. K. Slabý, ed. A.
Vaňková). — *Souborná vydání*: Sebrané spisy (I. L.
Kober 1886–87, 2 sv., usp. autor); Sebrané spisy (vl.
nákladem 1896–97, 3 sv., usp. autor); Sebrané spisy
(J. Otto 1902–16, 40 sv., usp. autor a O. Arbesová);
Dílo J. A. (Melantrich 1940–53, SNKLHU-Odeon
od 1954, dosud 35 sv., usp. K. Polák, od 1957 K.
Krejčí). ■ SCÉNICKY. *Překlady*: J. Kachler: Tlachal
(1868, pseud. Hugo Vinkler); H. Cremieux: Orfeus
v podsvětí (oper. libreto, 1876); A. Dumas ml.: Cizin-
ka (1877, s L. Quisem, S. Hellerem a B. Havlasou); A.
Daudet — A. Belot: Fromont jun. a Risler sen. (1877,
s L. Quisem); V. Sardou: Dora (1877, se S. Čechem
a S. Hellerem) + Král mrkvička (1877); H. Chrisafu-
lli — V. Sardou: U černé kočky (1877); Bohrmann —
Riegen: Ztracená čest (1878); H. Ibsen: Nora (1889,
podle staršího překladu) + Nepřítel lidu (1891, po-
dle staršího překladu); A. Wilbrandt: Dcera pana
Fabricia (1889); H. A. Duru — H. Chivot: Madame
Spinetti (1889); F. Schöthan: Zlatý pavouk (1889);
F. Schöthan — G. Kadelburg: Zlatý rybký (1890)
+ Dva šťastné dny (1893); O. Blumenthal — G. Ka-
delburg: Praha je Praha (1892); F. Csepregy: Carův
kurýr (1892). ■ KORESPONDENCE: J. Pašek: Pe-
dagogický list J. A. (V. Novopackému z 1874), Střed-
ní škola 1921; F. Krčma: J. A. a K. V. Rais (K. V. Rai-
sovi), Beseda 1949; J. Arbes: O J. Nerudovi (J. Neru-
dovi z 1874, usp. K. Polák, 1952); F. Bařha: Jeden
z umlčených a zapomenutých (L. Quisovi z 1897),
Sborník NM 1962; J. Neruda: Dopisy 3 (J. Nerudovi
z 1877; 1965). ■ REDIGOVANÉ *periodika*: Hlas
(1867, s jinými), Vesna kutnohorská (leden–červen
1868), Národní listy, Naše listy (odp. red. 1868–73),
Politik (1878–79, s jinými), Šotek (1880–81, 1883
jako příl. Palečka), Volné slovo (1882), Hlas předm-
ěstí (1887), Věstník Jednoty řemeslnických a živ-
nostenských družstev (1897–98); *kalendáře*: Slo-
vanský kalendář (1872, 1873 a 1879). ■

BIBLIOGRAFIE: A. činnost literární v letech
1860–1900, Obzor literární a umělecký 1900/01;
M. Laiske: Literární dílo J. A., in J. A. 12. 6. 1840 – 8.
4. 1914 (1958). ■ LITERATURA: V. Dresler: J. A. (b.
d., 1910); F. Dlouhán (Bulánek): J. A., přechodný zjev
české prózy (1930); R. F. Šimek: J. A. (Vítkovice
1930); F. Dlouhán (Bulánek): Zdroj aktivity v díle J.
A. (1940); J. Vozka: Vítězná cesta na Parnas (1940);
O. Moravec: Český novinář a zakladatel sociálního
románu (Kolín 1940); S. Popelka: J. A., průkopník

moderního sociálního románu českého (1940); K. Krejčí: J. A. Život a dílo (1946) + Kapitoly o J. A. (1955); sb. Kandidát existence J. A. (1963, usp. K. Gruber a A. Vaňková); sb. J. A. a Česká Lípa (1964); J. Moravec: J. A. (1966); J. Janáčková: A. romaneto (b. d., 1978). ■ ■ ref. Romaneta 1: J. Thomayer, Lumír 1878; S. Heller, NL 29. 11. 1878; P. Sobotka, Osvěta 1879; B. Čermák, Čes. Včela 1879; faš (F. A. Šubert), Pokrok 17. 1. 1879; S., Květy 1879; O. Mokry, Lumír 1879 ■; J. Neruda: J. A., Humorist. listy 1879 → Podobizny 1 (1951); F. Chalupa: J. A., Světozor 1884; an. (F. Roháček): Romaneta Arbesova, Niva 1893; F. X. Šalda: Z nové české beletrie (ref. Poslední dnové lidstva), Rozhledy 1895/96 → KP 2 (1950); jv (J. Vodák): ref. Etiopská lilie, Obzor literární a umělecký 1899; F. Bílý: J. A., Květy 1900; A. Novák: K Sebraným spisům J. A., Lumír 1901; J. S. Machar: K Sebraným spisům A., Naše doba 1901/02; V. Dyk: Sebrané spisy J. A., Přehled 1902/03; A. Pražák: J. A., Zlatá Praha 1908/09 → Míza stromu (1940); -il (A. Novák): A. o K. Sabinovi, LidN 4., 11., 18. a 25. 6. 1909 + J. A., Přehled 1909/10; A. Pražák: J. A. sedmdesátníkem, Zlatá Praha 1909/10; ■ nekrology: F. X. Šalda, Čes. kultura 1913/14 → KP 9 (1954); V. Dyk, Lumír 1913/14 + Samostatnost 9. 4. 1914; I. Olbracht, Dělnické listy 1914 → O umění a společnosti (1958); Č. (V. Červinka), Zlatá Praha 1913/14; A. Vyskočil, Přehled 1913/14; R. J. Kronbauer, Máj 1914; F. V. Vykoukal, Osvěta 1914; K. (F. V. Krejčí), PL 9. 4. 1914 ■; G. W. (Winter): Sociální motivy u Arbesa, PL 12. 4. 1914; F. Sekanina: Glosa o životě a literárním díle J. A., Zvon 1913/14; Fdký (F. Frýdecký): Motiv k A. romanetu (Zborcené harfy tón), Zvon 1915/16 + Z literárních začátků J. A., Topičův sborník 1918/19; J. Hora: J. A., PL 12. 6. 1920; J. Karásek: K jubileu A. romaneta Newtonův mozek, Lumír 1927/28 → Tvůrcové a epigoni (1927); J. Müldner: Medailón J. A. + Dodatek k medailónu J. A., Zvon 1927/28; F. Dlouhán (Bulánek): První cenná česká detektivka, Zvon 1927/28; K. (J. Knap): Zapomenuté divadelní kusy z Archivu Družstva ND, Venkov 8. 7. 1928; J. Vozka: J. A., průkopník českého socialismu, Děln. osvěta 1929; F. Dlouhán (Bulánek): J. A. jako dramatik, Zvon 1929/30; G. (F. Götz): J. A., NO 8. 4. 1934; F. X. Šalda: Několik slov o J. A., ŠZáp 1934/35; A. Prchlíková: A. a Poe, Lumír 1938/39; K. Polák, K. Krejčí, J. Moravec, A. Karasová v doslovecích k Dílu J. A. (od 1940); V. Jirá: Sabina v A. Posledních dnech lidstva, SaS 1940 + Máchovské zrcadlení, KM 1941 → Uprostřed století (1948, s tit. Portrét v zrcadle); K. Krejčí: Skutečnost a fikce v díle J. A., LitN 1946; V. Jirá: A. a Springer, Slavia 1947/48; V. Tichý in Český kulturní Slavin (1948); K. Polák: A. boj s kritikou a o kritiku, Slovesná věda 1947/48 + Co je romaneto?, LF 1948 + Arbesův Neruda, Slovesná věda 1951; Z. K. Slabý: Nad A. Štrajchpudlíky, Var 1950/51; J. Štyrsa: Český novinář J. A., Čs.

novinář 1954; K. Krejčí: J. A. a Slované, Slovanský přehled 1954; J. Moravec a A. Karasová in J. A. (bibliografie, 1958); B. Fronková: Od romaneta k utopii, Sb. studentských prací z 3. celostátní stud. věd. konference z oboru společ. věd (Ostrava 1962); K. Krejčí: F. Kafka a J. A., Plamen 1965 → Česká literatura a kulturní proudy evropské (1975); M. Novotný: Pamětní kniha Mahábháraty, Lid. demokracie 10. 2. 1965; K. Krejčí in J. A.: Svatý Xaverius a jiná romaneta (1969); Z. Vyhliďal: J. A. a H. G. Schauer, sb. Václavkova Olomouc 1967 (1970); K. Krejčí: J. A. a revoluce, ČLit 1974 + J. A., Čtenář 1974 + A. a Zeyer. Dvojí konfrontace, in Česká literatura a kulturní proudy evropské (1975); B. Dokoupil: Vliv E. A. Poea na tvorbu J. A., SPFF Brno, D 23/24, 1976/77; K. Krejčí: Zemřel vnuk J. A., Lid. demokracie 20. 9. 1978; P. Janoušek: J. A.: Svatý Xaverius, Český jazyk a literatura 1983/84.

mř

Arcibiskupská knihtiskárna

1630—1852 (1928)

Významná pražská tiskárna a nakladatelství.

AK založil pražský arcibiskup, kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu jako nástroj pobělohorské rekatolizace Čech. Zpočátku (1630) byla AK přímo v arcibiskupském paláci na Hradčanech, už 1631 byla přemístěna do arcibiskupského semináře u Prašné brány (tzv. Králův dvůr — Aula regia); pak se uvádějí sídla: 1650—73 kolej sv. Norberta, 1674—76 Strahovský klášter, 1677—79 kolej sv. Norberta, 1679—86 Emauzy, 1686 u sv. Norberta, 1688—91 Králův dvůr, 1692—95 seminář sv. Norberta, 1695 Králův dvůr, 1696—1701 seminář sv. Norberta, 1701—1817 Králův dvůr, 1818—1928 Klementinum. Název byl uváděn různě a často měněn, hlavně podle umístění AK. Nejčastěji používané názvy byly: Arcibiskupská knihtiskárna (kněhtiskárna, tiskárna, impresi) v Králově dvoře, AK v kolegiu sv. Norberta, AK v semináři sv. Norberta, AK semináře v Emauzích, nebo Arcibiskupské písmo (typis) v uvedených místech, také jen stručně Arcibiskupský seminář, arcibiskupští tiskaři, Emauzy, Králův dvůr, v koleji sv. Vojtěcha,